

KAMINERIN BERLIINI

Ylirajaisen ja dynaamisen kaupunkitilan kerroksellinen rakentuminen
Wladimir Kaminerin teoksissa *Russendisko* ja *Schönhauser Allee*

Minna Kantonen
Pro gradu -tutkielma
Yleinen kirjallisuustiede
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Kesäkuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

KANTONEN, MINNA: Kaminerin Berliini: Ylirajaisen ja dynaamisen kaupunkitilan kerroksellinen rakentuminen Wladimir Kaminerin teoksissa *Russendisko* ja *Schönhauser Allee*.

Tutkielma, 77 s. 2 liites.

Yleinen kirjallisuustiede

Toukokuu 2020

Analysoin pro gradu –tutkielmassani ylirajaisen kaupunkitilan tuottamista ja kuvaamista Wladimir Kaminerin (s.1967) kertomuskokoelmissa *Russendisko* (2000) ja *Schönhauser Allee* (2003) sekä Kaminerin konstruoiman kirjallisen kaupungin että konkreettisen Berliinin näkökulmasta. Kaminerin tuotannossa tuotetaan kepeän autofiktiiviseen sävyyn Berliinin ylirajaista kaupunkikokemusta ja arkipäivän kokemuksia monikulttuurisessa Berliinissä. Neuvostoliitosta muurin murtumisen jälkimaineneissa Berliiniin emigroitunut Kaminer käsittelee kertomuksissaan monikulttuurisen kaupungin ylirajaisia sekoittumisia arkipäivän lyhyiden kohtaamisten kautta. Tulkintani mukaan kaupunki nousee teksteistä yhdeksi päähenkilöistä ja elää jatkuvassa muutoksen tilassa, jossa kirjallisen kaupungin ja konkreettisen Berliinin paikkojen kokemus rakentuu historiallisen kontekstin ja ylirajaisten muutosvoimien kerroksina.

Tutkielmassani käyn läpi paikan ja tilan muovautumisen lähtökohtia ja sitä miten Kaminerin kertomusten hahmojen identiteetit vaikuttavat kaupungin paikkojen muodostumiseen ja kokemiseen. Kertomusten miljööt ja paikat ovat muodostuneet historiallisten tapahtumien murroksessa ja siirtolaisaaltojen mukanaan tuomat erilaiset kulttuurit ja kielet ovat rakentaneet kerrostuvaa kaupunkia, jossa eri kielet ja kulttuurit muokkaavat ympäristönsä hybridistä ilmapiiriä. Kaminerin kertomuksista analysoimani Berliini ei toimi vain staattisena miljöönä tapahtumien taustalla vaan kaupunki muokkaa ihmisten kokemuksia siinä missä ihmiset muokkaavat kaupunkia. Olen nostanut tutkielmassani esiin myös Kaminerin erikoisen kirjailijaidentiteetin ja autofiktiivisen kertojahahmon, joka osaltaan edustaa kaupungissa vaikuttavia kerroksellisia identiteettejä ja tuo kaupungin kokemiseen myös nostalgian näkökulman sekä havainnoi kaupunkitilan muutosta. Hyödynnän tutkielmassani erityisesti Stuart Hallin teorioita identiteetistä, Svetlana Boymin näkökulmaa nostalgiaa ja Lieven Ameelin näkemystä kaupunkitutkimuksellisesta lähestymistavasta kirjallisen kaupungin analysoimiseen.

Tutkielmassani selvitän millainen juuri Kaminerin kertomusten ylirajainen Berliini on ja kuinka sen kautta voi peilata konkreettista kaupunkia. Tuotan Kaminerin kertomusten analysoinnin kautta yleistä näkökulmaa ylirajaisuuteen ja kaupunkiin.

Asiasanat: Wladimir Kaminer, saksalainen nykykirjallisuus, siirtolaiskirjallisuus, identiteetti, ylirajaisuus, monikulttuurisuus, kaupunki.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
1.1 Wladimir Kaminer: tausta ja tuotanto.....	1
1.2 Kirjallisuushistoriallinen konteksti ja tutkimuskirjallisuus.....	5
1.3 Aineiston rajaus ja työn kulku.....	10
2. TUTKIELMAN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KESKEISET KÄSITTEET	13
2.1 Monikulttuurisuus ja ylirajaisuus.....	15
2.2 Keskeiset käsitteet.....	17
2.3 Poikkitieteellisyys.....	22
3. BERLIINI KIRJALLISENA KAUPUNKINA.....	24
3.1 Berliinin historian kerrokset.....	24
3.2 Tulkinta kaupungista.....	35
3.3 Kerrostuvien tilojen ja identiteettien kaupunki.....	38
3.4 Ylirajainen Berliini, kerrostuvien kulttuurien kaupunki.....	44
4. KAMINER JA MUUTTUVA BERLIINI.....	48
4.1 Kaminerin kirjailijahahmo ja ostalgian värittämä kaupunki.....	48
4.2 Kaminerin kaupungin muutosvoimat.....	57
4.3. Kaminerin kaupunki tähyää tulevaan.....	60
5. LOPUKSI.....	70
LÄHTEET.....	74
LIITTEET.....	78

1. JOHDANTO

”So viele Russen wie jetzt gab es in Berlin seit 1945 nicht mehr”, sagte neulich meine Nachbarin Frau Moll, eine vornehme Dame, die so alt ist wie die Schönhauser Allee. Dabei ist Frau Moll keine geborene Berlinerin, genau wie wir. Kurz vor dem Krieg zog sie aus einem mecklenburgischen Dorf hierher. (SA, 92.)

”Berliinissä ei ole ollut yhtä paljon venäläisiä sitten vuoden 1945”, sanoi äskettäin naapurini rouva Moll, kunnianarvoisa rouvashenkilö, joka on yhtä vanha kuin Schönhauser Allee. Rouva Moll ei silti ole syntyperäinen berliiniläinen ihan niinkuin emme mekään. Hän muutti tänne vähän ennen sotaa jostakin Meckelburgilaisesta kylästä. (ScA, 92.)

1.1 Wladimir Kaminer: tausta ja tuotanto

Tässä pro gradu -tutkielmassani tutkin Wladimir Kaminerin kertomuskokoelmia *Ryssändisko* (*Russendisko*, 2000) ja *Schönhauser Allee* (*Schönhauser Allee*, 2003). Tutkielmani käsittelee niitä tapoja, joilla ylijärjät, eli eri tavoilla maantieteellisiä, kansallisia ja kielirajoja ylittävää kaupunkitilaa tuotetaan ja kuvataan käsittelemässäni teoksissa kirjallisen ja konkreettisen kaupungin näkökulmasta. Hyödynnän tutkimuksessani kirjallisuustieteellisiä, kaupunkitutkimuksellisia ja kulttuurihistoriallisia metodeja ja käsitteitä.

Tässä johdantoluvussa syvennyn enemmän Wladimir Kaminerin omaan taustaan ja uraan kirjailijana sekä hänen tuotantoonsa ja sen asemaan saksalaisessa nykykirjallisuudessa. Esittelen tarkemmin myös valitsemani tutkimuskirjallisuuden.

Nähdäkseni Kaminerin ylijärjät tausta ja kokemukset murroksessa olevassa Berliinissä tuovat uskottavuutta niihin tapoihin tulkita kaupunkia, joita tutkimuksessani aion esitellä. Tästä syystä on tutkimukseni kannalta tärkeää käydä läpi myös Kaminerin – sekä tekstien kirjailijahahmon että aktuaalisen henkilön – omaa historiaa.

Wladimir Kaminer syntyi vuonna 1967 Moskovassa, missä hän toimi myöhemmin dramaturgina moskovalaisessa teatterissa ja järjesti sivutoimisesti laittomia rock-konsertteja ja muita musiikkitapahtumia. Vuonna 1990 Kaminer muutti Itä-Berliiniin muurin murtumisen jälkimainingeissa, osana liikehdintää, jossa itäsaksalaiset ottivat harppauksen länteen ja hajoavan Neuvostoliiton asukkaat Itä-Saksaan. Kylmän sodan päättyminen oli laittanut alulle muuttoliikkeen, jossa itäberliiniläiset muuttivat avautuvaan Länsi-Berliiniin sankoin joukoin paremman elämän toivossa. Länteen siirtyjät jättivät jälkeensä tyhjentyneitä taloja ja huoneistoja, jonne puolestaan siirtyivät Itä-Euroopan siirtolaiset ja Länsi-Berliinin taiteilijat ja punkkarit.

Tähän vaiheeseen Kaminerin omaa historiaa liittyy toinen aineistokseni valitsemani teos, *Russendisko*. *Russendisko* sisältää kertomuksia Kaminerin sopeutumisesta Berliiniin, muistoja Neuvostoliitosta sekä asettumisesta saksalaiseen yhteiskuntaan ja uuteen maahanmuuttajan identiteettiin.

Kaminer saapui Berliiniin osana Itä-Saksan juutalaiskiintiötä, joita otettiin vastaan, koska Itä-Saksa ei ollut maksanut sotakorvauksia Israeliin. Juutalaisuuden tematiikkaa ei kuitenkaan voi juurikaan löytää Kaminerin teksteistä muuten kuin helppona pääsylippuna Saksaan, jota käsitellään ohimennen *Russendiskon* ensimmäisissä luvuissa. Historiantutkija Joseph Cronin viittaa tähän silmiinpistävään välinpitämättömyyteen juutalaistaustasta artikkelissaan ”Wladimir Kaminer and Jewish Identity in ”Multikulti” Germany” (2018) ja esittää sen liittyvän osaltaan toisen maailmansodan antisemitismin traumoihin.¹ Kaminer itse viittaa teoksessa *Russendisko* nopeasti juutalaisten kohtaamiin ennakkoluuloihin Neuvostoliitossa, kun hän kertoo isänsä vaikeuksista päästä kommunistisen puolueen jäseneksi (*Russendisko*, 9 / *Ryssändisko*, 6). Kuitenkin mahdollisuus siirtolaisuuteen länteen oli yksinomaan Kaminerin juutalaisstatuksen ansiota.

Kaminer nousi Saksan suosituimpien äidinkieleltään ei-saksalaisten kirjailijoiden joukkoon heti ensimmäisellä teoksellaan *Russendisko* vuonna 2000 eli kymmenen vuotta Saksaan saapumisensa jälkeen. *Russendisko* on adaptoitu myös elokuvaksi vuonna 2012. Nykyään Kaminerin

---

¹ Cronin esittää, että Kaminer vierastaa kaiken kaikkiaan autenttisia ja koherentteja identiteettejä eikä sen takia halua tulla liitettyksi etniseen identifiikaatioon, mutta myös, että juutalaisuus jätetään muutamisiin sivuhuomautuksiin, koska Kaminer haluaisi saksalaisyleisön kiinnittyvän mielummin karakterisiin mielikuviin venäläisyydestä kuin huonoihin muistijälkiin juutalaisuudesta, mikä viittaa tässä holokaustin traumoihin. (Cronin, 2018)

saksankielisestä tuotannosta löytyy 25 julkaistua teosta, artikkeleita, novelleja ja äänikirjoja. Kaminer työskentelee aktiivisesti myös musiikin parissa ja hänen Russendisko-dj-esiintymisensä ja radio-ohjelmansa nauttivat Saksassa jonkinlaista kulttimainetta.

Kaminerin tuotantoon ei kuulu lainkaan venäjänkielistä kaunokirjallisuutta ja yksi hänen tuotantonsa tärkeimmistä elementeistä onkin juuri kielirajojen ylittäminen. Kaminer haluaa kirjoittaa kohdistetusti saksankieliselle yleisölle ja on valinnut käyttää äidinkieltään sijaan aikuisena opittua vierasta kieltä, mikä korostaa tekstien kulttuurirajoja ylittävää tematiikkaa. Venäläisen kirjallisuuden tutkija ja kansallisuudeltaan saksalainen Adrian Wanner on tutkinut Kamineria useissa artikkeleissa. Kaminerin suosion syitä erittelevässä artikkelissaan ”A Russian Picaro Conquers Germany” Wanner (2005, 509.) toteaa, että yksi syy Kaminerin menestykseen saksalaisella kirjallisuuskentällä voi olla juuri kansallisen identiteetin esittäminen uuden kotimaan kielellä.

Kaminerin tuotannossa kirjailijan kansalaisuus nousee usein kirjoituskielen rinnalle tuotannon tärkeimpien kysymysten joukkoon, sillä hänen tekstinsä nojaavat vahvasti multikulttuuriseen kokemukseen Saksasta ja Berliinistä. Toisessa aineistoksi valitsemassani teoksessa, *Schönhauser Allee*:ssa kertomukset laajenevat *Russendiskon* maailmasta, jossa keskityttiin Kaminerin omaan siirtolaiskokemukseen. *Schönhauser Alleen* kertomuksissa jatkuvasti muuttuva Berliini tarjoaa Kaminerin kirjailijahahmolle hetkellisiä kurkistusaukkoja kaupunkia muokkaaviin yksityiskohtiin ja sen kokijoihin.

Yhteistä aineistoilleni on Kaminerin Berliinin monikulttuurinen kokemusmaailma ja ylijärjestyksen kaupungin eloisa läsnäolo. Kaminerin kertomukset ovat lakonisia tuokiokuvauksia, eivätkä juurikaan pyri rakentamaan mitään sellaista säännöllistä kertomuksen kaarta, jota lukija kokoaisi yhdessä kertojahahmon kanssa. Hyvin samaan tapaan kuin Kaminer konstruoi muutaman sivun kuvia Berliinin yksityiskohdista myös lukija kohtaa vain risteyskohtia, yksittäisiä tapahtumapisteitä, jotka teksti pian purkaa. Kaminerin Berliinissä asia tai henkilö on yhdessä hetkessä yhtä ja toisessa jotain muuta.

Kaminer asettuu selkeästi populaarikirjallisuuden genreen, sillä hänen tuotantonsa on sävyiltään kepeää, viihteellistä ja helppolukuista. Toisaalta taas Kaminerin tapa positoida itsensä multikulttuuriseksi kirjailijaksi sijoittaa hänet siirtolaiskirjallisuuden joukkoon. Kaminerin kohdalla

ei voida juurikaan puhua myöskään romaaneista, sillä suurin osa hänen tuotannostaan käsittää muutaman sivun toisiinsa löyhästi liittyvistä anekdooteista elämästä Berliinissä. Määrittelenkin itse Kaminerin tekstit romaanien tai novellien sijaan kertomuksiksi niiden kevyen luonteen ja helppolukuisen muodon takia.

Kaminer on sijoittanut itsensä teoksissaan lakoniseksi ympäristön havainnoijaksi, joka tarjoaa tosielämän reportaaseja hetkistä Prenzlauer Bergin uumenissa. Marja-Leena Hakkarainen (2005, 170–172) määrittelee teoksessa *Monikulttuurisuus ja muuttuvat identiteetit uudessa saksalaisessa kirjallisuudessa* Kaminerin teoksia kertomussikermiksi, joissa kuvattu tila on monikulttuurinen ja hybridi ja kuvailee tarinoita leikkisiksi ja ironisiksi.

Kaminerin kertomuksissa kuvattu tila on urbaania kaupunkitilaa: teosten miljöö liikkuu Berliinissä ja erityisesti Schönhauser Alleen alueella. Puhuttaessa kaupunkitilasta ei siis puhuta pikkukaupungista tai esikaupungista, vaan miljoonakaupungista ja sen erityisistä kaupunginosista. Teoksien tiloja lukiessa on näin ollen myös ymmärrettävä Berliinin kaupunkirakenteen historiallinen ainutkertaisuus, jota tulen käymään tarkemmin läpi tulevissa käsittelyluvuissa. Kirjallisuustiedettä ja humanistista maantiedettä yhdistelevän tutkijan Lieven Ameelin (2017, 239.) mukaan kaupunkiromaaneista puhuttaessa urbaani miljöö ei ole vain tapahtumapaikka, vaan sen olemassaoloa ja vaikutuksia hyödynnetään kaikissa kerronnan elementeissä. Kaupunki ei siis ole vain tapahtumien taustalla, vaan kaikkialla kerronnan seassa, minkä vuoksi kaupungin voi myös nostaa tekstistä erilliseksi tutkimuskohteeksi.

Kaminerin tekstit ovat niin läpeensä ironialla ja satiirilla väritettyjä, että fiktion ja faktan rajat alkavat hämärtyä, vaikka Kaminer itse markkinoikin teoksiaan näennäisen omaelämäkerrallisina.² Kaminerin tekstit ovat jostain pakinan ja esseen välimaastosta, parin sivun kohtauksia tämän havainnoista monikulttuurisesta Berliinistä, jotka sulautuvat tekstissä yhteen kokemuksiin ja muistoihin Neuvostoliitosta. Kaminerista voikin Hakkaraisen tapaan puhua yleisesti kertomuskirjailijana ja viittaankin myös itse työssäni Kaminerin tekstifragmentteihin nimenomaan kertomuksina. Kaminer on julkaissut myös romaanin *Militärmusik* (*Marssimusiikkia*, 2001).

---

² There isn't much fiction in it. But if, say, I like observing cats, and write constantly about cats, that can't be journalism either. For an animal-lovers magazine, maybe." (Kaminer Words without borders –internetjulkaisussa, 2003)

Seuraavaksi aion käsitellä saksalaisen kirjallisuuden erityispiirteitä ja historiallista kontekstia, joiden avulla voi ymmärtää monikulttuurisen kirjallisuuden merkitystä Saksassa. Selvennän myös Berliinin erityisasemaa kirjallisena kaupunkina. Tämän lisäksi käyn läpi Kaminerin tuotannosta tehtyä aikaisempaa tutkimusta, sekä sitä, kuinka oma työni keskustelee näiden aineistojen kanssa.

1.2 Kirjallisuushistoriallinen konteksti ja tutkimuskirjallisuus

Saksalainen ja saksankielinen nykykirjallisuus nousevat varsin erityisistä historiallisista lähtökohdista, ja saksankieliseen kirjallisuuteen liittyy tiiviin yhteisen historian kautta myös muiden maiden, esimerkiksi Itävallan kirjallisuus. Esseekokoelman *Muistijälkiä: esseitä saksalaisesta nykykirjallisuudesta* (2010) johdannossa Hanna Meretoja ja Lotta Kähkönen toteavat saksankielisten maiden maantieteellisten rajojen olleen historiallisesti myllerryksessä eri sotien ja poliittisten tilanteiden aikana, mikä vaikuttaa nykypäivän kirjallisuuden ”kansalaisuuksien” rajantekoon. Merkittävistä saksankielisistä kirjailijoista esimerkiksi Daniel Kehlmann ja Peter Handke ovat toimineet niin Saksassa kuin Itävallassakin. (Meretoja ja Kähkönen, 2010, 9–10.) Erityisesti Kaminerin tuotannon tapaisessa kansallisia identiteettirajoja hämärtävässä kirjallisuudessa tiukkoihin maa- ja kansallisuusrajoihin takertuminen ei palvele mitään tarkoitusta, ja saksalaisen kirjallisuuden rajaaminen pelkästään saksankieliseen kirjallisuuteen jättää kuulematta suuren joukon ylirajaista saksalaista kirjallisuutta. Kaminer asettuu saksalaisessa kirjallisuushistoriassa osaksi sekä toisen maailmansodan jälkeisten siirtolaismassojen luomaa kirjallista traditiota että sodan traumojen ja miehityksen kokemuksen seurauksia.

Toinen maailmansota sekä sen jälkeinen jälleenrakennus ja toisaalta Itä-Saksan miehitys sekä sodan trauman purkaminen näkyvät edelleen saksalaisessa nykykirjallisuudessa ja ovat myös olleet tärkeitä lähtökohtia sellaisille merkittävälle saksalaiskirjailijoille kuin esimerkiksi W.G. Sebald ja Günter Grass. (Meretoja ja Kähkönen, 2010, 9–10.) Trauman purkamisen rinnalle nousee kuitenkin myös monikulttuurinen ja -ääninen kirjallisuuden kenttä, sillä aina siirtomaiden itsenäistymisestä lähtien huomattava siirtolaisten määrä on saapunut varsinkin Saksan suuriin kaupunkeihin.

Jälleenrakennuksen voikin käsittää terminä sisältävän sekä sodan traumojen purkamisen että monikulttuurisuuden nousun. Saksojen sodanjälkeisessä nousussa muualta tulleella työvoimalla oli

kriittinen rooli, joten jälleenrakentaminen tulee ajatella laajasti infrastruktuurisessa, mentaalisisä ja väestönrakenteellisessä merkityksessä.

Berliini on erittäin konkreettinen leikkauspiste sekä sotatraumoissa että kulttuurisessa monimuotoisuudessa. Berliini on toisen maailmansodan pommitusten runtelema kaupunki, joka on kohdannut eturivissä niin Weimarin tasavallan kaaoksen, natsien kirjaroviot, Venäjän miehityksen, Saksojen jaon, turkkilaisten ja kreikkalaisten siirtolaisten voimin tehdyn uudelleenrakennuksen ja nykypäivän miljoonakaupungin kuhinan. Berliini ei ole ollut vain Saksan, vaan usein koko modernin Euroopan tärkeimpien tapahtumien näyttämö.

Saksan jakautuminen Saksan liittotasavaltaan (BRD) ja Saksan demokraattiseen tasavaltaan (DDR) muodosti Euroopan mittakaavalla poikkeuksellisen tilan, joka huipentui Berliinin eristämiseen ja muurin rakentamiseen 1961. Tapahtumat tunnetaan yleisesti nimellä Berliinin kriisi. Berliini jäi jaettuna pääkaupunkina keskelle akselivaltioiden hallintoaluetta ja toimi jaetun Saksan näyteikkunana. Berliinin länsi- ja itäpuoli toimivat idän ja lännen kyräilyn kulminaatiopisteenä aina muurin murtumiseen asti vuonna 1989. Käyn tarkemmin läpi Berliinin erityisen historian tapahtumia ja niiden merkityksiä aineistoni suhteen kolmannessa luvussa.

Berliini on ollut tärkeä miljöö kirjallisuudessa sekä saksalaisen kirjallisuuden näyttämönä että osana kansainvälistä paikkatietoutta. Esimerkkejä löytyy laidasta laitaan sekä suomalaisesta nykykirjallisuudesta (esimerkiksi Ida Rauman *Seksistä ja matematiikasta*, 2015 ja Riikka Pulkkisen *Paras mahdollinen maailma*, 2016) että kansainvälisestä nykykirjallisuudesta (esimerkiksi Jonathan Franzenin *Purity*, 2016). Berliini on tulkintani mukaan erityisen suosittu jännityskirjallisuuden tapahtumapaikkana niin saksalaisten kuin kansainvälistenkin kirjailijoiden tuotannossa (esimerkiksi Joseph Kanonin romaanissa *The Good German*, 2001 ja Volker Kutschnerin teoksessa *Der Nasse Fisch*, 2008). Berliini esiintyy usein kirjallisuuden tapahtumapaikkana myös yhdistettynä siirtolaisidentiteetin kuvaukseen, esimerkiksi Vladimir Nabokovin teoksessa *A Guide to Berlin* vuodelta 1925.

Kirjallisuudessa Berliini on toiminut urbaanina miljööinä, jossa jakautuneen kaupungin jännitteet ovat usein luoneet erityiset puitteet kirjallisuudelle. Jakautuneen Berliinin erityisyyden lisäksi kirjallisuus on tarttunut vahvasti myös Berliinin eri kaupunginosien eriytyneisyyteen, ja useissa teoksissa korostuukin hahmojen sijainti eri kaupunginosissa, ei vain kaupungissa kokonaisuutena.

Esimerkiksi Alfred Döblinin *Berlin, Alexanderplatz* (1929), kuten Kaminerin teoksetkin, nimeää erityisesti sen kaupunginosan, jossa tarina liikkuu korostaen näin kaupunginosan erityisyyttä kaupungin sisällä.

Berliiniin sijoittuu myös valtavat määrät elokuvataidetta. Esimerkiksi Walter Ruttmannin *Berliini: Suurkaupungin sinfonia* (*Berlin: Die Symphonie der Großstadt*, 1927) on kokeellinen kuvaus kaupungista. Berliini on suosittu miljöö myös viimeaikaisessa elokuvataiteessa, erityisesti kylmän sodan aikaisia ja muurin murtumiseen liittyviä elokuvia löytyy valtavasti.³ Myös Volker Kutscherin romaaneihin perustuva, Netflixin jättituotanto *Babylon Berlin*⁴ sijoittuu Berliiniin.

Voinkin todeta, että idän ja lännen leikkauspisteenä Berliini tarjoaa ainutlaatuisen ja osuvan miljööön kirjallisuudelle, myös Kaminerin eri kansallisuuksia ja kielirajoja käsitteleville kertomuksille.

Berliini nousee miljööön ohella usein myös yhdeksi Kaminerin tekstien päähenkilöistä, ja onkin oleellista peilata Kaminerin tekstien läpi Berliiniä erityisenä kaupunkina. Kertomuksien Berliini nousee jälleen kerran modernin historian maailmantapahtumien esinäyttämöksi, ja sen kautta voi ymmärtää elämää monikulttuuristuvassa ja suurkaupungistuvassa yhteiskunnassa, mikä on kiihtyvissä määrin miljardien ihmisten todellisuutta. Miljoonakaupungit kasvattavat yhteiskunnassamme jatkuvasti asemaansa valtioiden kaltaisiksi poliittisiksi vaikuttajiksi, ja globaali monikulttuurisuus internetissä ja yhteiskunnassa on väistämätöntä.

Erityisesti modernia saksalaista kirjallisuutta onkin leimannut myös kulttuurien moninaisuus. Saksa nousi toisen maailmansodan jälkeiseen taloudelliseen mahtiinsa hyödyntämällä suuria määriä erityisesti turkkilaisia ja kreikkalaisia siirtotyöntekijöitä, jotka jäivät saksalaisen kulttuurin erottamattomaksi osaksi. Sosialismin romahtamisen jälkeen Saksa sai myös suuret määrät kansalaisia Itä-Euroopan maista. Kaminerin tekstien venäläisen stereotyypin hyödyntäminen paitsi vahvistaa Kaminerin harkittua kirjailijaprofiilia, myös osoittaa eri etnisten ryhmien mahdollisuuksia ja niihin osoitettuja ennakkoluuloja.

---

³ Esimerkiksi Tom Tykwerin ohjaama *Run, Lola, Run* (1998), Wim Wendersin ohjaama *Der Himmel über Berlin* (1987), Uli Edelien ohjaama *Christiane F – Wir Kinder From Bahnhof Zoo* (1981) ja Wolfgang Beckerin *Goodbye, Lenin!* (2003)

⁴ 2017–jatkuu edelleen, Netflix.

Saksassa Kaminer on ollut esikoisteoksestaan lähtien yksi suosituimpia populaarikirjailijoita, ja häntä on myös tutkittu laajasti Saksassa ja maailmalla, erityisesti monikulttuurisen kirjallisuuden näkökulmasta. Eri tutkijat näkevät Kaminerin tuotannossa erilaisia teemoja, mutta yleisimmin esiin nousevat siirtolaisuuden, idän nostalgian ja identiteetin teemat sekä venäläisyyden kuvaaminen. Tutkijoita on kiehtonut myös Kaminerin erikoinen persoona, joka tuotannon vahvan biografisuuden myötä liittyy tämän tekstien ja tuotetun kirjailijahahmon tulkintaan. Neuvostoliiton nostalgian tutkimus on selkeimmässä asemassa saksalaisen tutkimuksen piirissä, sillä se liittyy vahvasti myös Itä-Saksan nostalgiaan eli niinkutsuttuun ostalgiaan. Ostalgian tarkastelun yhteydessä tässä työssä hyödynnän Svetlana Boymin teosta *The Future of Nostalgia* (2001).

Oma tutkimukseni asettuu hieman aikaisemman tutkimuksen ulkopuolelle, sillä olen kiinnostunut Kaminerin teoksista nimenomaan kaupungin näkökulmasta. Valtaosa aikaisemmasta tutkimuksesta liikkuu maa- ja kansallisuusrajoihin sekä Kaminerin henkilöön ja kulttuuriin liittyvissä näkökulmissa, kuten juutalaisuudessa.⁵ Omassa tutkimuksessani analyysiin keskiöön nousee puolestaan ylijäräinen Berliini, niin Kaminerin kertomuksista nousevana kirjallisena paikkana kuin kokreettisena kaupunkitilana.

Tarkoitukseni on tässä tutkimuksessa hyödyntää Kaminerin monikulttuurista ja ylijäräistä tulkintakulmaa Berliiniin ja analysoida sen avulla ylijäräisen kaupunkitilan muodostumista ja kuvaamista erityisesti tämän päivän Berliinissä. Berliinin monikulttuurisen kaupunkikokemuksen yhteydessä sivuan identiteetin ja sen muodostumisen teoriaa, ja hyödynnän tutkimuksessani Stuart Hallin teosta *Identiteetti* (1999) Adrian Wanner puolestaan on tutkinut Kamineria artikkelissaan ”Wladimir Kaminer: A Russian Picaro Conquers Germany” (2005) erityisesti tämän kirjailijaidentiteetin ja kaksikielisen identiteetin kautta.

Myös Suomessa on kirjoitettu Kaminerin tuotannosta useampia artikkeleita ja pro gradu -tutkielmia⁶, joista suuri osa on keskittynyt Kaminerin tuotannon hahmojen monikulttuurisuuteen, neuvostonostalgiaan ja juutalaiskirjailijuuden merkitykseen sekä saksalaisuuden stereotyyppioihin.

---

⁵ Esimerkiksi ”Die bessere Welt war immer anderswo”. Litterarische Heimatkonstruktionen bei Jakob Hessig: Chaim Noll, Wladimir Kaminer und Wladimir Vertlib im Kontext von Alija, jüdischer Diaspora und säkularer Migration. Katrin Molnar, 2009.

⁶ Esimerkiksi ”Die Barbaren werden von Russen gespielt”: Etniset hahmot Wladimir Kaminerin kertomuskokoelmassa *Russendisko ja Mein deutsches Dschungelbuch*. Aino Assmuth, 2011.

Oma tutkielmani tuo tähän keskusteluun uutta näkökulmaa yhdistämällä poikkitieteellisesti kirjallisuudentutkimuksen ja kaupunkitutkimuksen termistöjä ja tulkintahorisonttia.

Kirjallisuuden tilallisia kysymyksiä on käsitelty humanistisen kaupunkitutkimuksen ja kaupunkikirjallisuudentutkimuksen piirissä. Näiden alojen piiristä hyödynnän tekstissäni Lieven Ameelin artikkelia ”Mahdollisuuksien maisema, Helsingin pitkä rantaviiva lumoavana liminaalitulana” (2018), artikkelia ”The City Novel: Measuring Referential, Spatial, Linguistic, and Temporal Distances” (2017) sekä Ameelin väitöskirjaa *Moved by The City, Experiences of Helsinki in Finnish Prose Fiction 1889–1941* (2013.)

Hyödynnän työssäni kirjallisuuden tutkimuksen kentältä Marja-Leena Hakkaraisen teosta *Euroopan taivaan alla* (2005) ja erityisesti sen Kamineria käsittelevää lukua ”Kulttuurinen tila uusien kaupunkilaisten kirjallisuudessa”, sekä Aino Mäkikallin artikkelia ”Wladimir Kaminerin ja muiden berliiniläisten monikulttuuriset sattumukset” teoksesta *Muistijälkiä: esseitä saksalaisesta nykykirjallisuudesta* (2010). Ylirajaisen kirjallisuuden tutkimuslähteenä käytän teosta *Kansallisen katveesta: Suomen kirjallisuuden ylirajaisuudesta* (2016), joka huolimatta keskittymisestään suomalaiseen kirjallisuuteen tarjoaa selkeää teoretisointia ylirajaisesta kirjallisuudesta, jota hyödynnän oman aineistoni tutkimiseen.

Kirjallisuustieteen tekstien lisäksi viittaan tutkielmassani kaupunkitutkimuksen teoksiin, joiden avulla tulkiten erityisesti Kaminerin kaupunkikuvausta. Kaupungin perustoimintaperiaatteiden käsittelyssä hyödynnän Tuukka Haarnin, Marko Karvisen, Hille Koskelan ja Sirpa Tanin toimittamaa esseekokoelmaa *Tila, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen* (1997).

Kulttuurihistorian ja kaupunkitutkimuksen yhteyksissä hyödynnän Berliinin historian ja monikulttuurisen kaupungin toimintaperiaatteiden kontekstualisoimiseen Alexandra Richien teosta *Faust's Metropolis: A History of Berlin* (1998) sekä Brian Laddin tutkimusta *The Ghosts of Berlin: Confronting German History in the Urban Landscape* (1997) ja Stephan Lantzin teosta *Transnationalism and the German City* (2014) sekä William Carrin teosta *A History of Germany 1815–1990* (2002), joiden avulla luon yleiskuvaa niistä historiallisista tekijöistä, jotka ovat muokanneet Berliiniä kaupunkina kaupunkiympäristös, asukasrakenteen ja mentaliteetin näkökulmasta.

1.3 Aineiston rajaus ja työn kulku

Rajaan tutkielmassani Kaminerin mittavasta tuotannosta primääriaineistokseni kaksi teosta: *Russendisko*⁷ ja *Schönhauser Allee*.⁸ Kaminerin tuotanto pitäytyy temaattisesti hyvin eksklusiivisesti venäläisen ja saksalaisen kulttuurin yhteentörmäyksissä, Berliinin kaupunkikokemuksessa ja tarinoissa Kaminerin tuttavapiiristä, minkä vuoksi tutkimusaineistoni edustaa hyvin Kaminerin tuotantoa ja toimii näkökulmana Kaminerin käsittelemiin teemoihin laajemminkin huolimatta Kaminerin tuotannon laajuudesta. Valitsemani teokset pysyvät mielestäni kattavimmin tutkimukseeni soveltuvissa teemoissa, ja useampaan teokseen keskittyminen takaa mielestäni koherentin kuvan ajallisesti. Aineistoni valinnat pohjaavat myös osittain omakohtaiseen tulkintapositioni; ne vastaavat kirjoitusajankohdastaan huolimatta sitä kokemusta, jonka itse olen saanut Berliinin kaupunkimentaliteetista ja tunnelmasta asuessani siellä vuosina 2016–2017. Näissä alkupään tuotannon teoksissa Kaminer tuntuu olevan ”autenttisimmillaan”, mikä on kiinnostavaa myös pohdittaessa teosten kertojan suhdetta itse kirjailijahahmoon.

Valitsemisani teoksissa Kaminer kuvailee erityisesti lähiympäristöään, sen ihmisiä ja tunnelmaa. Näissä teoksissa kertomusten kirjailijaminä flaneeraa Schönhauser Alleen kadulla ja pistää merkille niin naapurit kuin yleiset arkipäivän tapahtumat ja havainnoi tarkasti kaupunginosan miljöötä ja tunnelmaa.

Olen rajannut aineistoni myös valitsemiini teoksiin, jotta ajallinen jatkumo antaa kattavamman mahdollisuuden kaupungin muutosten tarkasteluun. Kaminer esimerkiksi viittaa välillä liiketiloihin, joissa on aikaisemmin ollut jotain muuta, kerojahahmon elämäntilanteiden muutos vie tämän erilaisiin paikkoihin tai näkökulma kaupunkiin on erilainen. Ajan kulumisen huomaa myös siitä, että teosten välillä kaupunkiin saapuu uusi globaali muutosvoima, internet, joka tuo maailman kotiovelle. Tämän lisäksi tulen käsittelemään muutosta myös käyttämällä esimerkkinä kaupunkiin nousevia kauppakeskuksia. Eri aikoina kirjoitetut teokset antavat mahdollisuuden tutkia myös kaupunkitilan ja paikkojen muutosta.

---

⁷ Jatkossa viitteissä RD, Ryssändisko RyD.

⁸ Jatkossa viitteissä SA, suomenkielinen ScA

Toki on myös huomioitava, että todellisuudessa teokset asettuvat laajempaan ajalliseen skaalaan kuin pelkät kirjoitusvuotensa; *Russendisko* lähtee liikkeelle Kaminerin saapumisesta Berliiniin vuonna 1990. Tämä antaa kiinnostavan mahdollisuuden tulkita Berliiniä – ja kaupunkitilaa yleisemmin – muistojen päälle rakentuvan kaupungin kautta.

Ajanjaksot tai hyödyntämäni tutkimusmateriaalit eivät sijoitu lähelle tämän työn kirjoitushetkeä, mutta väitän, että kaupunkina Berliinin yksi suurimmista pysyvistä piirteistä on muutos. Siksi näkisinkin, että teokset kertovat enemmän siitä, mitä Berliini on kaupunkina kaikissa ajoissa kuin siitä, mitä se on tässä hetkessä. Pysin tutkielmassani esittämään tietoa kaupungin ylijaraisesta tuottamisesta ja kuvauksesta Kaminerin teoksissa ja yleisellä tasolla, en siitä, mitä Berliini tai joku muu kaupunki, jota tutkimukseni valossa voitaisiin tarkkailla, on juuri tällä hetkellä.

Valitsemieni teosten temaattinen yhteensopivuus vaikutti myös valintaani. Teokset ovat nähdäkseni aiheiltaan hyvin tiiviisti kiinni monikulttuurisessa kaupunkikokemuksessa, kaupungin liikkeessä ja muutoksessa, sekä tietysti Kaminerissa itsessään. Tekstien huumori on Kaminerille ominaista ja kumpuaa stereotyyppien, absurdien kohtaamisten ja satiirin sekoituksesta. Katseeni säilyy kuitenkin koko ajan kaupungin paikoissa ja kokemuksessa; väitän, että Kaminerin kertomusten hahmojen ylijaraisien identiteettien ja kokemusten läpi voi katsoa kaupunkia ja sen konstruointia.

Gloobalissa maailmassa, erityisesti sellaisissa monikulttuurisuuden läpäisemissä suurkaupungeissa kuin Berliini, kirjallisuutta ei voida enää katsoa kulttuurisesti yhtenäisenä, vaan monikulttuurinen lähestymistapa on ensiarvoisen tärkeä moniäänisyyden näkemiseksi. Siksi onkin tärkeää tarkastella kirjallisuutta ja sitä kautta sen esittämää maailmaa kulttuurisena hybridinä, joka sisältää monia eri identiteettejä ja todellisuuksia.

Päätavoitteeni tässä pro gradu -työssäni on lukea Kaminerin kertomuksia monikulttuurisen kaupungin ja Kaminerin kokemusten läpi konstruktiona muuttuvasta suurkaupungista. Tarkoitukseni on ottaa huomioon Berliinin erityisasema historian muovaamana kaupunkina ja sekä tietoisesti että vahingossa monikulttuurisesti muodostuneina ja muodostettuina kaupunginosina.

Kaminerin Berliini on eri kansallisuuksien ja kulttuurien lakonisen iloinen ja absurdi sekamelska. Sen tutkiminen ilman eri kansallisuuksien ja kulttuurien kohtaamisten huomioimista jättäisi tutkimukselta pimentoon niin oleellisia seikkoja, että koen ylijaraisen lähestymistavan äärimmäisen

oleelliseksi – jo Kaminerin oman taustan takia. Kaminerin tekstit katsovat Berliinin saksalaisten kasvojen ohi ja esittelevät arvaamatonta kaupunkia, jonka kreikkalaisen ravintolan työntekijät ovat arabeja, sushi-baareja pitävät amerikanjuutalaiset ja vietnamilaiset savukkeenkaupustelijat ovat kotoisin Sisä-Mongoliasta. Berliinin kaupunki villeine asukkaineen on Kaminerin teosten päähenkilöitä siinä missä tämän oma lakoninen kertojahahmokin. Kaupunki muovautuu nopeasti ja impulsiivisesti, minkä voi selkeästi lukea Kaminerin teksteistä.

Hypoteesini on, että katsomalla Kaminerin kertomusten sisällä elävää kaupunkia on mahdollista paitsi analysoida sitä, miten Kaminer kuvaa ja kokee Berliiniä, myös saada tietoa siitä, kuinka Berliini jatkaa historiaansa monikulttuuristumisen kautta. Eri taustoista tulevat kulttuuriset ryhmät muodostavat omanlaistaan kaupunkia, tai omanlaisiaan kaupunkeja kaupungin sisälle. Tavoitteeni on saada esiin kertomuksia suurkaupungin muodostumisista, sen muutoksen tavoista ja erilaisten kulttuurien kohtaamisten merkityksistä tässä jatkumossa Kaminerin kertomusten kautta.

Tutkielmani liitteisiin olen lisännyt Berliinin kartan sekä koko Berliinin kattavana että Prenzlauer Bergin alueelle tarkennettuna. Näihin karttoihin on merkitty Kaminerin mainitsemat aktuaaliset paikat, joita käsittelen tässä työssäni.

2. TUTKIELMAN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KESKEISET KÄSITTEET

Tässä tutkielmassani perehdyn Kaminerin teksteissä rakentuvaan Berliiniin sekä yleisemmin yllirajaisuuden ja kaupunkikuvan toimintaan. Tällä lähestymistavalla tutkin eri taustojen ja kulttuurien kohtaamista kaupunkitilassa sekä monikulttuurisen kaupungin toimintaa. Käsittelen näitä näkökulmia sekä Kaminerin kertomuksien kirjallisesta kaupungista että konkreettisesta Berliinistä käsin. Pohdin myös sitä, kuinka nämä kaksi vaikuttavat toisiinsa.

Suuri osa Kaminerin monikulttuurisen tilan kokemisesta ja näkemisestä kumpuaa hänen omasta yllirajaisesta näkökulmastaan saksalaiseen kulttuuriin, mikä antaa hänelle tietynlaisen sisäpiirin katseen. Saksalla on myös lähtökohtaisesti historiallisista syistä vahva moniäänisyyden tausta, ja siirtolaiskirjallisuus on tärkeä osa saksalaista kirjallisuuskenttää.

Saksalaisessa kulttuurissa vierastyöläinen, saksaksi *gastarbeittare*, on Saksan ulkopuolelta tullut jälleenrakennuksen ajan työntekijä, jonka alkuperäinen tarkoitus on saksalaisen politiikan visioissa ollut olla vieraileva palkattu apu, jonka odotettiin myöhemmin palaavan takaisin lähtömaahansa. Moni vierastyöläinen kuitenkin kotiutui Saksaan, toi perheensä mukanaan ja jäi erottamattomaksi osaksi saksalaista kulttuuria. Esimerkiksi yhdeksänkymmentäluvun lopulla noin yhdeksän prosenttia Saksan väestöstä oli siirtotyöläisiä tai näiden jälkeläisiä. Kuitenkin vasta 2000-luvulla Saksassa tuli voimaan laki, jonka mukaan Saksassa syntyneet lapset saivat myös Saksan kansalaisuuden. Tähän asti Saksassa oli saattanut syntyä ja elää kymmeniäkin vuosia ilman mahdollisuutta maan kansalaisuuteen. Myös Kaminer viittaa tähän ongelmaan useampaan otteeseen kertomuksissaan esimerkiksi kuvaillessaan kansalaisuuden hakemisen loputtomia, järjettömiä prosesseja, joissa lapsilta kysytään ammatteja ja kolmasluokkalainen ei saa hakemusta läpi ilman ensimmäisen luokan todistusta.

Osana saksalaista yhteiskuntaa siirtotyöntekijät ja näiden jälkeläiset ovat myös tulleet osaksi saksalaista kirjallisuutta. Useat siirtotyöntekijätaustaiset kirjailijat ovat kirjoittaneet toiseutetusta asemastaan saksalaisessa kulttuurissa. Johanna Klapuri (2010, 369) toteaa esseekokoelmassa *Esseitä saksalaisesta nykykirjallisuudesta*, että kaunokirjallisuus on ollut Saksan siirtolaisille tärkeä kanava saada kuuluviin oman äänensä vieraassa kulttuurissa. Siirtolaiskirjallisuudessa voi Klapurin mukaan nähdä eri vaiheita ja aaltoja. Klapuri korostaa, että erityisesti toisen ja kolmannen polven

siirtolaiskirjallisuudessa (eli kirjallisuudessa, jonka tekijät ovat syntyneet saksaan, mutta joiden vanhemmilla on siirtolaistausta) vastustetaan tällaisia jaotteluita eri vaiheisiin ja halutaan välttää leimautumista pelkäsi siirtolaisuuden määrittelemäksi kirjallisuudeksi.

Marja-Leena Hakkaraisen (2005, 5) mukaan saksankielisen kirjallisuuden perinteisimpiä toiseutettuja kirjallisia toimijoita olivat juutalaiskirjailijat, joista hän mainitsee esimerkkinä Franz Kafkan. Hakkarainen toteaa nykypäivän siirtolaisten ja pakolaisvirtojen tuovan myös osansa paitsi saksalaisen kirjallisuuden monimuotoisuuteen myös moniäänisyyteen, sillä moni maahan saapuvista kirjoittaa äidinkielellään. Tässä viitekehyksessä Kaminer on kuitenkin poikkeus. Kaminer itse kuuluu siihen kirjailijoiden ryhmään, joka kirjoittaa saksan kielellä ja ammentaa uuden kotimaansa kielen ja kulttuurin erikoisuuksista tekstiensä erityispiirteitä. Saksan Kaminer on oppinut omatoimisesti muutettuaan Berliiniin.

Adrian Wannerin mukaan ei ole lainkaan sattumaa, että Kaminer korostaa saksankielisenä kirjailijanakin ”eksoottista” venäläistä taustaansa. Wanner (2005, 2) toteaa:

Kaminer skilfully capitalizes on German clichés about the Russian national character by playing on such stereotypes as the Russian penchant for hard drinking, sentimentality and chaotic spontaneity, which are [--] opposed to notion of German neatness, dullness and pedantry.

Kaminerin itsensä lukemat äänikirjat teoksistaan ovat saksassa erittäin suosittuja, ja kirjailijan kotisivuilla vierailija pystyy kuuntelemaan otteita Kaminerin lukemista kirjoista, joissa performatiivinen aksentti on saanut vähintään yhtä suuren osan kuin teksti itse.⁹

Valitsemani näkökulma ja siirtolaiskirjallisuuden tausta vaatii avukseen useampia käsitteitä ja teoreettisia lähtökohtia, joiden avulla Kaminerin tekstiä ja Berliiniä analysoin. Käsitteet, kuten ylikulttuurisuus, monikulttuurisuus ja hybridi, auttavat tulkitsemaan Kaminerin tekstien kirjailijahahmon tapaa katsoa, ja termit, kuten tila, paikka ja identiteetti, tuovat keinoja ylijärjätyn miljoonakaupungin tutkimiseen konkreettisemmasta ja hallittavasta näkökulmasta. Tässä luvussa esittelenkin tarkemmin näitä hyödyntämiäni käsitteitä ja myöhemmin tutkimuksessani esiin nousevia teoreettisia lähtökohtia suhteutettuna Kaminerin teoksiin. Selvennän tulevassa

---

⁹ Kuuntelunäytteet Kaminerin kotisivuilta <http://www.wladimirkaminer.de/> esimerkiksi ”Moskau”. Haettu 15.4.2020.

luvussa myös tarkemmin kirjallisuustieteen ja kaupunkitutkimuksen suhdetta sekä poikkitieteellisen käsittelytavan merkitystä tutkimuksessani.

2.1 Monikulttuurisuus ja ylijärjaisuus

Kuten olen aikaisemmin tekstissäni maininnut, Kaminer määrittelee itse itsensä monikulttuuriseksi kirjailijaksi.¹⁰ Myös Berliini on ennen kaikkea monikulttuurinen kaupunki ja useiden kulttuurien ja kansallisuuksien kohtaamispaikka. Tutkittaessa Berliiniä kaupunkina sekä Kaminerin siitä luomaa kuvaa on siis tärkeää selvittää, mitä monikulttuurisuudella ja ylijärjaisuudella tarkoitetaan tässä tutkielmassa, kirjallisuudentutkimuksessa sekä kaupungin kontekstissa.

Käytän tekstissäni termiä monikulttuurisuus, jolla tarkoitetaan yleisesti kulttuurista monimuotoisuutta, jossa eri kulttuureista tulevat vaikutteet, arvot ja tavat kohtaavat yhteiskunnassa. Lähtökohtaisesti käsitteen erityinen esiinnostaminen voi vaikuttaa ambivalentilta, sillä globaalissa kokemusmaailmassa ei liene montakaan yhteiskuntaa, jotka eivät olisi jollain tavalla lähtökohtaisesti monikulttuurisia. Monikulttuurisuuden käsittely auttaa kuitenkin esimerkiksi tämän tutkielman yhteydessä erittelemään Kaminerin teksteistä sitä kaupunkikuvan tuottamisen erityisyyttä, joka syntyy eri kulttuurien kohtaamisten vaikutuksesta tilaan.

Suomalaista ylijärjaisuutta kirjallisuutta tutkivan artikkelikokoelman *Kansallisen katveessa: Suomen kirjallisuuden ylijärjaisuudesta* (2016) johdannossa teoksen toimittajat rajaavat, että monikulttuurisuuden katsotaan ylijärjaisen kirjallisuudentutkimuksen yhteydessä viittaavan erityisesti globaalien muuttoliikkeiden vaikutuksiin kirjallisuudessa. Monikulttuurisuuden käsitteen ongelmakohtaksi koetaan se, että sen käyttö vahvistaa käsityksiä kulttuureista selkeinä ja irrallisina kokonaisuuksina, kun jälkikolonialistisessa teoriassa katsotaan, että niin kutsuttuja ”puhtaita” kulttuureja ei nykyisessä kokemusmaailmassa voi olla olemassa. (Grönstrand, Kauranen, Löytty, Melkas, Nissilä ja Pollari, 2016, 19.)

---

¹⁰ Esimerkiksi Kaminerin kotisivuilla korostetaan monikulttuurisuutta näin: ”Privat ein Risse, beruflich ein deutscher Schriftsteller ist Wladimer Kaminer die meiste Zeit unterwegs mit Lesungen und Vorträgen. (”Yksityisesti venäläinen, ammatiltaan saksalaistarinankertaja, Wladimir Kaminer on suurimman osan ajasta poissa lukutilaisuuksissa ja esitelmöimässä.”

Marja-Leena Hakkaraisen teoksessa *Euroopan taivaan alla: Monikulttuurisuus ja muuttuvat identiteetit uudessa saksalaisessa kirjallisuudessa* määritellään monikulttuurisuutta saksalaisesta lähtökohdasta käsin. Hakkaraisen mukaan on tärkeää muistaa, että koko Euroopan historia on lähtökohtaisesti monikulttuurinen ja se, mitä kutsumme ”länneksi” on vuosisatojen aikana syntynyt sekoitus eri kulttuureja. Hakkarainen rajaa Saksan ennemmin lähettäneen kuin vastaanottaneen siirtolaisia ennen 1900-luvun alkua, mutta vuonna 1910 ulkomaisen työvoiman määrä oli noussut jo yli miljoonaan. (Hakkarainen 2005, 9.) Selvää on, että saksalaiseen identiteettiin ovat erottomasti kietoutuneet kolonisaation aika, 1900-luvulla alkanut vierastyöläisten aalto, kansallissosialismin ajan toiseuden pelko, jälleenrakennus ja globalisaation kiihtyminen 2000-lukua lähestyttäessä.

Saksalaisen yhteiskunnan monikulttuurisuus onkin erottamaton tekijä myös sen kirjallisuudessa. Saksaksi kirjoittavien ulkomaalaisten kirjallisuutta kutsuttiin pitkään saksaksi termeillä ”siirtotyöläiskirjallisuus” (Gastarbeiterliteratur) ja ”ulkomaalaiskirjallisuus” (Ausländerliteratur), jotka sisälsivät hieman alentuvan ja vieraannuttavan sävyn. Vasta 1980-luvulta lähtien on käytetty neutraalimpaa termiä Migrantenliteratur, jolla tavoitellaan ennakkoluulojen poistamista kulttuurien välillä. (Hakkarainen 2005, 4–6, 13.)

Teoksen *Kansallisen katveessa* johdannossa teoksen toimittajat määrittelevät ylijärjestyksen käsitteen vastustavan ajatusta kulttuureista selkeinä, yksittäisinä kokonaisuuksina. Näin se siis asettuu käyttökelpoiseksi työpariksi monikulttuurisuuden käsitteelle, jossa kulttuurit helposti käsitetään sekoittumattomina. Ylijärjestyksen käsite ei sisällä yksiselitteisiä ja yhtenäisiä identiteetin kategorioita, vaan myös identiteetit käsitetään sekoittuneina. (Grönstrand, Kauranen, Löytty, Melkas, Nissilä & Pollari, 2016, 7.)

Englanniksi ylijärjestyksestä puhutaan termillä *cross-border studies*. Molemmat nimet viittaavat nimellisesti kansallisiin ja valtiollisiin rajoihin ja niiden ylittämiseen. Ylijärjestyksen sisältää kuitenkin laajemman kirjon erilaisia ylityksiä ja sekoittumisia: se kiinnittää huomion eroihin, muutoksiin, suhteisiin, verkostoihin ja kulttuuristen ilmiöiden liikkeisiin, jotka asettuvat eri kansallisten rajojen ulkopuolelle. (Grönstrand, Kauranen, Löytty, Melkas, Nissilä & Pollari, 2016, 18–31.)

Ylirajaisuuden käsitteen problemaattisuus kumpuaa samasta epämääräisyydestä, joka tekee siitä hyödyllisen. Ylirajaisuuden käsite toimii kuitenkin hyvin laveana sateenvarjokäsitteenä kohtaamisista yhdessä muiden tarkentavien käsitteiden kanssa.

2.2 Keskeiset käsitteet

Tulkittakseen Kaminerin teoksia ja kaupungin kuvausta täytyy ymmärtää ne taustatekijät, jotka vaikuttavat Kaminerin teksteissä; esimerkiksi miten identiteetit kerrostuvat ja vaihtelevat eri aikoina, tai miten ylirajainen kohtaaminen kaupunkitilassa muovaa paikkaa. Jotta voidaan yleisellä tasolla ymmärtää ylirajaista kaupunkia ja Kaminerin yksityistä näköalaa siihen, on ymmärrettävä ihmisen suhdetta tilaan, sitä, kuinka kokija tekee tilasta paikan, ja sitä, kuinka paikka voi muokata kokijan identiteettiä.

Stuart Hall käsittelee teoksessaan *Identiteetti* (2005) identiteetin muodostumisen eri teorioita ja käsittämistapoja eri aikoina. Hallin mukaan identiteetti on vaikuttava tekijä, kun puhutaan ylirajaisesta ja monikulttuurisesta kaupungista ja sen asukkaiden kokemuksista. Identiteetillä tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan käsitystä, joka yksilöllä tai ryhmällä on itsestään perustuen esimerkiksi kansallisiin käsityksiin, kieleen tai esimerkiksi seksuaalisuuteen. Identiteetti muodostaa ihmisestä tai entiteetistä tunnistettavan ominaisuuksilla, joiden yhdistelmä eroaa muista ihmisistä tai entiteeteistä. Hallin teorioihin pohjautuen käsitän identiteetin niiden ominaisuuksien summana, jotka ihminen tai yhteisö kokevat määritteleviksi piirteikseen.

Hall liittää globalisaation prosessin nykypäivän kulttuuristen identiteettien erityisen nopeatempoiseen pirstaloitumiseen. Hallin (2005, 46) mukaan kansalliset diskurssit rakentavat identiteettejä tuottamalla samaistuttavia ”kansakuntia”. Sen keskeisiä kriteereitä ovat yleensä kieli, yhteinen muisti, traditio sekä kertomus yhteisestä alkuperästä ja kansasta. Tähän liittyy luonnollisesti myös monikulttuurisessa yhteiskunnassa eri kansallisten identiteettien kohtaaminen, jossa eri ”kansakuntien” tunnuspiirteet kohtaavat, kuten Kaminerin Berliinissäkin tapahtuu. Hallin (2005, 46) mukaan kohtaamisissa tapahtuu sekä erojen korostamista että pyrkimystä kansallisen ”koodiston” omaksumiseen, kun samassa yhteiskunnassa toimii eri käyttäytymismalleja ja kulttuureja. Identiteettejä representoidaan myös tietoisesti tuottamaan yhteenkuuluvuutta.

Russendiskon kertomuksessa ”Ein verloner Tag” (“Hukkapäivä”) Kamineria on haastateltu saksalaislehden juttuun, jossa haastatellaan itäeurooppalaisia intellektuelleja. Kaminer määrittelee leikillisesti tämän vallitsevaksi identiteetikseen, ja myös toimittaja ja kuvaaja selvästi antavat tämän roolin Kaminerin kertojahahmolle. Lehden kuvauksissa kuvaajalla on selkeä visio:

Der Fotograf heißt Karsten und will mich in einer Menschenmenge fotografieren, das Lieblingsklischee für die Darstellung des osteuropäischen Intellektuellen: ein Fremder, doch irgendwie einer wie du und ich. (RD, 91.)

Valokuvaaja oli nimeltään Karsten ja halusi kuvata minut väkijoukossa – kuva on kestoosuus, kun esitellään itäeurooppalaista intellektuellia: muukalainen, joka on kuitenkin jollakin tavalla samanlainen kuin sinä ja minä. (RyD, 69.)

Tässä katkelmassa korostuu paitsi itäeurooppalaisen intellektuellin identiteetin representoiminen, myös tämän representoinnin tilallisuus. Toiminta ei olisi sama esimerkiksi Moskovan kadulla kuvattuna, vaan Kaminer konstruoi identiteetin kokemustaan nimenomaan suhteessa Berliiniin.

Itäeurooppalaisen intellektuellin haastattelun rinnalla kertomuksessa kulkee vitsi, jossa Kaminerin kertojahahmo on tutkinut koko päivän toisen lehden toivomuksesta nuorisokulttuuria (*jugendkultur*) kolumnia varten. Päivän lopussa hänelle selviää, että toiveissa olikin kolumni juutalaiskulttuurista (*judenkultur*), ja kertojahahmo hylkää tehtävän ja pitää päivää hukkaan heitetynä. Tässä kertomuksessa käy ilmi Kaminerin oman identiteetin representaatio; venäläinen intellektuelli on sekä hänen oma kuvauksensa että muiden hyväksymä. Sen sijaan juutalaisuus ohitetaan pelkkänä verbaalisena vitsinä.

Stuart Hallin mukaan annamme asioille tiedostamattamme merkityksiä kommunikoidessamme toisten kanssa. Nämä merkitykset sitten välittyvät ja välitetään yksilöille ja yhteisöille. Hallin mukaan monikulttuurisuus ja identiteettien representoiminen eli esittäminen ja esille tuominen liittyvät toiseuttamiseen ja eroon. Identiteettejä ja monikulttuurisuutta representoitaisiin siis, jotta oma ryhmä tai henkilö itse tekisi eroa muista yhteisöistä, tai toisaalta jotta eri ryhmät tai yksilöt suljettaisi ulkopuolelle. (Hall 2005, 45) Kaminerin reagoi kertomuksessa ”Ein Verloner Tag” tähän merkitysten välittämisen järjestelmään: kertojahahmolle on tärkeää määritellä itsensä suhteessa muihin, ja hänen haastattelijansa ja kuvaajansa hakivat myös jutun kautta eron tematiikkaa verrattuna esimerkiksi saksalaisiin intellektuelleihin. Juutalaisuuden identiteetti sen

sijaan jätettiin huomioimatta, sillä – kuten aikaisemmin olen tuonut esiin – juutalaisuudella ei ole Kaminerin kertojahahmolleen luomassa identiteetissä muuta merkitystä kuin pääsylippu Saksaan.

Teoksen *Kansallisen katveesta* johdannossa toimittajat (Grönstrand et al.2016, 19) rajaavat hybridin terminä usein luonnolliseksi miellettyjen kulttuuristen rajojen ja kategorioiden kyseenalaistamisen välineeksi. Hybridillä tarkoitetaan kulttuurien sekoittumista vaikutuksille altistumisen kautta, ei niinkään kulttuureihin vaikuttamisen kautta. (Hall 2005, 19.) Hybridi kaupunkitila muodostuu siis sponttaanin dynamiikan kautta ilman, että tilaa muokattaisiin tietoisesti.

Hakkaraisen (2005, 14) mukaan biologiasta lähtöisin oleva käsite hybridi toimi alkujaan negatiivissävytteisenä terminä kuvaamaan epäpuhtautta ja ”saastumista” 1800-luvun rotuteorioissa. Jälkikoloniaalisessa teoriassa sen merkitys muuttui, ja se alkoi merkitä puhdistavaa voimavaraa, joka voi uudistaa kulttuureja sisältäpäin. Hakkarainen (2005, 14) rajaa hybridin nykyistä käyttöä Jan Pieterse Nederveenin tulkintaan siitä, että hybridiys yhdistyy kulttuurisiin muutoksiin esimerkiksi kielessä, taiteessa, identiteeteissä ja elintavoissa.

Itse käsittän hybridin käsitteen keskiössä olevan kohtaamisen – eri elementtien yhteentörmäyksien ja sulautumisien samassa kohteessa. Hybridi ei kuitenkaan liity ainoastaan identiteetteihin vaan myös alueisiin ja vyöhykkeisiin. Tällaisia hybridejä tiloja ovat Nederveenin mukaan erityisesti modernit suurkaupungit, joiden väestö on monikansallista ja -kulttuurista. (Hakkarainen 2005, 14.) Termi sopii siis erittäin hyvin työkaluksi Kaminerin Berliinin tulkintaan.

Identiteetti ja hybridi toimivat siis tiiviissä yhteistyössä työkaluina ylijärjaisen modernin suurkaupungin tarkastelussa. Nähdäkseni Berliini on erinomainen esimerkki kaupungista, jossa tapahtuu erilaisia kohtaamisia ja kerrostumisia. Kirjallisen kaupungin lisäksi konkreettisen tason kaupunkiin sukeltamiseen tarvitaan kuitenkin vielä varsinaiseen kaupunkitilaan liittyviä termejä.

Kaminerin kertomuksiin konstruoidusta Berliinistä puhuttaessa yleisimmät käyttämäni perustermit ovat tila ja paikka. Ne kuvaavat sekä kertomusten miljöötä että aktuaalista kaupunkia. Tila ja paikka toimivat usein rinnakkaiskäsitteinä, niin tässä tutkielmassakin. Tila on paikkaa objektiivisempi, ja sitä käytetään eron kuvaamiseen subjektiivisemmasta paikan käsitteestä.

Sen sijaan subjektiiviseen tilaan, johon ihminen liittää merkityksiä omassa elämänpiirissään viitataan paikkana. Esseekokoelman *Tila, paikka ja maisema* (1997) johdannossa paikka määritellään tilana, joka saa siinä elämisen kautta merkityksiä kokemuksista ja tulkinnoista. Tässä prosessissa neutraalista ja abstraktista ympäristöstä muokkautuu subjektiivinen paikka, kun se liittyy osaksi henkilön kokemusmaailmaa, ja vieraasta tulee tuttu ja oma. (Haarni, Karvinen, Koskela & Tani 1997, 16.) Paikat eivät kuitenkaan säily muutumattomina, vaan elävät niiden elinpiirissä olevan kokemushistorian mukana (Haarni, Karvinen, Koskela & Tani 1997, 17). Muistot luovat paikkaan uuden perspektiiviin, ja vanhojen paikkojen muistoista rakentuvat uusien paikkojen kokemukset.

Lieven Ameelin (2013, 55) mukaan liikkuminen urbaanissa kaupunkimiljöössä on yksi keskeinen tilan hahmottamisen muoto. Tämä tilan hahmottamisen tapa on vahvasti läsnä Kaminerin kertojaminän tavassa flaneerata¹¹ ympäri kirjallista kaupunkiaan. Kaminerin kertojaminä liikkuu tilassa leppoisasti ja vailla päämäärää, keräten kaupungin yksityiskohtia. Ameelin (2013, 52) mukaan kirjallisia tiloja käsiteltäessä on tärkeä muista myös, kuinka tilaa tuotetaan jatkuvasti kokemuksen ja hahmottamisen kautta. Kaupungissa käveleminen on perspektiivi, joka Ameelin (2013, 59) mukaan tuo esille paitsi konkreettisen kaupungin geograafisuuden ja arkkitehtuurin, myös kulkijan kokemuksellisen maaston tulkinnan ja kaupungin kohtaamisen impulssit.

Kirjallisessa kaupunkitutkimuksessa onkin perinteisesti luotettu kävellyn kaupungin kokemukseen, esimerkiksi Berliiniläislähtöinen sosiologi ja filosofi Georg Simmelin teksteissä kaupunki kohdataan Kaminerin tapaan nimenomaan kävellessä. Simmel (1997, 175–178) toteaa metropolissa kävelijän kohtaavan loputtoman määrän aistiärsyksiä, jotka tämän täytyy ohittaa lakoniolla pysyäkseen toimintakykyisenä suurkaupungin stimuloivassa ympäristössä. Tästä ilmiöstä Simmel käyttää termiä blasé. Blasén välttämättömyys ei ole Kaminerin teksteille vieras, sillä moni kertomuksien tapaus löytyy juuri lakonisen ohittamisen kautta.

Paikan rakentumisen menneisyyden paikkojen muistojen avulla voi huomata Kaminerin kertomuksissa, kun hän vertaa Berliiniä muistoihinsa Neuvostoliitosta. Teoksen *Schönhauser Allee*

---

¹¹ Flaneeraus juontuu sanasta Flanööri, joka oli alun perin Charles Baudelairen teksteissä esiintyvä urbaanin kaupungin impulssiivinen kokija. Flaneeraus on siis nimenomaan urbaanissa ympäristössä tapahtuvaa lakonista havainnointia ja löytöretkeilyä ympäristön yksityiskohtiin.

kertomuksessa ”Das Wetter auf der Schönhauser Allee” (“Schönhauser Alleen sää”) Kaminer kuvailee vanhaa lapsuuden kotikatuaan Moskovassa. Kaminerin muistoissa tämä Pavlovin katu on täynnä erikoisuuksia, joita vain Neuvostoliitto voi tarjota: julkisia rakennuksia koulusta krematorioon, Rinta-nimisen elokuvateatterin ja metsässä myytyä portviiniä. Uutta kotikatuaan Schönhauser Alleeta Kaminer puolestaan kuvaa Pavlovinkadun vastakohtana, dualistisena tilana, joka sään mukana muuttuu vilkkaasta länsimaisesta paratiisista toiseksi: ”[I]n einen Haufen frustirter Langzeitarbeitsloser mit ‘Plus’-Tüten in der Hand” (SA, 178). ”[A]nkeaksi halpamyymäläketjun muovipussi kourassa taivaltavaksi turhautuneiden pitkäaikaistyöttömien massaksi.” (ScA, 142) Tämänkaltainen menneisyyden ja paikkojen muistelu nykyisyyden paikkojen rinnalla liittyy nostalgian kokemukseen, ja Kaminerinkin kertomuksissa on luettavissa joitain nostalgisia elementtejä, joita analysoin tarkemmin luvussa 4.1.

Paikan ja tilan käsitteet yhdistyvät tutkielmassani vahvasti identiteettiin ympäristön ja Berliinin paikkojen kautta. Identiteetti auttaa ymmärtämään ihmisen suhdetta ympäristöön: paikoista voidaan erottaa niiden omat identiteetit, jotka tekevät paikasta erityisen verrattuna muihin paikkoihin. Ihmiset voivat myös kokea itsellään tai asuinpaikallaan olevan alueellisen identiteetin, joka liittyy ihmisen tilaan ja tekee siitä paikan. Teos *Tila, paikka ja maisema* rajaa paikkaan kuulumisen olevan aina subjektiivinen kokemus, mutta alueellisen identiteetin muodostumiseen vaikuttavat heidän mukaansa myös ”jaetut” kokemukset, yhteiset näkemykset paikan luonteesta ja sen erityispiirteistä. Kollektiivisen kokemuksen paikasta voi tuottaa paitsi tietyllä alueella asuvien ihmisten yhteinen historia, myös esimerkiksi median luomat mielikuvat. Näin syntyy niinkutsuttu mielenmaisema, jossa subjektiiviset ja intersubjektiiviset käsitykset paikasta kohtaavat. (Haarni, Karvinen, Koskela & Tani 1997, 18.)

Samoin kuin identiteetti tai ylirajaisuus, myös monet paikallisuuden ja tilan tulkinnat sisältävät merkityksiä monista eri paikoista. Tällaisissa yhteyksissä käytän termiä translokaali, joka viittaa siihen, että paikallinen ei koskaan ole pelkästään paikallista, vaan kytkeytyy erilaisten verkostojen kautta toisiin paikkoihin. Kansallisen katveessa -teoksessa esitetään, että kirjallisuus voi syntyä erilaisten verkostojen paikallisessa risteyksessä, jolloin voidaan käyttää termiä translokaali kirjallisuus. Paikallisuus ei tässä kuitenkaan merkitse erillisyyttä vaan nimenomaisesti risteyspaikkaa, jossa eritasoiset suhdeverkostot kohtaavat. Tämä voi toimia niin, että kirjailija voi asua ja kirjoittaa tuotantonsa tietyllä paikkakunnalla, mutta olla kuitenkin internetin avulla

yhteydessä ympäri maailmaa ja Kaminerin lailla edustaa maataan ulkomaisessa mediassa. (Grönstrand, Kauranen, Löytty, Melkas, Nissilä & Pollari 2016, 23.)

Koska tutkimukseni keskittyy kaupunkitilaan, on aiheellista selventää Berliinin historian lisäksi myös yleisesti sitä, miten kaupunkitutkimus suhtautuu tilaan ja paikkaan, ja mikä suhde kirjallisuuden tutkimuksella on kaupunkitutkimuksen kanssa.

2.3 Poikkitieteellisyys

Valtaosa tutkimuksestani nojaa kirjallisuudentutkimuksen metodien lisäksi kulttuurihistorian ja kaupunkitutkimuksen teorioihin ja käsitteistöön. Koen poikkitieteellisen lähestymistavan ensiarvoisen tärkeäksi tutkielmani kannalta, sillä oletan kaupunkitutkimuksen tuovan konkreettista Berliiniä lähemmäs kirjallisen kaupungin tulkintaa. Toisaalta taas kulttuurihistoriallisen aspektin esiintuominen on tärkeää sekä Kaminerin kertomusten että Berliinin sävyjen tulkitsemisessa. Yhdessä nämä erilaiset lähestymistavat auttavat erittelemään kahta rinnakkaista Berliiniä: Kaminerin kertomuksista nousevaa subjektiivista, kirjallista kaupunkia sekä sitä konkreettista paikkaa, johon kertomukset sijoittuvat. Tämän tutkimuksen yhteydessä viitataan kaupunkiin tilana enkä esimerkiksi ympäristönä, sillä tila viittaa paikkana johonkin irralliseen ja tuotettuun, ja tutkielmani liittyy erityisesti ylijärjestykseen tuotettuun tilaan, jonka tuottajina ovat tässä yhteydessä tietenkin sekä berliiniläiset että Kaminer itse.

Kirjallisuudentutkimuksessa kaupunkitutkimuksellinen poikkitieteellisyys on usein liittynyt pikemminkin biografistiseen näkökulmaan kuin varsinaiseen maantieteelliseen kaupunkitutkimukseen. Kaupunkitutkimusta hyödyntävässä kirjallisuudentutkimuksessa on tutkittu kirjailijoiden taustoihin tai teosten sijaintiin liittyviä paikkoja esimerkiksi postkoloniaalisessa kirjallisuudentutkimuksen kentällä. Tutkimusta on tehty kuitenkin myös selkeästi konkreettisen kaupungin näkökulmasta, esimerkiksi sellaisista teoksista kuin Don DeLillon *Cosmopolis* (2003), W.G. Sebaldin *Austerlitz* (2001) ja James Joycen *Dubliners* (1914). Myös Lieven Ameel on tutkinut kaupunkia kirjallisuustieteen ja humanistisen maantieteen yhdistetystä näkökulmasta. Ameel tutkii esimerkiksi kokemuksia Helsingistä yhdistäen kirjallisuudentutkimusta ja humanistista maantiedettä.

Ihmiset ovat taipuvaisia järjestämään itsensä ja maailmansa tilallisesti: kaikki ihmisten välinen kohtaaminen tapahtuu jossain ajassa ja paikassa, jolloin kaikki tilan kokemisen tutkimus on pohjimmiltaan ihmisen maailmassa olemisen tutkimusta. Tässä tutkielmassa keskityn yhden subjektin, Kaminerin, kaupunkikokemukseen, mutta koen yhden kirjallisen subjektin kokemuksen tutkimisen tarjoavan mahdollisuuksia laajentaa näkökulman yleisesti koettuun konkreettiseen kaupunkiin.

Näiden teoreettisten lähtökohtien ja termistön avulla käyn seuraavaksi tarkemmin läpi Berliinin imagoa ja kaupunkikuvaa, jotka vaikuttavat kaupungin kohtaamisen tapaan Kaminerin kertomuksissa. Selvennän myös sitä ainutlaatuista historiaa, joka on muovannut Berliinistä monikulttuurisen ja ylijärjätisen kaupungin.

3. BERLIINI KIRJALLISENA KAUPUNKINA

Wenn man überlegt, was so alles passiert ist in den letzten Jahren: der Mauerfall, der Wiedervereinigung, die Schliessung des Casinos im Europa-Center...Trotzdem drehen nur wenige durch. Die Berliner tun stets, was sie für richtig halten und haben am Leben spass. (RD, 84.)

Ajatelkaahan, mitä kaikkea viime vuosina on tapahtunut: Berliinin muurin murtuminen, Saksojen jälleenyhdistyminen, Eurooppa-keskuksen pelikasinoiden sulkeminen... Harva on kaikesta huolimatta menettänyt hermonsä. Berliiniläiset tekevät aina niin kuin oikeaksi näkevät ja nauttivat elämästä. (RyD, 64.)

3.1 Berliinin historian kerrokset

Berliinin kaupunkihistoria on täynnä kansallisia ja maailmanlaajuisia konflikteja, jotka ovat muokanneet sekä sitä kaupunkirakennetta että ilmapiiriä, joissa Kaminerin teoksissakin eletään. Kaupungin muutosdynamiikkaan ovat vuosien varrella vaikuttaneet niin aktiivinen kaupunkisuunnittelu kuin maailmanpoliittiset tilanteet.

Teoksessa *Berliini, kirjailijan kaupunki* Ritva Hapuli (2004, 7) kirjoittaa, että Berliini on kaupunki, joka ei koskaan ole vain paikoillaan, vaan joka on koko ajan keskellä muutosta ja matkalla joksikin toiseksi. Väite pohjautuu yleiseen sanontaan ja pitää mielestäni hyvin paikkansa. Tietenkään mikään suurkaupunki ei voi pysähtyä valmiina paikoilleen, vaan urbaanin ympäristön yleinen ominaisuus on olla jatkuvassa muuttoliikkeessä. Kuitenkin Berliinin kohdalla tämä on erittäin tärkeää pitää mielessä, sillä kaupunginosien keskinäinen muuttoaalto pitää kaupungin jatkuvassa aktiivisessa tilassa. Kaupunkien muutoksiin vaikuttavat aktiivisesti esimerkiksi kaupunkisuunnittelu, politiikka ja paikallistoimijat. Nämä vaikuttavat muuttoliikkeen suuntautumiseen ja infrastruktuuriin. Myös kaupalliset toimijat vaikuttavat kaupungin muutosprosesseihin, ja suuryrityksien merkitys kaupunkien elinvoimassa voi olla huomattava.

Berliinin kaltaiset miljoonakaupungit ovat yhä suuremmassa globaalien toimijain roolissa kaupungistuvassa maailmassa. Miljoonakaupungit pitävät hallussaan samanlaista yhteiskunnallista valtaa kuin monet valtiot, eikä esimerkiksi saksalaisessa politiikassa voida ohittaa suurimpien kaupunkien poliittista valtaa.

Berliini on Euroopan unionin toiseksi suurin kaupunki, ja se jakautuu kahteentoista hallintoalueeseen, jotka puolestaan jakautuvat 96:een kaupunginosaan. Kaminerin tarinat sijoittuvat useimmiten Prenzlauer Bergin kaupunginosaan, joka sijaitsee Pankowin hallintoalueella. Hallintoalueet ja monet kaupunginosatkin ovat kooltaan sitä luokkaa, että ne laskettaisiin yksinäänkin suurkaupungeiksi.¹²

Berliini ei pääkaupunkiasemastaan huolimatta ole Saksan merkittävin kaupunki vaikkapa politiikan tai finanssialan mittareilla, eikä missään tapauksessa rikkain. Liike-elämä, teknologia ja teollisuus keskittyvät enemmän sellaisiin kaupunkeihin kuin Frankfurt am Main, Hampuri ja München. Berliini on kuitenkin saksalaisen ja eurooppalaisen kulttuurin ja taiteen pääkeskittymiä. Kaupunki pitää sisällään paitsi ainutlaatuisia taidekokoelmia ja arkkitehtuuria (esimerkiksi Gemäldegalerie, jossa on maailman arvokkaimpia kokoelmia eurooppalaista taidetta 1200–1800-luvuilta) myös tuhansia gallerioita ja konserttisaleja. Berliini pursuaa myös teatteritaidetta laidasta laitaan, ja miltei kaikissa kaupunginosissa on useita eri painotuksilla Brechtistä Krimiin.¹³ Institutionaalisen taiteen lisäksi Berliini on tunnettu katutaiteesta, joka syntyy ja kuolee Berliinin seinissä, hylätyissä taloissa, performansseissa ja klubeilla joka päivä.

Kuten aikaisemmin olen maininnut, Berliini on myös tärkeä kirjallisuuden paikka niin teosten tapahtumamiljöönä kuin kirjallisten toimijoiden kohtauspaikkanakin. Sen voi nähdä ja kokea kirjallisuuden kautta. Berliinistä voi siis hyvällä syyllä puhua kirjallisena kaupunkina.

Jakautuneen kaupungin historia näkyy konkreettisesti Berliinin nykypäivän katukuvassa esimerkiksi siten, että raitiovaunu kulkee ainoastaan vanhalla itäpuolella, sillä Länsi-Berliinin liikenne toimii busseilla. Yksi Berliinin turistinähtävyytenä hyödynnetyistä historiallisista

---

¹² Esimerkiksi Pankowin asukasluku on vuonna 2016 ollut 394 801.

¹³ Krimi viittaa kirjallisuudessa, teatterissa ja tv-ohjelmissa dekkareihin, rikosdraamaan ja murhamysteereihin.

erikoisuuksista ja kaupungin symboleista ovat myös Itä-Saksan liikennevalojen ihmishahmot, jotka ovat nähtävissä erinäisissä postikorteissa ja matkamuistoissa, vaikka ovatkin varsinaisesti toiminnassa enää harvoissa paikoissa.

Ymmärtääkseen Kaminerin teksteissä olevaa Berliiniä sekä kuvailemaani konkreettista Berliiniä sekä näiden muutoksia ja kuvausta on oltava tietoinen Saksan ja Berliinin historian vaiheista, joiden päälle nykyinen kaupunki rakentuu. Käyn seuraavaksi läpi lyhyesti Berliinin historian Weimarin tasavallan ajasta nykypäivään sekä ne seikat kultuurihistoriallisessa ja kapunkitutkimuksellisessa kontekstissa, jotka selittävät osaltaan Kaminerin teksteistä luettavaa monikulttuurista kaupunkidynamiikkaa. Berliini on ollut monien valtaviin historiallisiin tapahtumiin ruumiillistuma ja kulminoitumispiste, ja historian läsnäolo kaupunkikuvassa on yksi kokemuksellisen kaupungin määrittelevistä piirteistä, esimerkiksi Berliinin muurin säilytettyjen osien kohdalla. Berliini ei ole aina pitänyt historiaansa yhtä selkeästi esillä¹⁴, mutta nykyään historia on tietoisena päätöksenä pidetty esillä kaupunkitilassa, osittain varmasti yleisen muistamisen velvollisuuden nimissä, mutta myös, koska kaupunkiin massoittain saapuvat turistit tuovat kaupunkiin valtavia rahamääriä.

Käytän tekstissäni ajoittain vanhasta Itä- ja Länsi-Saksasta puhuttaessa kirjainyhdistelmiä BRD (Bundes Republic Deutschland, Saksan liittotasavalta) ja DDR (Deutsche Demokratische Republic, Saksan demokraattinen tasavalta) kokonaisten nimien sijaan. Kirjainlyhenteet ovat nykypäivänä yleisesti käytössä jakaantuneista Saksoista puhuttaessa, mutta aikalaistilanteissa tilanne on ollut erilainen. Erityisesti Länsi-Saksa vastusti kirjainlyhenteiden käyttöä, sillä se ei halunnut tulla rinnastetuksi Itä-Berliiniin ja sen hallintorakenteeseen nimeämisen samankaltaisuuden kautta. Esimerkiksi Länsi-Saksan kouluissa kirjainlyhennelmän käyttö oli kielletty, vaikka sitä ei laissa koskaan määritelty kiellettyksi.

Rajaan Berliinin historian käsittelyni lähtöpisteeksi Weimarin tasavallan (1919–1933) ajan, sillä katson sen relevantiksi lähtökohdaksi Berliinin kaupungin kehittymiselle. Varhaisempi historiallinen näkökulma ei tarjoa sellaista tietoa, joka muodostuisi oleelliseksi Kaminerin teosten tai nykypäivän Berliinin tulkitsemisen kannalta. Weimarin tasavalta on kuitenkin hyvä esimerkki Saksan historian merkittävien hetkien kulminoitumisesta Berliinissä, minkä vuoksi koen sen relevantiksi aloituspisteeksi kultuurihistorialliselle katsaukselleni Berliiniin.

---

¹⁴ Esimerkiksi Hitlerin bunkkerin sijainti oli vuosikausia salaisuus, mutta nykyään paikalla on opastekyltti.

Tutkija Stephan Lantzin (2014, 55) mukaan yritys rakentaa Berliiniä sosiaalisten periaatteiden mukaan, eli asukkaiden kattavan perushyvinvoinnin huomioiden, on lähtenyt liikkeelle Weimarin tasavallan ajoista, jolloin räjähtävä väestönkasvu pakotti kaupunkisuunnittelun ja -politiikan huomioimaan niitä ongelmia, joista moni ajan teollistuva suurkaupunki kärsi. Alexander Reissnerin (1984, 141) mukaan ensimmäisen maailmansodan jälkeisen köyhtymisen jälkeen teollisuuden valtava kasvu toi mukanaan infrastruktuuriin jättimäisiä panostuksia, jotka kuitenkin päättyivät vuoden 1929 pörssiromahdukseen.

Edistyksellisistä kaupunkisuunnittelun periaatteista huolimatta keskustelu niin monarkian ajan kuin Weimarin tasavallankin aikana keskittyi lähinnä siihen, kuinka epätoivotut väestönosat, eli työläiset, köyhät, prostituoidut ja ulkomaalaiset siirrettäisiin pois omasta kokemuspööristä. Valtavat vuokratparakit ja täyteen ahdetut työläiskorttelit pakottivat vähävaraiset työläiset elämään epämukavissa ja vaarallisissa oloissa. Yksi ajan kaupunkisuunnittelun ja -politiikan kysymyksistä oli pohdinta eri luokkien erottelusta eli segregaatiossa kaupunkitilassa; erityisesti kaupungin ulkoreunoilla sijainneita itäeurooppalaisten vierastyöläisten parakkikortteleita, eli Scheunenvierteleitä, pidettiin Lantzin mukaan epäilyttävinä. Schauenvierteleitä purettiinkin tämän ongelman ratkaisuna vuodesta 1909 lähtien miettimättä juurikaan asukkaiden uudelleensijoituksia. Vuonna 1925 vuokratkasarmien rakentaminen lopetettiin ja asuinolosuhteisiin ryhdyttiin tekemään muutoksia parempaan, käyttöön otettiin esimerkiksi vuokrasäätely ja eri luokkien asuinalueiden sekoittamista alettiin suosimaan asuinalueiden suunnittelussa. (Lantz, 1984, 57-60)

Kansallissosialistien noustessa valtaan rotuhygieniä kuitenkin otettiin osaksi kaupunkisuunnittelun periaatteita ja Schauenvierteleihin kohdistui jatkuvia tarkastustoimenpiteitä. Lantzin mukaan Berliinin pormestari halusi ottaa Schauenviertelit kaupungin haltuun ja sijoittaa niillä asuvat juutalaiset parakkileireille kauas kaupungin keskustasta, joka oli tässä vaiheessa siirtynyt kaupungin kasvaessa Schauenvierteleiden alueille, nykyiseen keskustaahan, joka oli aikaisemmin sijainnut kaupungin laitamilla.

Alexander Reissner (1984, 149) toteaa teoksessa *Berlin 1675–1945* Hitlerin inhonnan Berliiniä, sen preussilaista aristokraattijohtoa ja arkkitehtuuria.¹⁵ Itävallasta kotoisin oleva Hitler piti

---

¹⁵ Esimerkiksi Karl Friedrich Schinkelin suunnittelema Berliinin tuomiokirkko tai Carl von Gontardin suunnittelema Brandenburgin portti.

epäilyttävänä Berliinin miljoonakaupunkiympäristöä ja urbaania monimuotoisuutta. Hitlerin kannatus ei myöskään ollut Berliinissä samoissa mitoissa kuin muualla Saksassa, ja Berliini äänesti kansallissosialistista puoluetta 1930-luvulla muuta Saksaa varautuneemmin.

Hitlerin Saksan syntipukeiksi valitut juutalaiset olivat pitäneet Berliinissä hallussaan suurta osaa liike-elämästä. Kristalliyön myötä 9.–10. marraskuuta 1938 ympäri Saksaa tuhottiin juutalaisten omistamia kauppoja ja kiinteistöjä ja heidän elinkeinonharjoittamisensa estettiin. Kauppoja pakkolunastettiin (usein ilman maksua) ja lehdistön virkoja täytettiin puolueen jäsenillä. Berliinin hyvin toimeentulevat juutalaiset muuttivat massoittain ulkomaille, jotkut onnistuneemmin kuin toiset. Berliinissä vallinnut intellektuelli kulttuuri hiljeni, ja akateemiset laitokset ja taide asetettiin kansallissosialistien valvontaan.

Kansallissosialismin aika vaikutti myös Berliinin katukuvaan: kaupungissa ei kuultu enää jazzia, natsilippuja ripustettiin näkyviin ja Hitlerin ääntä soitettiin mekaanisella äänentoistolla ympäri kaupunkia. Kaupunkiin alkoi nousta uutta, monumentaalista arkkitehtuuria uusklassiseen tyyliin.¹⁶ Kaupungin aktiivinen kehittäminen jatkui myös kolmannen valtakunnan aikana, mutta keskittyi nyt vain ”arjalaisen rodun” tarpeisiin. 1930-luvulta eteenpäin käynnistyi Entjudung, eli juutalaisten häätö omista vuokra-asunnoistaan erilliseen kaupunginosaan ja keskitysleireille. (Reissner 1984, 151–152.)

Toisen maailmansodan päätyttyä ja Saksojen jaon jälkeen palattiin ajatukseen sosiaalisesti rakennetusta kaupungista, jossa kaupunkia rakennettaisiin hyvinvoinnin näkökulmasta (Lantz, 1984, 55-56). Sodan tuhot olivat kaupungissa epätasaisia, ja vaikka pommitukset olivat koetelleet Berliiniä ankarasti, löytyi kaupungista myös lähes kokonaan vahingoittumattomina säilyneitä lähioita. Kolme neljäsosaa kaupungista oli kuitenkin pommitettu maan tasalle, ja jopa puolet asuinrakennuksista oli tuhoutunut. Kaupungin jälleenrakennus lähti siis liikkeelle raunioista.

Sodan jälkeen Berliini jaettiin neljään miehitysvyöhykkeeseen, joista Ranskan, Yhdistyneiden kansakuntien ja Yhdysvaltojen alueet muodostivat Länsi-Berliinin. Länsi sai runsaasti erityisesti

---

¹⁶ Hitler valitsi arkkitehti Albert Speerin johtamaan hanketta, jossa Berliinistä oltaisiin muokattu ”Welthauptstadt Germania”, maailmanpääkaupunki, joka olisi ollut jonkinlainen uusi Rooma. Rakennustöitä ei kuitenkaan saatu juuri alkuraapaisua pidemmälle.

amerikkalaista rahoitusta, jolla rakennettiin uusi yliopisto¹⁷ ja asumisen massaratkaisuja. Länsi-Berliini tähtäsi homogeeniseen ja säännösteltyyn kaupunkisuunnitteluun ja entisöi joitakin sodan pommituksissa tuhoutuneita historiallisia rakennuksia, mutta myös purki useita vanhoja alueita esimerkiksi Weddingissä ja Kreuzbergissä. Itä-Berliinin rahoitus ja vaikutteet tulivat puolestaan Neuvostoliitolta. Varsinainen kaupungin jakautuminen kahdeksi tapahtui vuonna 1948, kun Neuvostoliitto ei hyväksynyt Ernest Reuterin valintaa Berliinin pormestariksi ja asetti itään oman pormestarinsa.

Alexandra Richien (1998, 674) mukaan Saksojen jakautuminen jätti Berliiniläiset epätietoisiksi omasta identiteetistään ja roolistaan kansakuntana: Länsi-Berliini irrallaan Länsi-Saksasta ja Itä-Berliini kytköksissä Neuvostoliittoon kokivat vaikeuksia kansallisen identiteetin suhteen.

Jälleenrakennus tapahtui kummallakin puolella pitkälti vierastyöläisten voimilla, joita rekrytoitiin aktiivisesti Saksan jälleenrakennukseen kuusikymmenluvulta lähtien. Lännessä vierastyöläiset tulivat suurimmalta osin Turkista, idässä Itä-Euroopasta. Klapurin (2010, 369) mukaan vierastyöläisten oli ajateltu vierailevan maassa vain muutamia vuosia, mutta kotiutumisen myötä, varsinaisten vierastyöläisten rekrytoimisen päätyttyä maahan saapui toisena aaltona vielä vuosien ajan näiden perheitä, mitä saksalaiset eivät olleet osanneet odottaa.

Turkkilaiset vierastyöläiset joutuivat Lantzin mukaan Länsi-Berliinissä hakemaan asuntoja syrjivän arvioinnin kautta, eikä kaupungin tukemissa vuokra-asunnoissa ollut vielä 1980-luvulla juuri turkkilaisia. Sen sijaan itäeurooppalaiset paluumuuttajat, jotka pystyivät todistamaan saksalaisuutensa saivat Länsi-Berliinissä tukea vuokra-asumiseen. Vierastyöläisiä myös tietoisesti sijoitettiin eri puolille kaupunkia, sillä siirtotyöläisten keskittymien pelättiin aiheuttavan levottomuuksia. (Lantz, 1984, 58.)

Lantzin (1984, 59-62) Vierastyöläisten syrjintä meni vuonna 1975 niin pitkälle, että kaupunki asetti zugsperr-nimisen säännön, jolla estettiin maahanmuuttajien asettuminen Kreuzbergin, Weddingin ja Tiergartenin suurempiin maahanmuuttajien kaupunginosiin. Tämä säädös oli tietenkin huomattavan syrjivä ja siinä määrin aggressiivisesti toteutettu, että väärällä alueella asuminen saattoi johtaa maastakarkoitukseen. Kaupunkisuunnittelu pohjautui siis hyvinkin syrjivään etniseen

---

¹⁷ Freie Universität Berlin Dahlemissa.

profilointiin, sillä sääntö ei koskenut esimerkiksi Yhdysvaltain kansalaisia, eikä samanlaista hallintayritystä sovellettu kaupungin muihin köyhiin osiin, joissa asukkaat olivat saksalaisia.

Myös Itä-Saksan demografinen kontrolli toimi syrjivillä periaatteilla. Itäpuolen vierastyöläiset, jotka tulivat valtaosin Neuvostoliiton alaisista Itä-Euroopan maista, sijoitettiin etäälle saksalaisesta väestöstä siinä missä länsipuolella vierastyöläiset oli pyritty sirottelemaan eri puolille kaupunkia. Itä-Berliinin vierastyöläiset sijoitettiin omiin vartioituihin vuokrataloihinsa kaupungin laitamille. (Lantz, 1984, 62.) Kaminer viittaa myös *Russendiskon* alussa vietnamilaisiin siirtotyöläisiin sekä romanialaisiin, jotka asuivat hänen kanssaan samalla asuntola-alueella Mahrzanissa. Kaminer kertoo myös näiden asuntoloiden ankeista oloista kertomuksessa ”Vaters rat” (“Isän neuvo”):

Ich bin damals mit den Ziegeunern mitgefahren und landete so in Biesdorf, wo sie in einer ehemaligen Kaserne der Ostdeutschen Armee lebten, die in eine Unterkunft des gesamtdeutschen Roten Kreuzes umgewandelt worden war. Am Eingang musste ich meinen Inlands-Pass abgeben. Dafür bekam ich ein Bett und Essen in Folie mit der Aufschrift ”Guten Appetit.” (RD, 25.)

Itse lyöttäydyin silloin mustalaisten matkaan ja päädyin Biedesdorfiin, missä he asuivat Itä-Saksan armeijan entisissä parakeissa, jotka Saksan yhteinen Punainen risti oli muuttanut majoituspaikaksi. Minun oli luovutettava henkilöllisyyspaperini sisäänkäynnin luona. Sain vastineeksi vuoteen, jossa nukkua ja folioon käärityn aterian, jonka päälle oli kirjoitettu ”Guten Appetit”, hyvää ruokahalua. (RyD, 16.)

Asuntoloihin viitataan myös kertomuksessa ”Erste eigene wohnung” (“Ensimmäinen oma koti”):

[L]andeten wir auf Umwegen in dem riesigen Ausländerheim, das in Marrzahn Enstand. Hier wurden zunächst Hunderte von Vietnamesen, Afrikaner und Juden aus Russland einquartiert. Wir zwei und noch ein Kumpel aus Murmansk, Andrej, konnten uns eine möblierte Einzimmerwohnung im Erdgeschoss erkämpfen. [--] Es herrschte ein regelrechter Platzkrieg. Diejenigen, die zu spät gekommen waren, hatten es besonders schwer: Sie mussten ihre Wohnung mit bis zu vier anderen Familien teilen. (RD, 27.)

[M]e päädyimme kesällä 1990 monen mutkan kautta Mahrzaniin perustettuun valtavaan ulkomaalaisten asuntolaan. Sinne oli majoitettu sadoittain vietnamilaisia, afrikkalaisia ja venäjänjuutalaisia. Me kaksi ja Murmanskista kotoisin oleva toverimme Andrei onnistuimme taistelemaan itsellemme kalustetun yksiön pohjakerroksesta. [--] Se oli oikeata tilasta käytyä sotaa. Maahanmuutossaan myöhästyneillä oli erityisen vaikeaa: he joutuivat jakamaan asuntonsa jopa neljän muun perheen kanssa. (RyD, 18.)

Kaminerin kertomuksissa ja aktuaalisen Itä-Berliinin kaupunkikuvassa siirtotyöläiset ja maahanmuuttajat sijoittuivat siis pitkälti eristyneelle alueelle paikallisiin nähden, ja suurempaa

sekoittumista katukuvan ylijärjestyksen alkoi tapahtua toden teolla vasta idän muuttoaalton vapauttaessa asuntoja vallattaviksi. Alun heterogeenisen sekoittumisen jälkeen osa Berliinin siirtolaistaustaisesta väestöstä keskittyi kuitenkin tiettyihin kaupunginosiin hakiessaan kulttuurillista yhteisöllisyyttä monikulttuurisuuden keskellä. Berliini-Brandenburgin alueen asukastilastoista vuodelta 2012 voi esimerkiksi todeta, että vuoden 1990 jälkeen Prenzlauer Bergin, Mitten ja Weddingin alueille, eli vanhalle Itä-Berliinin alueelle. (Statistischer Bericht, 2012, 43)

Alexandra Richien (1998, 836–37) mukaan kummallakin puolella Berliiniä kilpailtiin uudella arkkitehtuurilla. Kumpikin puoli pyrki ylittämään toisen modeneilla rakennuksillaan: länsi halusi symboloida tällä vapautta ja demokratiaa, itä Neuvostoliiton kommunismin upeutta. Esimerkiksi Itä-Berliiniin tehtiin suuria kaupungin omistamia rakennushankkeita, ja kaupunkikuvaan ilmestyi identtisiä betonitaloja ja sotilasparaateille soveltuvia leveitä valtakatuja, kuten esimerkiksi Stalinallee,¹⁸ josta piti tulla sosialistisen Itä-Saksan paraatikatu. Stalinalleeta reunustavat neuvostoarkkitehtuuria ehkä parhaiten nyky-Berliinissä edustavat monumentaaliset rakennukset.

Neuvostoliiton miehityksen muistot elävät Berliinissä vielä Kaminerin *Russendiskon* kertomuksissa, joskin niitä kuvaillaan lähinnä kautta rantain. Kertomuksessa ”Stalingrad” Kaminerin kertojahahmo on päätynt monikansalliseen elokuvatuotantoon *Vihollisen porteilla* (*Enemy at the Gates*, 2001), johon palkattiin valtavia määriä Berliinissä asuvia venäläisiä. Tässä kertomuksessa sekä samaa aihetta käsittelevissä *Russendiskon* kertomuksissa ”Wie ich einmal Schauspieler war” (“Kun olin näyttelijä”) ja ”In den Schützengräben von Stalingrad” (“Stalingradin taisteluhautoissa”) Kaminerin kertojahahmo kuvailee työttömyyskassan kautta löydettyjä venäläisiä, jotka odottavat massiivisilla kuvauspaikoilla loputtoman pitkiä aikoja päästäkseen esittämään ei-venäläistä tulkintaa venäläisyydestä. Nämä luvut voi nähdä allegorisena kuvauksena miehityksen ajasta; ihmisiä vieraassa maassa odottamassa käskyjä.

1961 alkaneet Berlinin muurin rakennustyöt olivat sekä Länsi- että Itä-Berliinin kaupunkidynamiikkaan valtavasti vaikuttanut tekijä. Muurin murtumisenkin jälkeen jako itä- ja länsisaksalaisiin säilyi pitkään saksalaisten ja erityisesti berliiniläisten mielissä, ja jaon tuomat stereotypit vaikuttivat kaupungin mentaliteettiin.

---

¹⁸ Alkujaan nimeltään Große Frankfurter Allee, nykyisin Karl Marx Allee.

Kaminer sivuaa aihetta myös teoksen *Schönhauser Allee* kertomuksessa ”Unsere Nachbarn” (”Naapurimme”), jossa lukutilaisuudessa vanhan Länsi-Berliinin puolella paikallisella asukkaalla on kärkevä näkökulma länsi- ja itäpuolen eroihin sen jäkeen, kun Kaminer on todennut, että vanhalla itäpuolella on ennakkoluuloja vähemmän rikollisuutta: ”Kommt darauf an’, meinten die Alt-Moabiter zu mir. ‘Drogenmafia und Raubdelikte sind eher eine westdeutsche Angelegenheit. Dafür kommen aber die Kinderficker alle aus dem Osten.’” (SA, 181.) / ”Se vähän riippuu siitä rikollisuudesta’, paikalliset sanoivat minulle. ‘Huumemafia ja ryöstöt ovat pikemminkin länsisaksalainen juttu; mutta lapsennussijat tulevat sen sijaan kaikki idästä.’” (ScA, 144.) Tämä lainaus ei tietenkään kerro mitään todellisista rikollisuustilastoista, mutta sen sijaan siitä, että asenneilmapiiri idästä ja lännestä erillisinä alueina oli ainakin *Schönhauser Alleen* kirjoitushetkellä vielä Kaminerin kokemusmaailmassa olemassa ja muokkasi aktiivisesti asukkaiden kokemusta kaupungista. Jo kertomuksen nimi viittaa siihen toiseuttamiseen, jota vanha kaupunkijako on luonut berliiniläisten keskuuteen. Kuten aikaisemmin viittasin Stuart Hallin todenneen, perustuu identiteetti usein toiseuttamiseen, tietynlaiseen ”me vastaan muut” -ajatteluun, joka tässä lainauksessa käy ilmi kommentoijan tavasta toiseuttaa vanhan itäpuolen kaupunginosia.

Muurin murruttua vuonna 1989 tilanteesta syntynyt poikkeustila syrjäytti hetkeksi aktiivisen kaupunkisuunnittelun murtuneen muurin kummallakin puolella, ja muutosdynamikka sai hyvin säännöstelemättömiä piirteitä. Alexandra Richien (1998, 837) mukaan pelkästään ensimmäisenä viikkona muurin murtumisen jälkeen 4,3 miljoonaa Itä-Saksalaista oli jo vierailut lännessä, osa muuttaen kokonaan. Tässä poikkeustilassa myös Kaminer saapui Berliiniin, ja hänen kertomustensa voikin katsoa olevan aitiopaikka poikkeukselliseen muutosdynamikkaan suurkaupungissa.

Sekä Itä- että Länsi-Saksa olivat ennen muurin murtumista toimineet tietoisesti etnisen segregaaation kanssa. Ulkomaalaiset eristettiin täysin Itä-Berliinissä, ja heille annettiin Länsi-Berliinissä hyvin vähän valinnanvapautta asuinpaikan suhteen. Muurin murtumisen jälkeisessä Itä-Berliinissä kaikki kääntyi kuitenkin ylösalaisin, ja asunnot otettiin mielivaltaisesti haltuun. Laajan mittakaavan asunnonvaltausta tapahtui myös 1980-luvulla, mutta silloin tilanne syntyi aktiivisena vastustamisena asuntojen vuokratason nousulle ja eräänlaisena solidaarisuusliikkeenä vanhojen talojen purkamiselle, kun taas muurin murtumisen jälkeinen asuntojen valtaus oli poikkeustilanne, jossa suuret määrät asukkaita siirtyi pois asunnoista ja jätti ne autoiksi. Merkittävää onkin se, että tässä vaiheessa säännöstelyjen asuntomarkkinoiden sijaan aikaisemmin tiukasti ohjatut

väestöryhmät saivat ottaa Itä-Berliinin kaupunginosien muuttoliikkeen omiin käsiinsä. Kaminerin kertojahahmo kuvailee asunnonetsintää autoituneella Itä-Saksan alueella näin:

Wir drei liefen von einem Haus zum anderen und schauten durch die Fenster. Andrej wurde glücklicher Besitzer einer Zweizimmer-Wohnung in der Stargarder Strasse, mit inntoilette und Duschkabine. Mischa fand in der Greifenhanger Strasse eine leere Wohnung [--] Ich zog in die Lychener Strasse. Zwei Monate später fand die Geschichte der Besetzung des Prenzlauer Bergs eine ende. Die KWV erwachte aus ihrer Ohnmacht und erklärte alle zu diesem Zeitpunkt in ihren Häusern Lebenden für die rechtlichen Mieter. (RD, 28.)

Me vaeltelimme kolmisiin rakennuksesta toiseen, ja tähystimme ikkunoista sisään. Andreista tuli Stargarder Strassen varrella sijaitsevan kahden huoneen asunnon onnekas omistaja: siellä oli sisävesi ja suihku. Misa löysi tyhjän asunnon Greifenhagener Strasselta. [--] Minä muutin Lychener Strasselle. Talonvaltausten aika Prenzlauer Bergillä päättyi kaksi kuukautta myöhemmin. Asuntoviranomaiset heräsivät horroksestaan ja julistivat kaikki sillä hetkellä asunnoissa asuvat ihmiset niiden vuokralaisiksi. (RyD, 19.)

Tämä katkelma Kaminerilta osoittaa hyvin poikkeuksellista tilaa kaupunginosien muutoksessa sekä äärimmäisen aktiivista monikulttuurista sekoittumista kaupunginosissa, jotka vähän aikaisemmin saattoivat olla hyvinkin homogeenisiä. Vuosikymmeniä jatkunut maahanmuutto on myös vaikuttanut ja vaikuttaa kaupungin liikkeissä. Kaminerin muuttaessa Prenzlauer Bergiin kaikkein suurin muuttoaalto oli kuitenkin jo rauhoittunut, ja elettiin muurin murtumisen jälkeisiä viimeisiä säännöstelemättömän muuton aikoja, kuten hän kuvailee kertomuksessa ”Die Erste eigene Wohnung” (”Ensimmäinen oma koti”):

Der Prenzlauer Berg galt damals als Geheimtipp für alle Wohnungssuchenden, dort war der Zauber der Wende noch nicht vorbei. Die Einheimischen hauten in Scharen nach Westen ab, ihre Wohnungen waren frei, aber noch mit allen möglichen Sachen voll gestellt. [--] Die Kommunale Wohnungsverwaltung hatte keinen Überblick mehr. (RD, 28.)

Noihin aikoihin Berliinin Prenzlauer Bergiä pidettiin sisäpiirin vihjeenä kaikille asuinpaikkaa etsiville. Berliinin muurin murtumisen ensi aikojen lumo oli siellä yhä tallella. Paikallinen asujaimisto parveili länteen, ja heidän asuntonsa olivat vapaina, vaikka ne olikin ahdettu tupaten täyteen kaikkea, mitä suinkin kuvitella saattaa. [--] Asuntoasioista vastaavilla viranomaisilla ei ollut enää mitään käsitystä asioista. (RyD, 19.)

Myös Kaminer itse on vaikuttanut kaupungin monikulttuurisiin kaupunkitiloihin luomalla yllirajaisia paikkoja omilla Russendisko-klubeillaan. Kaminer myös viittaa usein Berliinin aktiiviseen venäläiseen vähemmistöön, jolla on esimerkiksi omat lehtensä ja radiokanavansa.

Venäläiset ovatkin määrältään yksi suurimmista kansallisuustaustoista Berliinissä. Alexandra Richien (1998, 850) mukaan tämä johtuu erityisesti puna-armeijan vetäytymisen yhteydessä tapahtuneista “katoamisista”, joissa perheensä Saksaan tuoneet sotilaat eivät koskaan ilmestyneet takaisin Neuvostoliittoon sekä kylmän sodan aikana kotiutuneista venäläisistä. Teoksen *Russendisko* kertomuksessa ”Das Mädchen mit der Maus im Kopf” (”Tyttö, jonka päässä oli hiiri”) Kaminer viittaa venäläiseen tuttavapiiriinsä näin:

Viele Russen, die sich in den letzten Jahren im Prenzlauer Berg niederließen, kannte ich noch aus Moskau. Die meisten waren bildende Künstler, Musiker oder Dichter: Menschen ohne Entwicklung, die so genannte Zwischenschicht – ewig zwischen Hammer und Sichel, bereits etwas zerlupt, aber immer noch gut drauf. (RD, 175.)

Olen tuntenut jo Moskovassa eläessäni monia niistä venäläisistä, jotka ovat viime vuosina asettuneet asumaan Prenzlauer Bergiin. Useimmat ovat kuvataiteilijoita, muusikkoja ja runoilijoita: ihmisiä, joissa ei kehitystä tapahtunut, niin sanottu välikerrostuma – ikuisesti sirpin ja vasaran välissä, jo hiukan ryysyisiä, mutta edelleen hyvässä vedossa. (RyD, 140.)

Tapa, jolla Kaminer kuvailee venäläisiä tuttaviaan tuntuu erikoiselta. Erityisesti maininta sirpin ja vasaran väliin jämähtämisestä tuntuu viittaavan venäläisen yhteisön jäämiseen menneisyyteen muun Berliinin suunnatessa yhä kauemmas jaetun kaupungin ajasta. Venäläisyhteisö tuntuu muutenkin edustavan Kaminerin teksteissä menneisyyttä, ja luen mainintoja venäläisyhteisöstä sekä viittauksina kaupungin monikerroksellisuuteen että Kaminerin tapana erotella eri aikakerrostumia. Kaminerin tapa konstruoida venäläisyyttä teksteissään nousee tekstejä tulkittaessa esiin usein hyvin monimerkityksellisenä, esimerkiksi Kaminerin oman kirjailijakarakterin yhteydessä ja korostamassa kertomusten kertojajäänen nostalgian kokemuksia. Venäläisyyden liittyviä hahmoja ei siis tule lukea ainoastaan kaupungin ylijärjestyksen merkkeinä, vaikka ne toki edustavat sitäkin.

Historian kerrosten lisäksi Kaminerin konstruoima Berliini, samoin kuin aktuaalinenkin kaupunki, kerrostuvat kulttuurisen ylijärjestyksen sekoittumisen sekä eri identiteettien ja monikerroksisten tilojen kautta. Historiallisen ja maantieteellisen kaupungin nykypäivään vaikuttavat myös sen asukkaat, jotka luovat osansa miljööstä ja tunnelmasta.

3.2 Tulkinta kaupungista

Lieven Ameen (2014, 22) toteaa väitöskirjassaan, että historiallisten kaupunkien ja niiden kirjallisuuden välinen linkki on niin ilmiselvä ja voimakas, että se voi ajoittain hämmentää tulkintaa kuviteltujen ja ”oikeiden” kaupunkien välillä. Tämä on myös tutkielmani kannalta tärkeä näkökulma – Kaminerin kertomusten kaupunki toimii konkreettisen kaupungin peilinä, erillisenä konstruktiona, jonka lähtökohtaan ja malliin se on kuitenkin sidoksissa. Ameen (2013, 23) mukaan kirjallista kaupunkia analysoidessaan on tärkeää muistaa, että historiallinen ja geografinen kaupunki on kirjallisessa muodossaan aina uudelleentulkittu.

Tutkielmassani käsiteltävä Berliini on Vladimir Kaminerin Berliini, joka on tuotettu subjektiivisesta näkökulmasta Schönhauser Alleella, Prenzlauer Bergissä, talossa jossa asuu monikulttuurisia suurperheitä, yksinasuvia saksalaisia ja Kaminer itse perheineen. Täysin erilainen Berliini olisi luettavissa Dahlemin aidattujen omakotitalojen alueella tai start up -yritysten keskittymissä modernien kerrostalojen Mittessä. Kaminerin Berliinistä välittyy kertomuksien kautta yhteys kylmän sodan jälkeiseen ostalgiseen Berliiniin, jonka perintönä kannetaan talonvaltausten ajasta jäänyttä välinpitämättömyyttä yleisiä kaupunkisuunnittelun sääntöjä ja rajoituksia kohtaan. Kaminerin Berliini on myös omalaatuinen ylirajainen ja suvaitseva erilaisille elämäntyylyille.

Aino Mäkikallin (2010, 381) mukaan Kaminerin kertomusten Prenzlauer Berg on Berliinin vapauden rajoja koettelematon kaupunkitila, jonka monikulttuurisuuden satamaan lähes kenen tahansa on helppo saapua ja asettua. Mäkikalli (2010, 381) esittää, että Berliini toimii eräänlaisena transnationaalisena tilana, jossa identiteetit ja rajat menettävät merkityksensä ja monikulttuurisuus muokkaa erilaisia yhteisöjä arvostavien ihmisten kaupunkia.

Kaminerin Schönhauser Alleella paikka, Kaminerin omaksi kerrostunut tulkinta Berliinistä, muodostuu yksityiskohtien ja kohtaamisten kerrostumisissa. Tämä ilmiö on luettavissa *Russendiskon* kertomuksessa ”Die Mücken sind anderswo” (”Ei hyttysiä”), jossa käsitellään paikkaan kuulumisen oikeutuksia.

Tarinan motiivina toimivat hyttyset, jotka eivät Kaminerin mukaan viihdy Berliinissä, toisin kuin muissa suurkaupungeissa, joissa hänen tulkinnassaan sääskien taivaita pimentävät parvet ovat vaaraksi tieliikenteelle ja levittävät epidemioita. Ainoastaan Berliinissä niitä ei Kaminerin mukaan

ole. Tarina etenee kertojan kuvaillessa kohtaamista naapurinsa kanssa, vietnamilaisen vihanneskauppiaan, joka ei ymmärrä saksaa, mutta tarjoaa Kaminerin hahmolle kesäkurpitsan tuntemattomasta syystä, ehkä molemminpuolisen yhteisymmärryksen merkiksi. Lopussa Kaminer kertoo, että Berliinissä on omatkin varjopuolensa: uusnatsit, jotka levittävät agendaansa kauppakeskusten kulmilla ja joista satunnaiset katselijat kehottavat olemaan välittämättä. Kertomuksen lopuksi Kaminer kuitenkin toteaa: ”Es gibt überall menschen, die einem eine Harke zeigen wollen, in Russland, in Amerika, in Vietnam. Dafür ist es hier mückenfrei.” (RD, 86.) / ”Venäjällä, Vietnamissa, Amerikassa – kaikkialla on ihmisiä, jotka haluavat näyttää toisilleen haravaa.¹⁹ Hyttysiä täällä Berliinissä ei sen sijaan ole.” (RyD, 65.)

Haravalla Kaminer tässä yhteydessä viittaa uusnatsistiseen nationalistiseen ideologiaan ja sen aggressiiviseen esilletuomiseen. Kertomuksen ytimessä onkin siis ajatus siitä, kuinka kaikista maista löytyy ahdasmielistä nurkkakuntaisuutta ja sen aggressiivisia esilletuojia, mutta Berliinissä, toisin kuin monessa muussa paikassa, ei ole hyttysiä, mikä kääntää kertomuksen sävyn positiiviseksi. Kaminer siis antaa kertomuksessaan ymmärtää, että oikeus paikan omaksi kokemiseen on kokijalla huolimatta toiseuttavista äänistä.

Kertomuksessa paikka ja kaupunkitila muodostuvat tuttuudesta ja tunnistamisesta; Kaminer tuntee vihanneskauppiaan osana Schönhauser Alleen kalustoa. Paikkaan liittyvät myös kertomukseen liittyvät satunnaiset katselijat ja kauppakeskus. Uusnatsit sen sijaan esiintyvät vieraana ja toiseutettuna elementtinä, jotka ovat tulleet kertomaan paikkaan kuuluville asukkaille, että nämä eivät kuulu Saksaan. Mekkaloiivat, ”haravaa näyttävät” uusnatsit ovat ärsyttävä poikkeus Schönhauser Alleen arkipäivässä. Kertomuksen uusnatsit voidaankin rinnastaa poissaoleviin hyttysiin; ne esiintyvät ylimääräisinä vierailijoina vaatimassa itselleen tilaa, joka muille on koettu ja rakennettu paikka.

Kertomuksessa ”Die Mücken sind anderswo” Kaminer tiivistää sen historiallisen kontekstin ja mentaliteetin, jossa hänen kokemuksensa Berliini sijaitsee. Kaminerin kertomusten Berliini on muodostunut äärimmäisissä konflikteissa ja sen modernia aikaa on leimannut kansallissosialismin

---

¹⁹ Uusnatsien kylteissä lukee ”Mal zeigen was ne’Harke is”, joka kääntyy suoraan ”Näytetään, mikä harava on”, mutta tarkoittaa käytännössä ”Näytetään, mitä mieltä olemme”. (RyD 155) Tämä sanonta vertautuu ehkä parhaiten suomenkielessä muotoon ”näyttää taivaan merkit”, kyseessä on siis uhkaava kielikuva. Pohjoissaksalainen sanonta.

traumojen painolasti sekä kylmän sodan kyräily ja epävarmuus. Vierastyöläiset ja maahanmuuttajat ovat mahdollistaneet Saksan nopean taloudellisen jälleenrakentamisen, eikä heitä vuosikymmenten maassaolon jälkeen voi sivuuttaa Saksan väestörakenteesta puhuttaessa, vaikka, kuten Kaminerin kertomuksissa, aina löytyy ihmisiä, jotka haluavat ”näyttää toisilleen haravaa”.

Kaminer myös luo kertomuksissaan omaa Berliini-mytologiaansa, jossa Berliiniin liittyvät, täysin neutraalit tai ainakin tavalliset, kokemukset tapahtuvat Kaminerin värittämässä maagisessa lakonisuuden sumussa. Berliinin yleinen kaupunkimaine nojaa välittömään ja kevyen ironiseen kaupunkilaisuuteen. Tämän välinpitämättömyyden ja ironian voikin nähdä kaupungin urbaanina erityisominaisuutena.

Kaminerin tyyli on usein hyväksyvän yllättynyt. Kaminerin kertojahahmo hyväksyy välinpitämättömästi mitä ihmeellisimmät käänteet ja toisaalta ihailee arkipäivän pienimpiäkin yksityiskohtia kaupunkinsa näyttämöllä. Kaminerin kirjailijahahmo ilahtuu huomatessaan kaupakeskuksen edessä istuvan kodittoman muistuttavan Albert Einsteinia tai seuraa mielenkiinnolla prosessia naapurien kaivaessa korttelin täyteen kuoppia ilman mitään näkyvää syytä. Tämä tapa kertoa tuottaa kuvausta leikkisästä kaupungista, joka toimii arvaamattomasti omana entiteettinään.

Kaminer rakentaa ylijärjät kaupunkia usein hahmojen monikulttuurisuuden kautta. Kaminerin tyyli hyödyntää erilaisia kansallisuuteen liittyviä stereotyyppisiä samaan aikaan toisiaan vahvistavina ja kumoavina aiheuttaen sen, että tekstit usein ylittävät niiden itse itselleen asettamat ahtaat kulttuuriset rajat. Kaminerin tekstit laajenevat kuvaamaan odotettua kompleksisempia identiteettejä, kun yksioikoiseksi stereotyyppiksi kirjoitettu hahmo osoittaa olevansa jotain muuta ja kääntää asetelman pääläelleen. Käytännössä tämä tapahtuu vaikkapa *Russendiskossa* esimerkiksi siten, että elokuvaan raakalaismaisia neuvostosotilaita näyttelemään palkatut venäläiset työttömät kummeksuvat elokuvan tapaa kuvata venäläistä stereotyyppiä eivätkä tunnista niitä lännessä luotuja karikatyyrejä venäläisyydestä, joita heiltä vaaditaan. Kertomuksessa ”Wie ich einmal Schauspieler war” (“Kun olin näyttelijä”) käsikirjoituksessa määritelty ”venäläiset tavat” kuvataan naurettavina ja kiusallisina:

Der Verlierer muss fünf Kerzen mit einem Fuz ausblasen. So sind sie eben, die wilsen russischen Sitten. Die 30 Soldaten sollen sich dabei wie verrückt amüsieren, aber alle schämen sich nur. (RD, 142.)

Häviäjän on sammutettava viisi kynttilää kertapieraisulla. Juuri sellaisiahan ne, nuo raa'at venäläiset tavat. Kolmenkymmenen sotilaan pitäisi riemuita kohtauksen aikana hullun lailla, mutta kaikkia vain hävettää. (RyD, 110.)

Kaminerin teksteille on tyypillistä tietty hybridisyys, joka on luettavissa esimerkiksi teosten dualistisissa venäläisyyden ja saksalaisuuden kuvauksissa. Moni Kaminerin teksti pohjaa sille ristiriidalle, joka syntyy venäläisen stereotyypin esittämisestä saksalaisessa kontekstissa ja saksaksi. Teksteissä ironisoidaan esimerkiksi melankolista ja tunteellista venäläisstereotyyppiä asettamalla se jäykkien ja virallisten saksalaisten keskelle, tai tässä tapauksessa esittämään ei-venäläistä mielikuvaa vulgaareista venäläistavoista.

Tällä mekanismilla Kaminerin tekstit luovat monikerroksisia konteksteja joissa edustetaan yksioikoisen syntymäkansallisuuden stereotypian sijaan monikerroksista berliiniläisyyttä, joka rakentaa hahmojen monimuotoisten identiteettien kautta paikan muodostumista: Kaminer kuvaa asukkaiden kautta paikkoja, joita asukkaat merkityksellistävät. Kirjoittaessaan kaupunginosan asukkaista Kaminer kirjoittaa tiloista, jotka eivät ole vain rakennuksia, yleiskaavaa tai taustaa, vaan muokattuja paikkoja, joiden kokemus muuttuu ja elää asukkaiden mukana.

3.3 Kerrostuvien tilojen ja identiteettien kaupunki

Muurin murtumisen ja kylmän sodan mullistusten jälkeenkin sekä Berliini että Kaminerin perheen kaupunginosa Prenzlauer Berg ovat käyneet läpi uudenlaisen urbaanin ympäristön tuomia muutoksia. Kaupunki muuttuu ja muotoutuu sen asukkaiden mukana, ja erilaiset kerrostuvat identiteetit antavat kaupungille oman leimansa.

Lieven Ameelin (2013, 47)mukaan niin fiktiivisessä kuin aktuaalisessakin kaupungissa tilan kokemuksessa ei ole kyse ainoastaan geografiasta tai fyysisten ympäristöjen rakentumisesta, vaan monimuotoisista voimasuhteista, jotka ovat jatkuvan muutoksen tilassa. Näihin voimasuhteisiin lukeutuvat esimerkiksi potentiaaliset valtasuhteiden vaihtelut ja kuulumisen sekä toiseutumisen tunteet. Kirjoitettu tila kuvaakin fyysistä konkretiaa enemmän sitä, miten identiteetit ja voimasuhteet muokkaavat tilaa. Konkreettisen kaupungin historian, profiilin ja arkkitehtuurin

rinnalle voi siis nostaa kirjallisen kaupungin tuoman näkökulman identiteettien ja kokemuksellisuuden kaupungista.

Mäkikallin (2010, 382) mukaan Kaminerin teoksissa keskeisiä ovat miljööt ja tilat, joilla on olennainen merkitys yksilöllisten ja yhteisöllisten identiteettien rakentumiselle. Yksilöllinen ja yhteisöllinen identiteetti puolestaan rakentaa tilaa ja sen valtasuhteita Kaminerin tarinoissa, kuten tämän luvun alussa mainitussa *Russendiskon* tarinassa ”Die Mücken sind anderswo” (”Ei hyttysiä”). Tarinassa vietnamilainen naapuri ja kulmakunnan vihannes- ja hedelmäkauppias on ottanut permanentin, mitä Kaminerin kertojahahmo pitää huvittavana ja esittää esimerkkinä kaupunginosan arvaamattomista yllätyksistä:

Wir stehen beide an den Schönhauser Allee, er mit der Dauerwelle auf dem Kopf und einer Zucchini in der Hand, ich daneben. Wo sind nur die japanischen Touristen mit ihren teuren Kameras? Sie sind wahrscheinlich im Stau stecken geblieben, nicht jeder Touristenbus schafft die Schönhauser Allee auch nur bis Hälfte, (RD, 85.)

Seisoimme molemmat Schönhauser Alleella, hänellä kestokiharat päässä ja kesäkurpitsa kourassa ja minä hänen vieressään. Missä olivatkaan sillä kertaa japanilaiset turistit kalliine kameroineen? He olivat varmaan juuttuneet liikeneruuhkaan; kaikki turistibussit eivät selviä edes Schönhauser Alleen puoleenväliin. (RyD, 65.)

Tässä tarinassa liikutaan nimenomaan Schönhauser Alleella, jonka miljöötä permanentin ottanut vihanneskauppias ja Kaminer itse rakentavat. Puhuttaessa turisteista Kaminer luo hahmoista kuvan Schönhauser Alleeseen kuuluvina elementteinä, jotka ovat vieraileville turisteille yhtä tärkeä osa aluetta kuin sen rakennukset ja kadutkin. He luovat monikulttuurista kaupunginosaa, jossa liikkuu myös tarinan uusnatsien edustama vastustava elementti, joka yrittää ottaa itselleen tilaa Arcaden-ostoskeskuksen edestä. Heidät Kaminer kuitenkin ohittaa lakonisesti tekstissään kiinnittämällä huomionsa heidän käyttämäänsä sanaan ”harava” itse uusnatsien sijaan. Näin tarinassa Schönhauser Alleen kaupunkidynamiikka jää sen asukkaiden haltuun: Kaminerin ja vihanneskauppiaan, joista kumpikaan ei ole syntyjään saksalainen. Tässä esimerkissä peilataan tilallisia kuulumisen kokemuksia ja valtasuhteita, kuten Ameel toteaa kirjallisten kaupunkien tekevän.

Mäkikalli (2010, 387) esittää, että Kaminerin teoksista voidaan lukea ajatus siitä, että vuosikymmeniä jatkunut maahanmuutto on vaikuttanut peruuttamattomasti saksalaiseen identiteettiin. Tämä ajatus on hyvin relevantti ja pukee sanoiksi sen, mitä sekä Kaminerin

kaupunkikuvauksesta että maahanmuuttotilastoista voi lukea. Kaminer osoittaa tarinassa itsestään ja vihanneskauppiaasta kuinka he molemmat ovat yhtäläillä kaupungin käyttäjiä ja omistajia rinnastettuna turisteihin, jotka puolestaan ovat kaupungissa vain vierailulla. Turistien ottaminen mukaan kertomukseen korostaa selkeästi ei-turistien, tässä tapauksesta Kaminerin ja vihanneskauppiaan, asemaa. Asetelma on merkityksellinen, sillä monikulttuurisessa ja ylirajaisessakin yhteiskunnassa löytyy helposti tahoja, jotka eivät suostu hyväksymään kansallis- ja kielirajoja ylittävää kaupunki-identiteettiä.

Kaminerin Berliini on paitsi kerroksellisen historian ja monikulttuurisuuden myös kerrostuvien tilojen kirjallinen kaupunki. Kaminer konstruoi Berliiniä kirjallisesti monitahoisena kokonaisuutena, joka näyttää kertomuksissa erilaiselta katsomiskulmasta riippuen. Yksi Kaminerin tavoista ilmentää kaupungin ylirajaisuutta ja kokemusten monipuolisuutta on korostaa sen kerrostuvia identiteettejä siten, että esimerkiksi kansallisuudet sekoittuvat katukuvassa hybrideiksi.

Tarinassaan ”Dobbelleben in Berlin” (“Kaksoiselämää Berliinissä”) Kaminer kertoo, kuinka Berliinissä voi elää yhtä aikaa useampaa elämää, omaansa ja jonkun toisen. Samoin Berliini kattaa kaupunkina monta erilaista historiallista kerrosta ja tiladynamiikkaa päällekkäin. Vanha teurastamo voi olla teknoklubi, sillan alle entiseen julkiseen käymälään on tullut hampurilaispaikka ja hylätyille joenvarsille nousee rantabaareja. Kaikki kerrostuva tila ei ole kuitenkaan kapitalistista, vaan nousee kaupungin ihmisten tarpeista ja aktiivisuudesta.

Claire Colombin (2016) mukaan Berliini on kaupunki täynnä “aukkoja”. Muurin murtumisen jälkeisen urbaanin kehityksen jälkeenkin Berliinissä on yllättävän paljon historiasta jääneitä tyhjiöitä, kuten pommituksien jättämiä koloja ja muuria ympäröineen ei-kenenkään maan tyhjyyttä, jotka ovat jääneet kaavoittamatta poliittisen hitauden tai epäselvien omistussuhteiden vuoksi. Tällaisille tiloille Berliinissä nousee sosiaalisesti muodostuvia tiloja, joita yhteisö ottaa hitaasti haltuun. Hylätyt tilat eivät siis ole “kuolleita” vaan mikrotason politiikan, vaihtoehtokulttuurin ja muutoksen paikkoja.

Hyvä esimerkki sosiaalisesti muodostuvista tiloista on entinen Tempelhofin lentokenttä. Vuonna 2008 käytöstä poistettu lentokenttä on varsin viimeaikainen muutos Berliinin kaupunkikäytössä. Kansallissosialistit pitivät aukealla joukkokokouksia, kylmän sodan aikana se toimi ilmasillan päätepysäkinä. Nykypäivän Berliinissä alue on alueenkäytön päätöksenteon hitauden myötä jätetty

aukeaksi, jossa kaupunkilaiset urheilevat, lennättävät leijoja ja pyöräilevät. Alue on annettu vapaaseen käyttöön, joka ei vaadi ostamista tai rekisteröitymistä. Tempelhof on epäkaupallinen ympäristö, jossa tila itsessään on tuotettu sosiaalisissa käytänteissä.

Schönhauser Alleen kaupunkitila rakentuu Kaminerin kertomuksissa sen yllirajasten asukkaiden mukana näiden perustaessa kauppoja, kaivaessa kuoppia teiden varsille tai istuessa joka päivä risteyksissä huutamassa autoilijoille. Kaminer kuitenkin lisää kerroksia luomaansa kaupunkikuvaan paljastaessaan näiden hahmojen luomien tilojen yllättävän hybridien: turkkilaisen ruokalan työntekijät ovat belgialaisia, italialaisen ravintolan kreikkalaisia ja kreikkalaisen arabeja. Tähän Kaminerin esittelemään ilmiöön kuuluu myös tietty kulttuurinen performanssi, sillä monet mainitut yllirajaisuuden paljastukset liittyvät yrittäjien oletukseen siitä, että berliiniläiset itse toivovat totuttua monikulttuurisuutta:

“Berlin ist zu vielfältig. Man muss die Lage nicht unnötig verkomplizieren. Der Konsument ist daran gewöhnt, dass er in einem türkischen Imbiss von Türken bedient wird, auch wenn sie in Wirklichkeit Bulgaren sind”, erklärten uns die Verkäufer. (RD, 97.)

Myyjät selitivät meille: ”Berliini on liian monimuotoinen. Tilannetta ei pidä mutkistaa tarpeettomasti. Kuluttaja on tottunut siihen, että turkkilaisessa pikaruokapaikassa häntä palvelevat turkkilaiset, vaikka nämä ovatkin todellisuudessa bulgarilaisia. (RyD, 74.)

Mäkikallin (2010, 383) mukaan Prenzlauer Berg ja Schönhauser Allee muodostuvat Kaminerin teksteissä vuosituhaten vaihteen Berliinin vapauden rajoja koettelemattoman kaupunkitilan. Prenzlauer Berg muotoutuu Kaminerin teosten perusteella monikulttuurisuuden satamaksi, jonne on helppo saapua ja asettua lähes kenen tahansa.

Kaminer kuvailee myös kirjailijakieltään saksaa kerrostuvaksi ja vapaasti yhdisteltäväksi kieleksi. Teoksessaan *Kolmas krokotiili (Ich mache mir sorgen, Mama, 2004)* Kaminer pohtii suhdettaan saksan kieleen:

Mit oder aus? Aus oder mit? Ich war begeistert von der Flexibilität und Sensibilität dieser Sprache. Später, als ich zuschreiben anfang, betitelte ich alle meine Geschichten, ja sogar Bücher mit diesen zusammengeklappten wunderbaren Worten, die immer wieder neue Farben in die Sprache brachten. Die *Russendisko* zum Beispiel würde auf Russisch nur flach als »Russkaja Diskotheka« ausfallen. Und *Militärmusik* ist ebenfalls im Russischen nicht sagbar. (IMMSM, 6)

Kanssa ulos? Vai ulos kanssa? Olin innoissani tämän kielen joustavuudesta ja herkkyydestä. Myöhemmin, kun rupesin kirjoittamaan, otsikoin kaikki juttuni ja jopa kirjanikin noilla yhteensopivilla ihanilla sanoilla, jotka toivat alati kieleen uusia värejä. Esimerkiksi Russendisko olisi venäjäksi latteasti vain ”Ruskaja Diskotheka”. Eikä myöskään Marssimusiikkia ole venäjässä yhdyssana. (KK, 9.)

Hakkaraisen (2005, 18) mukaan kotimaansa jollain tavalla menettäneet kirjailijat rakentaisivat kielen avulla uuden ”kodin”. Kieli toimii välineenä määrittellä kuulumisen ja eroamisen tunteita ja suhdetta ”kansallisiin kertomuksiin”. Kaminer on omaksunut Saksassa itselleen uuden kirjoituskielen, joka sitoo hänen teoksiensa maailman Berliinin hybridisyyteen.

Berliini on kansainvälisyydessään monikielinen paikka ja esimerkiksi Berliinin venäläisillä asukkailla on omat sanomalehtensä, radionsa ja tv-lähetyksensä, puhumattakaan turkkilaisista, joiden kieli astuu vielä konkreettisemmin osaksi kaupunkitilaa liikkeiden ikkunoissa, mainoksissa ja graffiteissa.

Renata Müller (2001, 122) toteaa turkkilaistaustaisten berliiniläisten olevan Berliinin näkyvin ja vaikuttavin etninen ryhmä. Samaan tapaan kuin venäläistaustaiset ryhmittymät ovat pitäneet kiinni kielestään ja kulttuuristaan myös turkkilainen kulttuuri on säilynyt Berliinin katukuvassa. Müllerin (2001, 127) mukaan alunperin länteen siirtolaistyöläisinä saapuneet turkkilaiset siirtyivät muurin murtuessa muita väestöryhmiä innokkaammin itään ja olivat ensimmäisten joukossa luomassa liiketoimintaa hylättyihin taloihin. Turkkilaistaustaisten berliiniläisten kulttuuri on siis mitä suurimmissa määrin osa Kaminerinkin kokemuksellista kaupunkitilaa, vaikka sen keskittyminen kaupunkitilassa luokin sellaista yhteisön sisäistä yhteisöllisyyttä, jossa varsinaista ylijärjätystä kohtaan ei välttämättä tapahdu. Kaminerin kertomuksissa turkkilaisia ei juuri mainita kuin ohimennen, mikä luo kuvan suljetusta ryhmästä ylijärjättyssä kaupungissa, jonka paikoissa turkkilaiset ovat kyllä vahvasti läsnä.

Berliini on Kaminerin teksteissä siis monikerroksinen niin identiteettien, kulttuurien kuin kieltenkin kautta. Kaminer kuvailee teoksen *Schönhauser Allee* kertomuksessa ”Schlaflos auf der Schönhauser Allee” (Uneton Schönhauser Alleella) kuinka myös kaupungin äänet limittyvät monimuotoiseksi kakofoniaksi, jossa synnyttävän elefantin huudot sekoittuvat katuporaan ja jalkapallofanien huutoihin. Äänimaiseman huomioiminen kirjallisen kaupungin rakentamisessa on keino korostaa konkreettisella tavalla kaupungin ylijärjätystä ja sen luonnollista osuutta asukkaankin arkeen. Kertomuksen lopussa Kaminerin kertojahahmo toteaa:

Es gibt wahrseinlich auch ruhligere Plätze in Berlin, abseits von lärmendem Straßenverkehr, wilden Tieren und ewigen Baustellen. Sie werden aber von den dortigen Bewohnern geschützt und geheim gehalten. Damit auch weiterhin kein Mensch dorthin geht. (SA, 50.)

Berliinissä on todennäköisesti rauhallisempiakin paikkoja, jotka ovat kaukana meluavasta katuliikenteestä, villeistä eläimistä ja ikuisista rakennustyömaista; mutta niiden asukkaat suojelevat niitä ja pitävät ne salassa, jotta niihin ei vastakaan menisi yhtään ihmistä (ScA, 38).

Tällä lakoniallaan Kaminerin kertoja antaa ymmärtää, että nämä rauhalliset paikat, joissa ei ole lainkaan ihmisiä sijaitsevat kuin toisessa todellisuudessa, eivät Kaminerin kokemuksellisissa tiloissa. Paikat eivät tunnu liittyvän Berliiniin lainkaan, sillä Kaminerin kertomusten paikat rakentuvat niin vahvasti Kaminerin kertojahahmon kokemuksellisuudelle.

Tähän liittyen Marja-Leena Hakkarainen (2005, 172) toteaaakin, että Kaminerin teksteissä ei ole jälkeäkään varhaiselle siirtolaiskirjallisuudelle ominaisesta kodittomuuden tunteesta uudessa maassa. Pikemminkin Kaminerin tekstit perustuvat Berliinin henkilökohtaiselle tuntemiselle. Sävy, jolla Kaminer kirjoittaa Berliinistä on ehdottomasti asiantunteva hänen teksteilleen ominaisella toteavalla tyylillä. Kaminerin hahmon tiivistä suhdetta omaan kaupunginosaansa korostetaan ajoittain vertaamalla tämän suhdetta muihin kaupunginosiin. Kertomuksessa "Stadtführer Berlin" ("Berliininkävijän turistiopas") Kaminerin kertojahahmo yrittää auttaa ystäväänsä kuvailemaan Potsdamer Platzia tämän kirjoittamaan turisitioppaaseen:

Denn ganzen Abend saßen wir bei uns in der Küche. Seltsam. Uns fiel zum Potsdamer Platz nichts ein.[--] Als ich das letzte Mal dort war, wurde ich innerhalb einer halben Stunde dreimal von Sicherheitsbeamten angesprochen. [--] Das ließen wir dann stehen. Es war spät geworden. Wir gingen hinaus und tauchten in die Tiefe des Prezlauer Bergs ein, um etwas zu trinken. (RD, 160)

Istuimme koko illan kotini keittiössä. Kummallista, mutta mieleemme ei juolahtanut Potsdamer Platzia yhtään mitään. [--] Kun kävin siellä viimeksi, jouduin puolen tunnin kuluessa kahdesti tekemisiin järjestysvallan kanssa. [--] Heitimme asian sikseen. Oli tullut myöhä. Läkdimme ulos, ja sukeltauduimme Prenzlauer Bergin uumeniin mennäksemme juomaan jotakin. (RyD, 126)

Tässä lainauksessa Kaminer korostaa kuuluvuutta omaan alueeseensa korostaessaan kuulumattomuutta Potsdamer Platzin alueeseen.

Kaminerin kuvailee teksteissään lähes poikkeuksetta itsensä ja alueensa muut jostain toisesta maasta muuttaneet ihmiset äärimmäisen tiiviisti Schönhauser Alleelle ja Berliiniin kuuluvina. Kaminerin teksteistä ei ole löydettävissä juurettomuutta tai kuulumattomuutta paikkaan taustasta huolimatta. Kaminerin kertomuksissa kaikki Schönhauser Alleen asukkaat kuuluvat maisemaan yhtä tiukasti kuin kadut ja rakennuksetkin. Kaikki asukkaat esitetään yhtä neutraalisti, eikä näiden tekemisiä arvoteta suhteessa toisiinsa.

Tässä osiossa olen keskittynyt Berliinin ja Schönhauser Alleen alueeseen ja niiden konkreettiseen tilaan ja sen kuvaukseen. Seuraavaksi aion syventyä enemmän niihin ihmisiin, jotka tekevät Schönhauser Alleesta ja Berliinistä sen, miten sitä Kaminerin kertomuksissa kuvataan: Kaminerin kertojahahmon naapureihin, Schönhauser Alleen kauppiaisiin, kaupungissa vieraileviin turisteihin ja Kaminerin tarkkailemaan venäläisten maahanmuuttajien yhteisöön.

3.4 Ylirajainen Berliini, kerrostuvien kulttuurien kaupunki

Kaminerin kertomusten kaupunkikuvaa tutkittaessa on oleellista kiinnittää huomio myös niissä esitettyihin hahmoihin, kaupungin asukkaisiin, jotka toimivat aktiivisina kaupungin muokkaajina ja miljöön värittäjinä. Sama pätee luonnollisesti myös aktuaaliseen Berliiniin; kaupungin asukkaat sekä muokkaavat kaupunkia että vaikuttavat sen tunnelmaan ja arvoihin. Nähdäkseni Kaminerin kertomusten kuvaus ylirajaisista berliiniläisistä luo ajoittain kuvan jopa karakterimaisista rekvisiitoista, joilla on oma tehtävänsä Kaminerin kaupunkinäyttämön värittämisessä. Tämä liittyy Kaminerin tyyliin käsitellä kansallisia stereotyyppioita kärjistäjän kautta ja toimii alleviivaavana elementtinä kaupunkikokemuksen konstruomisessa.

Eri kulttuurien kohtaamiset ja sekoittumiset luovat ainutlaatuisia tiloja kaupungissa ja ovatkin yksi Kaminerin teoksissa selkeimmin paikkoja aktiivisesti muokkaavista voimista. Venäläislähtöinen kirjallisuudentutkija Svetlana Boym puhuu Berliinin kaupunkikokemuksista ja maahanmuuttajien muokkaamista tiloista viittaamalla ”mystiseen kaupunkiin kaupungin sisällä”, jolla viitataan monikulttuurisuuden tuomaan hybridiseen kulttuuriin, joka muokkaa kaupungin tiloista erityisiä ja yllättäviä:

Immigrant Berlin is a mutant city, where East and west play hide-and-seek with another, where one finds uncanny images of other cities, Moscow, Istanbul, Sanghai. Immigrants bring to Berlin their hardships, struggles and anxieties, often recreating domestic fights in the foreign space. They also change together with the city that reveals itself in the parade of transvestites and carnival of identities. (Boym 2001, 211.)

Tässä kaupungin identiteettien luomassa narratiivissa kertomusten berliiniläiset ovat siis hyvinkin aktiivisia muutosvoimia. Boym viittaa Berliinin eri kulttuurien, politiikan, historian ja vaikutteiden sekamelskaan myös Mihail Bahtinin termillä karnevalismi, joka osuu hyvin myös Kaminerin kuvaamaan kaupunkikokemukseen, jossa monet lähtökohdiltaan arkiset vaikutteet sulavat yhteen ja luovat jotain odottamatonta. Itse hyödyntäisin myös tähän ilmiöön viitattaessa hybridin käsitettä, jossa eri vaikutteet yhdistyvät.

Esimerkiksi kertomuksessa ”Sommerkultur” (”Kesäkulttuuri”) Kaminer kuvaa venäläistä taiteilijaystävänsä Ivanovia, joka luo taidetta venäläisten ylläpitämän sushiravintolan seiiniin: erilaiset itsekeksityt egyptiläishenkiset hieroglyfit ravintolan seinällä luovat eksoottista tunnelmaa perinteisesti japanilaisen ruuan tarjoiluun saksalaisessa kaupungissa. Sama taiteilija kunnostautuu myös koristelemalla georgialaisten veljesten thai-ravintolan japanilaisilla kaloilla. Tässä Kaminer kuvaa tilannetta, jossa paikkakokemukset eivät täytä niille yleensä asetettuja kulttuurisia odotuksia, vaan eri kansallisuuksiin stereotyyppisesti yhdistetyt elementit luovat odottamattoman hybridin yhdistyessään samassa tilassa.

Stuart Hallin mukaan (2005, 23.) postmodernissa yhteiskunnassa elävällä ihmisellä on monta identiteettiä, joita hän käyttää eri aikoina riippuen siitä, mihin ryhmään tämä kulloinkin kuuluu. Hall myös korostaa, etteivät nämä identiteetit liity mihinkään eheään ”minään”, vaan ovat usein myös ristiriidassa keskenään.

Kaminerin hahmojen kuvauksessa sekä läheiset ystävät että satunnaiset kadunkulkijat ovat usein kerroksellisia ja ylijärjaisia hahmoja, jotka toteuttavat useita identiteettejä yhtä aikaa samalla tavalla kuin aikaisemmassa luvussa käsitellyt tilat. Sekä hahmot että tilat limittyvät identiteeteiltään ja kokemukseltaan monikerroksisiksi. Kuten Stuart Hall (2000, 21) on todennut, ”puhtaita” ja autenttisia identiteettejä ei voi olla olemassa, mistä Kaminerin tekstit ovat tästä hyvä esimerkki. Kaminer kommentoikin berliiniläistä monikerroksisuutta hahmoissaan kertomuksessa ”Dobbelleben in Berlin” (”Kaksoiselämää Berliinissä”):

Ganz anders ist es hier, wo man unter umständen mehrere Leben gleichzeitig führen kann, sein eigenes und das eines anderen. Für Menschen, denen ein solches Doppelleben gefällt, ist Berlin die ideale Stadt. (RD, 127.)

Asiat ovat aivan toisella tavalla täällä, missä ihminen voi elää olosuhteista riippuen samanaikaisesti monta elämää, omaansa ja jonkun toisen. Berliini on ihanteellinen kaupunki ihmiselle, jota kaksoiselämä viehättää. Täällä mikään ei ole sitä miltä näyttää. (RyD, 98.)

Tässä kertomuksessa Kaminer antaa ymmärtää, että hahmojen monikerroksisuus on tiiviisti kiinni myös itse kaupungin monikerroksisessa identiteetissä ja historiassa, joka antaa myös hahmoille mahdollisuuden hybriditeetin. Näin ollen sekä konkreettisen kaupungin paikkojen monikerroksisuus että Kaminerin hahmojen identiteettien kerrostuminen vahvistavat toinen toistaan. Monikerroksinen ja monikulttuurinen kaupunkitila antaa siis asukkailleen enemmän tilaa monikerroksiseen identiteettiin.

Kaminerin kertomukset luovat fiktion keinoin kuvaa aktuaalisesta kaupungista. Kaminerin kertomuksissa luodaan fiktiivinen ja performatiivinen kuva Kaminerista itsestään; myös kuvattu Berliini on usein täynnä mitä kummallisimpia yksityiskohtia. Kaminerin kuvaama Berliini on kuitenkin kaupunkitaltaan ja maantieteeltään tarkka. Kadut, risteykset ja kauppakeskukset, joissa Kaminerin kertojahahmo seikkailee, ovat niitä samoja, joissa Schönhauser Alleella asuvan aktuaalisen kirjailija Kaminerinkin voi olettaa kävelevän. Kirjallinen Berliini ja konkreettinen Berliini vastaavat toisiaan ja onkin ja vaikuttava ero näiden välillä on Kaminerin kertojahahmon kokemus.

Kaminerin Berliinin kartan ja kaupunkikuvauksen voi siis todeta aktuaaliseksi ja tarkaksi, vaikka kuten Ameel (2013, 22) toteaa, kirjallista ja konkreettista kaupunkia ei voi pitää suoraan verrannollisina toisiinsa. Kertomuksissa kuvatun kaupungin mentaliteetti ja miljöö sen sijaan herättävät lukijassa ajoittain kysymyksen Berliini-mytologiasta, johon olen aiemmin tekstissäni viitannut. Yhdistän Berliini-mytologian osaltaan ostalgian eli Itä-Berliinin nostalgian tematiikkaan, sillä juuri jaetun Berliinin kaipausta ja muurin murtumisen vaikutukset Berliinin väestörakenteeseen ja identiteetin muotoutumiseen edustavat niitä myyttisiä – ja kuten Boym totesi, karnevalistisia – piirteitä, jotka osaltaan muokkaavat sekä Kaminerin kuvaamaa villiä kaupunkia että mielikuvien värittämää aktuaalista Berliiniä.

4. KAMINER JA MUUTTUVA BERLIINI

Das XXI. Jahrhundert macht sich auf unserer Straße bemerkbar. Noch vor ein paar Jahren gab es in dieser Gegend recht wenig davon zu sehen. Zu den Hauptsehenswürdigkeiten des Bezirks zählten zweieinhalb besetzte Häuser, ein Filmtheater und eine Planetarium. Die Bewohner flanierten zwischen dem "Penny"- und dem Flohmarkt, wo sie ihren Kaufrausch befriedigten. [--]Doch die Zeiten haben sich geändert. (SA, 137.)

Uusi vuosisata antaa merkkejä kadullamme. Vielä joku vuosi sitten siitä oli hyvin vähän merkkejä näillä tienoin. Kaupunginosan tärkeimpiin nähtävyyksiin lukeutuivat kaksi ja puoli vallattua taloa, yksi elokuvateatteri ja planetaario. Aasukkaat kuljeskelivat Penny-supermarketin ja kirpputorin välillä; niissä he tyydyttivät kulutushuuman tarpeensa.[--] Ajat ovat kuitenkin muuttuneet. (ScA, 109.)

4.1 Kaminerin kirjailijahahmo ja ostalgian värittävä kaupunki

Aikaisemmassa käsittelyluvussa viittasin ajatukseen siitä, että Berliini on kaupunki, joka olisi jatkuvassa liikkeessä ja matkalla toiseksi. Tämä ajatus on luettavissa myös Kaminerin teksteissä, joissa, kuten luvun aloittavassa lainauksessa, Schönhauser Allee alkaa karistaa vanhaa punkkareiden ja talonvaltaajien kaupunkikuvaa ja sukeltaa uusliberalistiseen aikaan, jossa kaupunginosan uuden kaupungissa olemisen tavan kulminaatiopiste on Arcaden-ostoskeskus. Uuden kaupunkikuvan päälle kerrostuvat kuitenkin myös kertojan kommentit Itä-Saksasta ja nuoruuden Neuvostoliitosta.

Olen tutkielmassani pyrkinyt erottelemaan toisistaan Kaminerin kirjailijahahmon ja kertojahahmon. Kuten Adrian Wanner (2005, 594) toteaa näitä kahta ei tule problematisoimatta liittää yhteen, vaikka Kaminer pyrkiikin brändäämään tuotantoaan omaan henkilöhahmoonsa liittyväksi ja yhtäläisyyksien korostaminen on hyvinkin tietoista.

Kaminerin hahmon esilletuominen käy esille sekä kertomuksien näkökulmasta että esimerkiksi teosten kansitaiteista, joihin lähes poikkeuksetta liittyvät Kaminerin omat kasvot siinä, missä yleisesti ottaen kirjailijan kuva liitetään teosten takakanteen tai sisälehdille. Käsittelemissäni

teoksissa on kuitenkin selkeä ero alkuperäiskielisen ja ja suomennoksen välillä; suomennoksessa Kaminerin kasvot on liitetty vitsikkään päälleliimatun oloisesti auton rattiin ja Berliinin televisiotornin²⁰ katolle. Saksankielisissä versioissa näin ei ole ja kansitaide on muutenkin hillitympää. Voisin kuitenkin arvella, että tämä ero juontuu käsittelemieni teosten varhaisesta julkaisuajankohdasta ja myöhäisempää tuotantoa koristaa kannessa lähes poikkeuksetta Kaminerin kuva sopivan markkinointistrategian löydyttyä.²¹ Näin ollen Kaminerin voi nähdä tehneen tietoisien päätöksen antaa teoksilleen sekä omat kasvonsa että äänensä, kuten hänen valtavan suosituissa äänikirjoissaan.

Kaminerin teoksissa on siis kyse autofiktiosta, jossa teosten kertoja ja tapahtumat ovat enemmän tai vähemmän sidoksissa kirjailijaan ja tämän elämään, mitä korostetaan myös teosten ulkopuolisissa konstruktioissa, kuten markkinoinnissa ja kansitaiteessa. Päivi Koivisto käsittelee autofiktioita käyttäen väitöskirjassaan *Elämästä autofiktioksi: Lajitradition jäljillä Pirkko Saision romaanisarjassa Pienin yhteinen jaettava, Vastavalo ja Punainen erokirja* (2011). Koivisto esittää, että autofiktio tekstin lajityyppinä kumpuaa usein kirjailijan tarpeesta ohjata lukijaa tulkinnassa, ja asettamalla itsekseen tunnistettavan kertojan tarinaan kirjailija haluaa muokata lukukokemuksen suuntaa ja fokusta. Koivistolle tärkeää on pohtia omaelämäkerran ja autofiktioita välistä suhdetta ja sitä, mikä erottaa näitä kahta.

Kuten johdantoluvussa totesin, Kaminer itse markkinoi teoksiaan omaelämäkerrallisina. Koiviston (2011, 12) mukaan omaelämäkerta on kuitenkin kirjailijalle itselleen hankala lajityyppi määritellä, sillä yksilön identiteettiä muovaavista kertomuksista ei voi kirjoittaa faktaa, koska kertoja itsekään ei voi tavoittaa autenttista totuutta. Koiviston (2011, 19) mukaan tällöin lukijan tehtävä olisi tarkastella kriittisesti sitä minää, jota teksteissä kuvataan Kaminer myös horjuttaa usein itse asettamaansa omaelämäkerrallisuuden lukuohjausta toteamalla usein kertomuksiensa väliin tapahtumien olevan niin uskomattomia, että hän itsekään häidin tuskin uskoo niitä. Kaminer tuntuu haluavan asettaa lukijan ristiriitaiseen lukukokemukseen, jossa hän itse samaan aikaan vahvistaa ja purkaa tekstin omaelämäkerrallisuutta, paljolti samaan tapaan kuin purkaa ja vahvistaa

---

²⁰ Televisiotorni, eli Fernsehturm on ”Berliinin Eiffeltorni” eli kauas näkyvä ikoninen maamerkki.

²¹ Luonnollisesti suomennokset on julkaistu sen verran myöhemmin, että kaminerin itsebrändäys on ollut jo selvillä ja viesti on välitetty kustantamoille eteenpäin.

stereotyyppijä. Tätä tyyliä voisikin pitää Kaminerin tapana jättää tie avoimeksi Koiviston mainitsemalla lukijan kriittiselle katseelle.

Koivisto (2006, 40) viittaa tutkimuksessaan myös Dorrit Cohnin tutkimukseen lukijan ja kirjoittajan suhteesta teoksessa *Fiktions mieli* (2006). Cohnin mukaan lukija ei voi lukea tekstiä sekä faktana että fiktiona vaan hänen täytyy valita jompikumpi lähtökohdaksi. Cohn korostaa lajityyppien välistä rajaa hyvinkin ehdottomana ja pitää näennäisiä rajanylityksiä tietynlaisina ”silmänkääntötemppeina”.

Luen itse Kaminerin tekstejä ja kirjailijuutta performatiivisena autofiktiona, sillä myös hänen omat tekstinsä antavat hahmojen yliampuvedella vihjeitä siitä, että myöskään kehotusta lukea tekstejä omaelämäkerrallisina ei tule ottaa täysin tosissaan, se on vain Cohnin tapaan ilmaistuna ”silmänkääntötemppeina”. Teoksen *Schönhauser Allee* kirjailijan loppusanoissa Kaminer lisää kertomuksiensa perään lukijoille ”kirjeen”, jossa kertoo kirjoittavansa elinpiirinsä tapahtumia muistiin, jotta niistä tulisi todellisempia, sillä kirjoitettu sana on Kaminerille totuuden vahviste. Kaminer kirjoittaa:

Jedes mal, wenn ich sie jemandem erzähle, denkt derjenige, ich spinne. Dadurch werde ich auch selbst unsicher– vielleicht ist alles doch nur im Traum passiert? Das würde jedoch bedeuten, dass ich selbst auch eine imaginäre Figur bin, die mit dem wirklichen Leben nichts zu tun hat. (SA, 191.)

Joka kerta, kun kerron niistä [merkillisistä jutuista] jollekulle, tämä ihminen ajattelee, että puhun puuta heinää. Muutun tämän vuoksi itsekkin epävarmaksi – ehkä kaikki onkin tapahtunut vain unessa? Se tarkoittaisi kuitenkin, että minä itsekkin olen mielikuvitusahmo, jolla ei ole mitään tekemistä todellisen elämän kanssa. (ScA, 152.)

Tämä loppulauselma on allekirjoitettu saksaksi termillä *Ihr Autor*, tekijänne. Katkelma on autofiktio näkökulmasta kiinnostava, ja sen tavoitteena tuntuu olevan teosten kertojahahmon autenttisuuden vahvistaminen todeten kuitenkin samalla, ettei kertojahahmo ole itsekään ihan varma, onko hänellä mitään tekemistä oikean elämän kanssa.

Kaminerin tapa käyttää tässä katkelmassa lieventävää ”ehkä”-laimennusta sopii Cohnin (2006, 39) teoriaan elämäkerrallisesta psykokerronnasta, jonka tyypillinen muoto on Cohnin mukaan arvaileva ja epäilevä lauserakenne. Cohn epäilee tämän johtuvan muodon tarjoamasta mahdollisuudesta tarkastella hahmon ajatuksia ilman, että tämä muuttuisi kuvitteelliseksi

henkilöksi. Voikin ajatella Kaminerin kertojahahmon tekstien todellisuutta horjuttavien maninintojen päämääränä olevan itse asiassa autofiktiivisen luennan kallistamisen uskottavampaan suuntaan.

On kiinnostavaa tarkastella autofiktion ja performatiivisen kirjailijahahmon valossa myös Kaminerin omaa blogia, joka hänen teostensa mainostamisen lisäksi sisältää blogimerkintöjä, jotka voivat olla esimerkiksi pieniä kommentteja ajankohtaisista asioista, Kaminerin kännykkäkuvia, viittauksia venäläiseen kirjallisuuteen tai ehkäpä räikeimpänä karakterisena esimerkkinä kuva paidattomasta Putinista ratsastamalla yksisarvisella kuvatekstinä: ”Putin jugend gegen Homophobie”.²²

Kaminer rakentaa tietoista kuvaa itsestään ja brändistään, eikä teoksien voi ajatella sijaitsevan millään lailla erillään tästä kuvasta. Tästä syystä Kaminerin kertojaminä sekä vahvistuu että heikentyy: teosten ulkopuolisesta kirjailijaminän korostuksesta voi päätellä, että myös teosten sisäinen kertoja on liitettävä Kamineriin itseensä, mutta tuotettuna hahmona, ei aktuaalisena kirjailijana.

Adrien Wanner (2005, 2) toteaa artikkelissaan ”Wladimir Kaminer: A Russian Picaro Conquers Germany” Kaminerin itse johdattavan lukijaa liittämään teosten kertojaminän Kaminerin omaan hahmoon korostamalla omaa venäläiskaraktreeriään. Warren (2005, 2) käyttää tästä esimerkkinä Kaminerin julkisia lukutilaisuuksia ja haastatteluja, joissa hän petaa teatraalisesti omaa esiintymistään. ”He frequently refers to himself as ”the Russian from central casting” (der Russe vom Dienst²³), and his public performances are announced with phrases like ”the Russian is coming!” (Der Russe kommt!²⁴).” Kaminer siis rakentaa julkisen minänsä vastaamaan kertomusten Kamineria – tai toisinpäin.

---

²² ”Putin-Jugend homofobiaa vastaan” eli yhdistelmä kansallissosialistisen Saksan propaganda-viittausta ja Venäjän lehdistön suosimaan trooppiin paidattomasta Putinista yhdistettynä internetin kuvapalveluiden ilmaisuun.

²³ Dienst kääntyy suomeksi viittaamaan eri virastoihin ja julkisen alan virkoihin. Ilmaisun voisi siis kääntää muotoon ”Päivystävä venäläinen”, mikä viittaisi julkisen palvelun päivystämiseen ja yleisön palveluun.

²⁴ Tämä kommentti kääntyy muotoon ”Venäläinen tulee!” ja kantaa militäärisiä merkityksiä, jotka asiayhteydessä toimivat osana Kaminerin erikoisa venäläiskarakteeri-huumoria.

Kamilerin omaan hahmoon – sekä kertojan että kirjailijan suhteen – liittyy kaupungin kokijan nostalgian vaikutus kaupungin paikkojen kokemiseen. Kamilerin tekstien kautta voi lukea Berliinin kaupunkitilan muutoksia Kaminerille tyypillisen lakonisen nostalgian rivien välistä. Kaminer viittaa usein sekä Neuvostoliittoon että Itä-Saksaan tiettyyn kevyen kaipaavaan ja ironisen romanttiseen sävyyn, jolloin kaupungin nykyiset tilat peilautuvat Kamilerin muistoihin, ja lukija voi tulkita kaupungin kerroksellisuutta ja muistojen vaikutusvaltaa kaupunkitilan kokemuksen yhteydessä.

Kamilerin nostalgiassa on kyse tarkemmin sanottuna ostalgiasta, jota käytetään terminä viittaamaan nostalgiaan, joka kohdistuu juurikin Itä-Saksan aikojen kaihoisaan muisteluun, mutta käsite voi viitata myös muihin itäblokin maihin. Kamilerin tapauksessa nostalgia kohdistuu myös elämään Neuvostoliitossa.

Svetlana Boym on tutkinut venäläistä kirjallisuutta ja urbaaneja kokemuksia. Teoksessaan *The Future of Nostalgia* (2001) hän tutkii kommunismin jälkeiseen aikaan liittyvää nostalgiaa erityisesti venäläisten kirjailijoiden näkökulmasta sellaisissa kaupungeissa kuin Moskova ja Berliini. Boym keskittyy erityisesti venäläisiin siirtolaiskirjailijoihin, joiden kategoriaan Kaminerkin voidaan lukea.

Boym (2001,13) määrittelee tutkimuksensa aluksi nostalgian termin ja sen kokemuksen lähtökohtia. Boym rajaa, että nostalgia merkitsee kaipuuta takaisin kotiin, jota ei enää ole, tai jota ei koskaan ole ollutkaan. Nostalgia on menetykseen ja paikattomuuteen liittyvää sentimentaalisuutta, mutta myös yksilön todellisuudesta irrallista fantasiaa ja romantiikkaa. Nostalgian täytyy Boymin mukaan olla olemassa kahtiajakoisesti: kotona ja ulkomailla, menneessä ja nykyisyydessä, päiväunissa ja todellisuudessa. Jos yrittää pakottaa nostalgian kokemuksen eri ääripäiden elementtejä samaan kokemukseen, kuva menee rikki. Boymin mukaan nostalgian kohdalla on tärkeää ymmärtää myös, että vaikka ensisilmäyksellä se vaikuttaisi liittyvän johonkin tiettyyn paikkaan, on todellisuudessa kysymys kaipuusta menneeseen aikaan, jota ei tietenkään voi enää tavoittaa.

Kamilerin tapauksessa hänen kertojahahmonsa viittaa usein aikaansa Neuvostoliitossa nostalgiseen sävyyn. Kaminer nostaa esiin totalitaarisen valtion ongelmat ja vaikeudet tyylilleen ominaiseen ironisen romanttiseen sävyyn, josta voi lukea jonkinlaisen seikkailumaisen tunnelman. Kaminer kuitenkin myös viittaa menneisyyteen Neuvostoliitossa nykyisyyteen vaikuttavana tekijänä.

Kertomuksessa ”Altbauten und Neubauten” (“Vanhoja ja uusia taloja”) Kaminer kirjoittaa Neuvostoliiton arkkitehtuurista, jossa asuinrakennukset olivat kaikkialla uusia, ja asuntojen pohjapiirrokset toistuivat samanlaisina perheeltä toiselle yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden nimissä. Kaminerin mukaan tämä on tärkeä tekijä siinä, että hän on Berliinissä muuttanut perheensä kanssa aina vain vanhempaan rakennukseen. Tässä tarinassa sävy ei ole nostalginen, mutta siitä käy kuitenkin hyvin ilmi, miten menneisyyden kokemukset voivat siirtyä kokonaan uusiin kaupunkeihin ja vaikuttaa näiden kaupunkien konkretiaan.

Boym (2001, 13) korostaa myös nostalgian yksilökohtaista kokemusta: ”While the longing is universal, nostalgia can be diverse”, eli vaikka kaipuun kokemus on universaalia kaikille ihmisille, nostalgia itsessään on monimuotoista. Tällä Boym tarkoittaa sitä, että toisen kohdistaessa nostalgiansa vaikkapa johonkin tiettyyn paikkaan tai kokemukseen menneisyydessä, on tämä paikka toiselle kokijalle täysin neutraali.

Kertomuksessa ”Das Wetter auf der Schönhauser Allee” (“Schönhauser Alleen sää”) Kaminerin kertojahahmo vertailee lapsuuden kotikatua Moskovassa ja nykyistä kotikatua Schönhauser Alleella. Tapa, jolla Kaminer kuvailee lapsuutensa kotikatua korostaa värejä ja hajuja, mikä luo vaikutelman, että alue on vielä hyvin elävänä kertojahahmon mielessä. Kuvaus ei esitä mitään erityisen tavoiteltavaa tai hienoa, mutta siitä jää lukijalle kuitenkin kokemus nostalgiaista:

Weit und breit gab es keine bissigen Hunde, dafür aber eine Unmenge hungriger Katzen, die sich vor den ”Gaben des Meeres” versammelten. Im Wald konnte man für dreißig Kopeken ein Glas Portwein unter den Bäumen erwerben. Egal, ob Winter oder Sommer, die Akademiker-Pawlow-Straße sah immer gleich aus, man hatte das Gefühl, die Zeit sei hier stehen geblieben. Die ajmmernden Katzen, der alte kaputte Wolga auf dem Parkplatz, so ist sie in meiner Erinnerungen geblieben. (SA, 177.)

Vihaisia koiria ei näkynyt mailla halmeilla, sen sijaan kylläkin määrättömästi nälkäisiä kissoja, jotka kokoontuivat ”Meren antimien” edustalle. Metsässä puiden alla saattoi ostaa itselleen lasin portviiniä kolmellakymmenellä kopeekalla. Olipa kesä tai talvi, Akateemikko Pavlovin katu näytti aina samalta; tuntui kuin aika oli siellä pysähtynyt. Naukuvat kissat, metsäjuopot, vanha Volganrämä parkkipaikalla, sellaisena se on jäänyt muistiini. (ScA, 142.)

Muistoon liittyvä pysähtyneisyyden tunne viittaa erityisen vahvasti nostalgiaan. Nostalgian tuntemuksille on tyypillistä tunne pysähtyneisyydestä, kuin muisteltava asia olisi tapahtunut

kokonaan nykypäivästä eroavassa kokemusmaailmassa – kuten se tietysti onkin, onhan tapahtumapaikka muistelijan mieli ja tapahtuma-aika menneisyys.

Samassa kertomuksessa Kaminerin kertoja rakentaa kuvaa Schönhauser Alleen paikkojen rakentumisesta ja kokemisesta verrattuna menneisyyden kotikatuun. ”Ganz anders meine jetzige Wahlheimat, die Schönhauser Allee” (SA, 177) / ”Nykyinen kotipaikkani, Schönhauser Allee, on kokonaan toista maata” (ScA, 142), Kaminerin kertoja toteaa. Nostalgian kokemus on siis peili, jonka kautta nykyhetken ympäristöä ja kaupunkitilaa tulkitaan.

Kaminerin kertoja korostaa eron tulevan muutoksesta; nostalgian peittämä kotikatu on muuttumaton vuodenaikasta ja vuodesta toiseen, mutta nykyinen kaupunkialue voi käydä tuntienkin välillä läpi mittavia muutoksia. Menneisyyden katu on staattinen ja ääniltään rauhallinen. Edes koirat eivät hauku, kuuluu vain kissojen nälkäinen mau’unta kalatehtaan edessä. Schönhauser Alleella avoautot syöksähtelevät ja kauppakeskuksen edessä jaetaan ilmaisia ilmapalloja. Nostalgian värittämä menneisyys on kuitenkin muuttumatonta, Schönhauser Allee sen sijaan vaihtaa sateella mielentilansa kokonaan:

Kaum ziehen Wolken auf, verändert sich die Allee. [--] Blitzschnell verwandelt sich die ausgelassene Menschenmenge auf der Schönhauser Allee in einen Haufen frustrierter Lagzeitabeitsloser mit ”Plus” -Tüten in der Hand. In nassen Jeans hocken die Obdachlosen unter den Markisen der Läden. [--] Der Regen wischt die bunten Farben von den Fassaden, die Häuser werden wieder grau, die Wände faltig und alt. Die Straße leert sich, selbst die Autos fahren auf einmal schneller. (SA, 178.)

Tuskin pilvet lähestyvät kun puistokatu jo muuttuu. [--] Hilpeä ihmisjoukko Schönhauser Alleella muuttuu salamannopeasti Plus-halpamyymäläketjun muovikassi kourassa taivaltavaksi turhautuneiden pitkäaikaistyöttömien massaksi. Asunnottomat kyyhöttävät märissä farkuissa kauppojen näyteikkunoiden markiisien alla. [--] Sade pyyhkii kirkaat värit julkisivuista, talot muuttuvat jälleen harmaiksi, seinät uurteisiksi ja vanhoiksi. Katu tyhjenee, äkkiä autotkin ajavat nopeammin. (ScA, 142.)

Nykyinen kotikatu siis syöksyy tunnelmasta toiseen samalla, kun menneisyyden kotikatu elää muistoissa ikuista hiljaista arkipäivää. Tässä kertomuksessa korostuukin nostalgisen kaupunkimuiston ja konkreettisen kaupungin kokemuksen ratkaiseva ero: muutos. Nostalginen muisto kaupungista ei koskaan muutu, mutta kokemuksellinen kaupunki on jatkuvassa muutosliikkeessä.

Ostalgiaakin on jo pitkään ollut vankasti tuotteistettu, ja se liittyy erityisesti Itä-Saksan memorabiliaan, kuten Trabant-autoihin. Yksi Itä-Saksan suosituimmista ostalgisista tuotteista ovat kuitenkin luonnollisesti Berliinin muurin palat, joita myydään turisteille niin suurempina yksittäisinä kimpaleina kuin pieninä muruinakin. Itse olen useamman kerran vastaanottanut Berliinistä kortin, jonka pahviin on upotettu muovinen kapseli, jossa ”muurin pala” matkustaa läpi Euroopan. Lainausmerkit siksi, että suurin osa näistä vuosikausia massoittain myydyistä paloista ei varmasti koskaan ole muuria koskaan nähnytkään. Ostalgia ja kaupunkihistoria kuitenkin kiinnittyvät tässä tapauksessa vahvasti tarkkarajaiseen kaupunkitilaan. Ei liene montakaan turistia tai paikallista, joka olisi voinut luoda kokemuksen kaupungista ja sen paikoista ilman jäljellä olevan muurin kohtaamista ja näin ollen historian kerroksen lisäämistä kaupunkikokemukseen.

Neuvostoliiton nostalgiaan viitataan myös, kun Kaminerin kertojahahmo kertoo isänsä saapumisesta jo romahtaneesta Neuvostoliitosta Berliiniin kertomuksessa ”Mein Vater” (”Isäni”). Elinolojen käytyä Venäjällä hankaliksi vanhempi herra Kaminer muutti perheenyhdistysviisumilla Berliiniin ja aloitti kotiutumisen uuteen maahansa.

Hier wurde er depressiv, weil er nach dem langen anstrengenden Kampf nichts mehr zu tun hatte - wohl das schlimmste, was einem mit 68 passieren kann. Die süßen Früchte des entwickelten Kapitalismus einfach zu genießen, war ihm zuwider. Mein Vater sehte sich nach neuen Aufgaben, nach Verantwortung und Kampf um Leben und Tod. (RD, 31.)

Saksassa hän masentui, koska hänellä ei ollut enää mitään tekemistä pitkän ja uuvuttavan kamppailunsa jälkeen; se on varmaan pahinta, mitä kuusikymmentäkahdeksanvuotiaalle voi sattua. Oli hänen luonteensa vastaista ruveta noin vain nautiskelemaan kehittyneen kapitalismin makeista hedelmistä. Isäni kaipasi uusia tehtäviä, vastuuta ja taistelua elämästä ja kuolemasta. (RyD, 22.)

Lainaus Kaminerin isän sopeutumiskokemuksesta pukee sanoiksi ostalgian ristiriitaisuuden. Ostalgiassa kaivataan kaiholla aikaan, joka oli monilta osin totalitarisempaa ja arkipäivältään hankalampaa kuin uudet olosuhteet.

Urbaani suunnittelu ja arkkitehtuuri nojaavat aina osaltaan historian säilyttämiseen tai alueelliseen perintöön. Tämä johtaa siihen, että myös Berliinin tapauksessa paikallisen teollisuuden, politiikan ja talouden rinnalla kaupunkien tärkein bisnes on sen kulttuuri. Kulttuurin säilyttäminen ja tuottaminen vaikuttaa siis omalta osaltaan kaupungin muutosdynamiikkaan, mikä on Berliinissä nähtävillä esimerkiksi valinnoissa siitä, mitä historiasta on tietoisesti säilytetty ja mitä kadotettu. Berliiniä jakaneesta muurista on säilytetty pitkiä kappaleita eri puolilla kaupunkia, ja juutalaisten

joukkotuholle on pystytetty suuria muistomerkkejä. Myös Neuvostoliiton monumentti Treptower parkissa on säilytetty, vaikka sen mahtailevuus kantaakin nykykatsojalle eri merkityksiä kuin aikalaisille.

Kaminer tiedostaa myös menneisyyden läsnäolon kaupunkikuvassa. Päätös säilyttämisen ja purkamisen, eli muistamisen ja unohtamisen välillä, ovat tietoista tapaa luoda sekä konkreettista kaupunkia että sen historiaa. Usein säilytetyn ja unohdetun identiteetin päälle rakentuu paikan alueellinen identiteetti, jossa paikka ja asukkaat rakentavat aluetietoisuutta.

Heikki Riikonen (1997, 179) yhdistää kokoelmassa *Tila, paikka ja maisema* julkaistussa esseessään ”Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisössä: Sukupolvet ja muistinvaraiset alueet” alueellisen identiteetin tilaan sekä niihin mielikuviiin ja siihen tietoisuuteen, joita omaan alueeseen liitetään. Riikosen mukaan alueelliset identiteetit ovat kollektiivisia kertomuksia siitä, keitä ja millaisia ‘me’ ja ‘alueemme’ ovat.

Riikosen (1997, 180–181) mukaan alueellisen identiteetin tietoisuuden pohja on aina vahvasti historiallisesti tuotettua. Alueiden ja yhteisöjen nykyhetki ja kokemus alueesta ovat kerrostumia aluekehityksen vaiheista, jotka ovat jääneet paikallisyhteisöjen nykytilaan heijastumina menneistä. Tärkeä merkitys on myös menneen muistikuvien ja nykyhetken kokemusten sekoittumisella, jolla paikkaa tulkitaan.

On siis merkityksellistä nähdä Berliinin historian vaiheet sen nykypäivän paikan muodostumisen kerrostumien alla. Luonnollisesti kaupunki ei voi rakentua kontrolloimattomana tyhjyydestä, vaan kaupunkisuunnittelu luo rajoja sille, kuinka kaupunki voi rakentua ja käsitellä historiaansa, mutta myös rajata varallisuuden jakautumista ja palvelujen tuottoa.

Seuraavaksi siirryn Kaminerin teosten nykypäivään ja käyn läpi niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat Kaminerin kertojahahmon Berliinin paikkojen muodostumiseen, ja jotka vaikuttavat aktiivisesti alueiden väestörakenteeseen ja kaupunkikuvaan.

4.2 Kaminerin kaupungin muutosvoimat

Kaminerin kaupunki rakentuu suurelta osin sen asukkaiden varaan, ja Kaminerin kokemat paikat konstruoituvat usein naapuruston vuorovaikutuksen kautta. Asukkaat eivät kuitenkaan kokoontu samaan kaupunkiympäristöön puhtaasti sattumalta; asuinpaikan valintaan tai paikan suosion nousuun ja laskuun vaikuttavat luonnollisesti vuokrat ja paikan miljöö. Nämä eivät ole staattisia, vaan eri alueiden vetovoima vaikuttaa sen asukasrakenteeseen ja voi olla suurena tekijänä siinä, missä asukkaan on mahdollista asua.

Suurkaupungeille on tyypillistä, että eri alueiden houkuttelevuus vaihtelee, jolloin vaikkapa vanha työläiskaupunginosa nousee pikkuhiljaa trendikkääksi, jolloin sen infrastruktuuri muuttuu yritysten ja uusien asukkaiden muuttaessa paikalle. Jussi S. Jauhiaisen mukaan gentrifikaation on jälkiteollisten yhteiskuntien asuinalueiden kehityksen ilmiö, jossa sosiaalinen ja fyysinen muutos tapahtuu ydinkeskustaa ympäröivässä sisäkaupungissa eli eri kaupunginosissa. Keskeisiin kaupunginosiin muuttaa tällöin hyvin toimeentulevia asukkaita, jotka uudistavat kaupunkitilaa ja rakennuskantaa vähitellen niin, että aikaisemmalla asukaskannalla ei ole enää varaa asua alueella, vaan he ovat pakotettuja muuttamaan. (Jauhiainen, 1997, 129.)

Ilmiössä on kyse alueen imagon ja houkuttelevuuden nostamisesta, mikä on hyödyllistä paikallishallinnolle ja kaupungin imagolle, mutta vahingoittaa erityisesti pienituloisia alueen alkuperäisiä asukkaita, joilla ei ole enää välttämättä varaa asua alueella. Gentrifikaatio esiintyy erityisen vahvasti Yhdysvalloissa, jossa kaupunkisuunnittelu ei ole säännösteltyä, vaan kiinteistötoimialan toimijoilla on paljon valtaa : Euroopassa gentrifikaation kehitys on usein hitaampaa. Jauhiaisen (1997, 130) mukaan gentrifikaatiota arvioitaessa on otettava huomioon sen taustalla toimivien julkisen ja yksityisen sektorin toimijoita, esimerkiksi kaupunkisuunnittelijat, poliitikot, kehittäjät ja rahoittajat. Berliinissä gentrifikaatiota on viime aikoina vauhdittanut esimerkiksi Airbnb-palvelujen nousu, ja Berliinin kaupunki onkin ilmiön hillitsemiseksi esimerkiksi asettanut rajoituksia asuntojen jälleenvuokraukseen ja jäädyttänyt vuokratasoa.

Kaminerin kertomusten Berliinin kaupunkitilan kuvaus alkaa muurin murtumisen jälkeisestä Itä-Berliinistä. Asuntojen hankinnassa vallitsee ainutlaatuinen tilanne, jossa hylätyt asunnot vallataan vapaasti ja varsinainen asumisoikeus ja vuokranmaksu astuvat kuvaan vasta myöhemmin. Kaminerin kuvaus vuokrasopimuksia jonottavista Prenzlauer Bergin uusista asukkaista ei missään

nimessä kuvaa hyvätuloista keskiluokkaa: ”[D]ie ausschließlich aus Punks, Freaks, scheinheiligen Eingeborenen und wilden Ausländern bestand” (RD 29) / ”punkkareita, kummajaisia, tekopyhiä paikallisia asukkaita ja viljejä ulkomaalaisia” (RyD, 20) *Russendiskon* kaupunkitilan asukkaat ovat yllirajainen poikkileikkaus sellaisista ihmisryhmistä, joita Kufürstendamin arvovakennusten edessä ei katsottaisi kauaa.

Gentrifikaatio ilmenee usein asuinalueiden yleisenä siistiytymisenä sekä alkuperäisten asukkaiden poismuutossa vuokrien kallistuttua. Kaminerilla tämä muutos on luettavissa teosten *Russendisko* ja *Schönhauser Allee* välissä tapahtuneeksi. Myös Aino Mäkikalli (2010, 386) on huomionnut tämän muutoksen Kaminerin kaupunginosassa:

Kun vielä 2000-luvun alussa Prenzlauer Bergiä leimasivat mustuneet, pommien jäljiltä raadoiksi jääneet autiot asuintalot, nykypäivän Prenzlauer Berg on on renovoitu ja suosittu jugendkaupunginosa, jossa nuorekas ja monikulttuurinen väestö muodostaa omaleimaisen ja luovan yhteisön.

Kaupunginosien välillä vallitsevia eroja nostetaan myös ajoittain esiin Kaminerin kertomuksissa. Kertomuksessa ”Unsere Nachbarn”(“Naapurimme”) Kaminer vierailee Alt-Moabitissa lukemassa kertomuksiaan kirjakaupassa ja pistää merkille miljöön, jonka rinnalla Prenzlauer Bergin monikulttuurinen boheemius laimenee suorastaan lähiömäiseksi uneliaisuudeksi:

Einmal verschlug mich das Schicksal nach Alt-Moabit. [--] Während der Lesung hörte man von draussen Polizeisirenen, Schreie und anderen Lärm, den man sonst eigentlich nur von Hollywoodfilmen kennt. Später erzählte mir der Buchhändler, während meiner Lesung sei der ”Penny Markt” in dem Haus nebenan ausgebaut worden und ein Flichtwagen habe ausserdem das Gebäude des Amtsgerichtes gerammt. (SA, 180.)

Kohtalo nakkasi minut kerran Berliinin Alt-Moabitiin. [--] Esitelmän aikana ulkoa kuului poliisisireenien ulvontaa, huutoja ja muuta melua, jota muuten kuulee oikeastaan vain Hollywood-elokuvissa. Kirjakauppias kertoi, että esitelmäni aikana oli ryöstetty naapuritalon supermarketti Penny Markt, ja pakoauto oli lisäksi törmännyt käräjäoikeuden rakennukseen. (ScA, 144.)

Kaminer kuvaa Alt-Moabitin kaupunginosaa tavalla, joka antaa ymmärtää tässä entisen Länsi-Berliinin kaupunginosassa vallitsevan pitelemättömän kaaoksen, ja hän kertooikin luennan kuuntelijoille, että heidän vanhassa idässä sijaitsevaan kaupunginosaansa verrattuna tunnelma on kuin villissä lännessä. ”Und in der Presse wird dabei ständig behauptet, die Kriminalität schleicht aus dem Osten heran” (SA, 180) / ”Ja lehdistössä väitetään koko ajan, että rikollisuus hiipii tänne idästä” (ScA, 144), Kaminer toteaa. Tulkitsen tämän kuvauksen ja itä-länsi-asetelman

mukaanottamisen myös osaltaan kuvaukseksi kaupungin muutosliikkeestä ja gentrifikaatiosta: entinen varakas (länsipuolen) kaupunginosa kärsii kohoavista rikostilastoista samaan aikaan, kun itäpuolella Prenzlauer Berg nousee ja siistiytyy.

”Itäpuolelta tuleva rikollisuus” merkinnee tässä yhteydessä ironisesti koko Itä-Eurooppaa ja sen rikollisuuden pelkäämisen hysterisille mittasuhteille naureskelua. Tämä heitto on jälleen esimerkki Kaminerin tavasta kääntää kansalliset stereotyyppiä omiksi peilikuvikseen.

Teoksen Schönhauser Allee kertomuksessa ”Das Leben als Verlust” (”Elämä Tappioidena”) Kaminer käy läpi lähellä kotiaan sijaitsevan gallerian liiketilan kehitystä:

Der Weg ist nicht weit, die Galerie befindet sich in der Nähe auf der Schönhauser Allee. Als das Haus vor zwei Jahren renoviert wurde, zog im Erdgeschoss zuerst eine Bäckerei ein, später eine kleine Pizzeria, danach ein Schuhgeschäft mit tollen Angeboten. Danach stand der Laden eine Weile leer, bis die schicke Galleria mit den internationalen Beziehungen sich dort breit machte. Ganz in Sinne der modernen Zeit. (SA, 110.)

Matka ei ollut pitkä, galleria on lähellä, Schönhauser Alleella. Kun talo kaksi vuotta sitten remontoitiin, katutasoon muutti ensin leipomo, myöhemmin pieni pizzeria, seuraavaksi kenkäkauppa, jossa oli hurjia tarjouksia. Sen jälkeen myymälähuoneisto oli jonkin aikaa tyhjillään, kunnes sinne asettui taloksi tämä muodikas taidegalleria kansainvälisine yhteyksineen – aivan nykyajan hengen mukaisesti. (ScA, 88.)

Kaminer viittaa tekstissään itsekin konstruoimansa kaupungin toteuttavan ”nykyajan henkeä”, jonka voi lukea merkitsevän alueen profiilin muutosta. Kaminer kuvailee kertomuksessa dekadenttia juhlaa galleriassa, jossa esiteinit kirjailijat ovat kirjoittaneet jo useita romaaneja ja ohi syöksähtelee nuoria taiteilijoita näppäimistöä käsissään. Eräs vanha herra, jolla Kaminerin ketojahahmon mukaan on ”juopon nenä”, katsoo teoksia olutpullon pohjan läpi. Tämä kertomus asettaa symbolisen dikotomian ”vanhan” ja ”uuden” taiteilijuuden välille, minkä voi laajentaa koskemaan kaupunginosan muutosdynamiikkaa. Gallerian hahmot kipuilevat taiteensa kanssa ja koettavat omaksua uusia, ”nuorekkaiksi” miellettyjä teemoja:

”[--] Ich weiß nun, wie man schreiben muss: leicht, schnell, flüssig, die Wörter müssen nur so rollen. Als Nächstes schreibe ich einen Roman über Skateboarder.” ”Den gibt es schon.”, erwidert die Kahle, ”Ich habe gerade ein Skript über Skateboarder erfilmt[.]” (SA, 110.)

”[--] Tiedän jo, kuinka täytyy kirjoittaa: kevyesti, nopeasti, sujuvasti, sanojen täytyy rullata tuosta vain. Seuraavaksi kirjoitan kirjan skeittaajasta.” ”Sellainen on jo olemassa, vastaa kaljutar. ”Minä kuvasin juuri rullalautailijasta kertovan käsiksen[.]” (ScA, 88.)

Kertoessaan rinnakkain konkreettisen katutilan muutoksesta ja gallerian vieraiden kipuilemisestä ajassa pysymisen kanssa Kaminer huomioi kaupunkidynamiikan muutoksen. Gallerian juhliin on tilallisesti tiivistetty henkilölähtöinen muutos, jonka läpi Prenzlauer Berg on siirtynyt vanhojen asukkaiden luovuttaessa tilaa uusille. Galleriassa esittelyssä olevan näyttelyn nimi onkin sattuneesti *Symbioosi*.

4.3 Kaminerin kaupunki tähyää tulevaan

Käsittämäni teokset sijoittuvat ajallisesti 1990-luvun loppuun ja 2000-luvun alkuun. Teosten sisäisessä ajassa hahmot liikkuvat kirjoitushetkensä nykypäivässä lukuunottamatta Kaminerin ajoittaisia ostalgianpuuskia, jolloin nykyhetken kaupunkitilaan kerrostetaan Itä-Saksan ja Neuvostoliiton tunnelmointia ja muistoja paikasta toisessa ajassa. Teoksessa Schönhauser Allee voi kuitenkin lukea myös asemoitumista tulevaan, ja Kaminerin kertomuksien kaupunkiin asettuikin uudenlaisia elementtejä: kauppakeskusten puolijulkisen tilan normalisoituminen ja internet osana kaupunkitilaa.

Valtavat kauppakeskuskompleksit toivat Berliiniin uudenlaisen puolijulkisen tilan, jossa periaatteessa kaikilla on oleskeluoikeus, mutta jonka päätavoite on kuitenkin kannustaa kuluttamiseen. Tämä johtaa siihen, että kulutukseen kykenemättömät voidaan myös poistaa tilasta, toisin kuin esimerkiksi kirjastojen kaltaisissa julkisissa tiloissa. Internet puolestaan toimii uuden ajan tilallisuuden vaikuttajana, joka tuo globaalin maailman lähemmäs.

Kirjoitushetkellä Kaminer ei tietenkään ole voinut aavistaa, millainen merkitys internetillä tulee olemaan ihmisten arkipäivän kokemuksiin, vaan ajassa kohtaamiset internetin kanssa ovat jokseenkin konkreettisia paikallisia tiloja, kuten internet-kahvila, sekä abstraktimpia yrityksiä käsittää aiheita, kuten kertomuksessa ”Das Internet auf der Schönhauser Allee”(“Internet Schönhauser Alleella”), jossa esitetään kumpaakin lähestymistapaa:

Jetzt ist unsere Gegend mit Gourmetrestaurants und Fitnesscentern geradezu gespickt, die Allgemeinmediziner schulen zu Psychoanalytikern um, aus dem Filmtheater wurde ein Multiplex , in dem man sich zehn Filme gleichzeitig ansehen kann, und viele Imbissbuden werden zu Internetcafés umgebaut. (SA, 137.)

Nykyisin alueemme suorastaan pursuaa herkkuravintoloita ja kuntokeskuksia, yleislääkärit uudelleenkouluttautuvat psykoanalyytikoiksi, elokuvateatterista tuli multipleksi, jossa voi katsella samaan aikaan kymmentä elokuvaa, ja moni pikaruokapaikka muutettiin internet-kahvilaksi. (ScA, 109.)

Tilat siis muuttuvat tarjoamaan enemmän palveluita ja kulutustilaa. Erityisesti Kaminerin kuva tässä kertomuksessaan ”Internet Schönhauser Alleella” uuden globaalien voimien, internetin, saapumista kaupunginosaansa. Kertomuksessa Kaminerin ystävä maalaa marihuanan voimalla näkemyksensä internetistä ja patongeista pikaruokalan seinään. Kertomuksessa internet on kuva, josta Kaminer toteaa:

Er [--] pinselte in drei Stunden ein riesengroßes Internet an die Wand. [--] Es war erstaunlich. [--] ”Genauso habe ich mir das Internet immer vorgestellt”, sagte ich und gratulierte dem Künstler zu seinem neuen Werk. (SA, 140.)

Hän [--] maalasi kolmessa tunnissa seinälle jättikokoisen internetin. [--] Se oli hämmästyttävää [--] ”Olen aina kuvitellut internetin juuri tuollaiseksi”, sanoin ja onnittelin taiteilijaa hänen uudesta teoksestaan. (ScA, 111.)

Kuvassa on luonnollisesti kyse kuvitellusta internetistä eikä todellisesta, mutta Kaminerin, hänen ystävänsä ja kuvan koristaman pikaruokalan omistajan reaktioista voi lukea tietoisuutta muutoksen lähestymisestä. Kuva internetistä on kaikkien katsojien mielestä erikoinen ja uskottava, mutta myös järkyttävä:

Mehmet schüttelte den Kopf. Uns wurde klar, dass das hier praktisch seine erste Begegnung mit dem Internet war. Zur Beruhigung rauchte Mehmet erst einmal eine Tüte, und schon bald hatte er sich von seinem Schock erholt und konnte sogar das Internet an der Wand anschauen, ohne gleich wieder zappelig zu werden. ”So sieht sie also aus, unsere Zukunft?”, fragte er vorsichtig [--] ”Genau so”, bestätigten wir ihm. (SA, 142.)

Mehmet pudisti päätään. Meille selvisi, että tämä tässä oli käytännöllisesti katsoen hänen ensimmäinen kohtaamisensa internetin kanssa. Mehmet poltti rauhoittuakseen ensimmäiseksi marisätkän, ja pian hän oli jo toipunut sokistaan ja kykeni jopa katselemaan seinällä olevaa internetiä saamatta heti uudestaan sätkyä. ”Tuollaiseltako meidän tulevaisuutemme sitten näyttää?” hän kysyi varovasti [--] ”Juuri tuollaiselta”, me vahvistimme. (ScA, 112.)

Tulkitsen Kaminerin kertomuksen internetin saapumisesta metaforiseksi kertomukseksi muutoksesta ja uuden globaalien ajan saapumisesta Schönhauser Alleelle. Seinämaalauksen avulla käsitellään konkreettisella tavalla abstraktia ajatusta kaikkialla vallitsevasta entiteetistä, internetistä. Kaminerin kaupunkitila on ollut aikaisemminkin ylijäräinen sekoitus eri kieliä ja kansallisuuksia,

mutta nyt kaupunkitila kerrostuu vielä uudella, näkymättömällä ovella maailmaan. Hille Koskela (1997, 85) kirjoittaaakin artikkelissaan ”Tilapuoli sukupuoli”, että internetin luomaa tilaa, tiedon valtateitä, kybertiloja ja virtuaalitodellisuutta, ei voi ajatella todellisuudesta irrotettuna omana maailmanaan, vaan osana sosiaalista todellisuutta, jolloin se liittyy myös verkon ulkopuoliseen maailmaan.

Saksa on yleisesti surullisenkuuluisa huonoista internet-yhteyksistään. Berliinissä verkko on hieman kattavampi, mutta datan käyttö on Suomea kalliimpaa ja ilmaisen wifin voi löytää vain ohikiitävinä hetkinä tietyillä metropysäkeillä. *Schönhauser Alleen* ja *Russendiskon* kokemusmaailman internet onkin nykyistä tilallisempi: internet sijaitsee rajatuilla alueilla esimerkiksi kodeissa ja internet-kahviloissa jämeriin tietokoneisiin yhdistettynä. Sen voi siis käsittää rajatumpana ja paikallisempänä kuin nykypäivän internetin, joka kulkee mukana ja toimii silmänräpäyksessä.

Tutkija Peter Boxall esittää teoksessaan *Twenty-First-Century Fiction: A Critical Introduction* (2013), että elektronisten laitteiden käytön yleistymisen 2000-luvun alussa on luonut kokemuksille ja käytökselle globaalin kontekstin, mikä on muuttanut sitä tapaa, jolla kohtaamme maailmaa ja toisiamme. (2013, 3) Internet on eittämättä osa 2000-luvun maailman kokemusta ja vaikuttaa siihen, miten paikka ja tila koetaan, sillä globaalin läsnäolon mahdollisuus muuttaa kokemusta myös paikallisesta, kun aika ja paikka eivät ole enää niin suuria erottavia tekijöitä kuin ennen.

Kertomuksessa ”Raus aus der Garten der Liebe” (”Pako rakkauden puutarhasta”) Kaminerin kertojahahmo muistelee nuoruuttaan Neuvostoliitossa ja sitä, kuinka hän suunnitteli ystäviensä kanssa muuttoa ulkomaille. Pakkomielteinen paon suunnittelu ei kuitenkaan herätä heissä suurta luottamusta: ”Wir sind hier für immer versklavt, egal wie clever du deine Flucht anstellst, die Sowjets werden dich trotzdem zurückholen” (RD, 51) / ”Me olemme täällä ikuisessa orjuudessa. On ihan sama, kuinka ovelasti pakosi suunnittelet, neukat käyvät hakemassa sinut takaisin” (RyD, 37), Kaminerin kertojahahmon kuvaama ystävä toteaa. Yksi Kaminerin nuoruudenystävistä onnistuu kuitenkin emigroitumaan Suomeen, toinen Ranskaan, ja Kaminer tunnetusti Saksaan. Kertomuksen lopussa Kaminerin kertojahahmo toteaa:

Meine beiden Freunde haben sich inzwischen europäisiert, also sehr verändert. Wir unterhalten uns nur noch selten und wenn, dann per Internet. (RD, 53.)

Kumpikin ystäväni on ajan myötä eurooppalaistunut, mikä tarkoittaa, että he ovat muuttuneet koko paljon. Me pidämme nykyään enää harvoin yhteyttä keskenämme ja silloinkin sähköpostin välityksellä. (RyD, 39.)

Kuvatun ystäväporukan voi siis katsoa saavuttaneen globalisaation hyvin konkreettisesti. Hajallaan eri puolilla Eurooppaa he ylittävät maantieteelliset rajat pitääkseen yhteyttä menneisyydessä muodostettuihin tunnesiteisiin. Välittömän viestinvaihdon mahdollisuus tuo Kaminerin kertojahahmon Berliinin tilalliseen ja kokemukselliseen kontekstiin loputtomat yhteydet globaaliin maailmaan. Svetlana Boym (2001, 347) yhdistää kybertilat ja internetin kautta tapahtuvan yhteydenpidon nostalgian kokemukseen. Kybertilassa aika ja paikka menettävät merkityksensä, kaikki on samaa historiasta ja politiikasta riippumatonta digitaalista tekstuuria ilman ajan patinaa. Boym esittää, että kybertila avaa uuden ulottuvuuden muistamisen ja unohtamisen ulkopuolella, jolloin nostalgia esiintyy ilman tosielämän tuomia "säröjä" nostalgian kokemukseen. Kybertilassa nostalgian voi kohdata ilman tosielämän pettymystä siitä, että nostalgian kohde ei vastaakaan muistoa. Tämä käy ilmi myös Kaminerin lainauksesta. Vanhat ystävät ovat eurooppalaistuneet ja muuttuneet, mutta kybertilassa tätä ei tarvitse kohdata vaan yhteydenpito voi pohjautua nostalgiaan.

Stuart Hallin (2005, 57) mukaan globalisoituvalla maailmalla on vahva vaikutus 2000-luvun kaupungin tiloihin ja identiteetteihin. Uudenlaisten muutosvoimien, kuten internetin, aikaansaamat prosessit yhdistävät eri yhteisöjä ja organisaatioita, mikä lisää kokemuksellisia ja reaaliaikaisia yhteyksiä, jotka eivät riipu fyysisestä paikasta tai sijainnista. (Hall 2005, 57.) Kaminerin kirjailijahahmo hyödyntää myös kotisivuillaan internetin globalisoivaa vaikutusta. Kaminerin blogista löytyy nimittäin erillinen alasivu, joka on varattu väyläksi Kaminerin ja lukijoiden välille. Tällä sinulla voi lähettää Kaminerille sähköpostia, johon hän varoittelee vastaavansa myöhään jos milloinkaan.²⁵ Kaminer haluaa siis korostaa oikeaa ihmistä kirjojen takana ja saavuttamisen mahdollisuutta.

Internetin lisäksi Berliinin muutoksessa toiseksi kaupungiksi voidaan löytää muitakin esimerkkipisteitä Kaminerin teksteistä. Ei ole kuitenkaan mielekästä puhua kaupungista kokonaisuutena muuttuvana entiteettinä, sillä kuten aikaisemmin olen todennut, Berliinin eri kaupunginosat edustavat hyvinkin erilaisia kaupunkitiloja ja näin ollen myös kokevat muutoksia eri tahdissa. Kaminerin Berliini liikkuu tiiviisti Schönhauser Alleen ja Prenzlauer Bergin maisemissa,

---

²⁵ Laitoin itse tätä väylää hyödyntäen Kaminerille viestiä pro graduni aiheisiin liittyen, mutta hän ei koskaan vastannut.

ja niissä voidaankin todeta tapahtuneen huomattavia muutoksia niin analysoitavien teoksien välissä kuin verrattuna konkreettisen kaupungin nykypäivään.

Schönhauser Allee -teoksen kertomuksessa ”Neulich in den ‘Schönhauser Arcaden’” (“Tapahtui hiljattain Schönhauser Arcaden -ostoskeskuksessa”) Kaminer kuvailee tietynlaista käännekohtaa Schönhauser Alleella:

Das XXI. Jahrhundert ist gerade im Sonderangebot. Damit jeder davon ein Stück mit nach Hause nehmen kann, werden überall in Berlin neue gigantische Einkaufscenter gebaut. Dort lernen die Bürger den Konsumspass der Zukunft. (SA, 63.)

2000-luku on parhaillaan erikoistarjouksessa. Berliinissä rakennetaan kaikkialle uusia, jättiläismäisiä ostoskeskuksia, jotta jokainen voi ottaa palasen siitä mukaansa kotiin. Ostoskeskuksissa kaupungin asukkaat oppivat, millaista on kuluttamisen ilo tulevaisuudessa. (ScA, 50.)

Kohta, jossa puhutaan jättimäisen ostoskeskuksen palasen kotiin ottamisesta luo linkin eri aikojen välille: ostoskeskus rinnastuu Berliinin muuriin, josta myös vietiin palasia kotiin. Kaminer kirjoittaa kuin uuden ajan kynnykseltä, luoden tulevaisuuden kaupunkikokemuksen nostalgiaa.

Kaupunkitilan ja sen oleskelupaikkojen nopea muutos on helpoimmin analysoitavissa Kaminerin kertomuksissa lähiympäristönsä vaihtelevista liiketiloista. Teoksen *Schönhauser Allee* kertomuksissa ”Das Geschäftsleben auf der Schönhauser Allee” (“Liike-elämää Schönhauser Alleella”) ja ”Händler auf der Schönhauser Allee” (“Schönhauser Alleen kauppiaita”) puhutaan alueen nopeasti nousevista ja katoavista pienyrityksistä, joiden kauppiaat ovat usein maahanmuuttajataustaisia ja tuotetarjontaa vaihtelevaa. Kertomuksissa näitä nopeita liike-elämän kohtaloita voi lukea muutoksen allegoriana nopeasti muuttuvassa kaupunkiympäristössä. Kaminer kuvailee pienyrityksiä lempeän ironisesti:

Die multinationalen Unternehmen vertreiben die Einzelhändler aus der Schönhauser Allee. Doch immer wieder finden sie mutige Geschäftsleute, die in den hoffnungslosen Kampf gegen die Großkonzerne ziehen. An der Stelle der Läden, die gerade Pleite gegangen sind, eröffnen sofort neue. Die waghalsigsten und dynamischsten sind bei uns an der Ecke zum einen der ”Überraschungsbasar – alles billig”, der von einer jugoslawischen Großfamilie geführt wird, und zum anderen, genau gegenüber, ”Allerlei – toll und preiswert”: ein Laden, der Vietnamesen gehört. (SA, 38.)

Monikansalliset yritykset karkottavat pienet kauppiaat Schönhauser Alleelta. Aina uudestaan löytyy kuitenkin rohkeita liikemiehiä, jotka ryhtyvät toivottomaan taistoon suurkonserneja vastaan. Vastikään vararikoon menneiden puotien paikalle avataan heti

uusia. Uhkarohkeimmat ja dynaamisimmat ovat kotikulmellamme ensiksikin ”Yllätysbasaari – kaikki halpaa”, jota hoitaa jugoslavialainen suurperhe ja toiseksi suoraan vastapäätä sijaitseva, vietnamilaisille kuuluva puoti ”Sekalaista – uskomatonta ja edullista”. (ScA, 29.)

Nämä nopeasti nousevat ja laskevat yriskset ovat Kaminerin kertomuksissa usein monikulttuurisia niin yrittäjien kuin myyntitavaroidenkin puolesta. Kaupunkikokemus Schönhauser Alleella muuttuu nopeasti eri yritysten ottaessa itselleen tilaa kaupungin paikan kokemuksesta ja muuttaessa sitä omalta osaltaan ylijarjaiseksi. Liiketilojen myötä monikulttuurinen kokemusmaailma tapahtuu asukkaiden itsensä ehdoilla, sillä luonnollisesti asiakaskunnan määrä vaikuttaa liiketilan pysyvyyteen. Käsittelemissäni teoksissa yksi julkinen tila on ylitse muiden; vapaan katutilan, suljettujen yksityistilojen ja maksullisten kapakkaympäristöjen lisäksi Kaminer viettää suuren osan ajastaan Schönhauser Arcaden ostoskeskuksessa.

Teoksessa *Schönhauser Allee* Berliini on saanut uuden pysyvän päähenkilön Schönhauser Arcaden ostoskeskuksesta. Kaminerin kertojarahmo vierailee alituiseen kauppakeskuksessa ja sen lähimaastossa, ja se muodostuuikin yhdeksi merkittävimmistä tunnistettavista kaupunkitilan kiintopisteistä Kaminerin kertomuksissa. Myös Aino Mäkikallin (2010, 386) mukaan Schönhauser Arcaden toimii Kaminerin kertomuksissa kaupunkinaapuruston keskeinen kohtaamispaikka, johon monet tapahtumat keskittyvät.

Kauppakeskuksessa Kaminerilla on harvoin mitään varsinaista toimitettavaa, pikemminkin se toimii modernin flaneerauksen tilana, jossa Kaminer maleksii joko yksin tai jonkun kanssa ja huomioi loputonta kulutusjuhlaa vailla päämäärää tai aikarajoitteita:

Es war schon spät, wir schienen wirklich die Letzten Kunden gewesen zu sein. Mehrere Stunden hatte wir in dem Kaufhaus verbracht, um zu recherchieren, was man dort so alles umsonst kriegen konnte. Diese Recherche sollte unserer alten Debatte über die Kapitalismus mit menschlichem Antlitz ein Ende setzen. [--] Ich entgegnete ihm, dass es gerade im Kapitalismus alles umsonst gäbe und dadurch die Jugend hier so romantisch verträumt erzogen würde. (SA, 26.)

Oli jo myöhä. Näytti siltä, että olimme tosiaan olleet viimeiset asiakkaat. [ostoskeskuksessa] Olimme viettäneet useita tunteja tutkiaksemme, mitä kaikkea siellä voi ilmaiseksi tehdä. Näiden tutkimusten piti panna piste kiistallemme ihmiskasvoisesta kapitalismista. [--] Minä vastasin hänelle, että juuri kapitalismissa kaikki onkin ilmaista, ja sen vuoksi nuoriso on täällä kasvatettu niin romanttisen unelmoivaksi. (ScA, 20.)

Kamnerin kirjailijahahmo kiinnittää mahdollisesti neuvostotaustansa vuoksi teksteissään usein lukijan huomion kapitalismiin ja uudenaikaiseen aikaan, jossa kiiltävät kauppakeskukset tuovat kävijöille monia yhteisön piirteitä: ihmiskontakteja, ajanvietettä ja tavoitteita. Ostoskeskus voi olla sekä paikka että tila kokijasta riippuen, mutta se sijaitsee kuitenkin kertomusten maailmassa erillään katujen ja puistojen paikoista ja tiloista. Kauppakeskus on jotain julkisen ja yksityisen tilan välissä – periaatteessa kaikille avoin, mutta asiakkaidensa valikointiin oikeutettu.

Uusliberalistisessa yhteiskunnassa ostoskeskusten tapaiset paikat hämärtävät rajaa yksityisen ja yleisen, kapitalistisen ja ei-kapitalistisen tilan välillä. Ostoskeskus on luotu kuluttamista varten, mutta kuten Kamnerin kertomuksessa käy ilmi, ostoskeskuksessa on mahdollista viettää aikaa myös ilman kuluttamista. Kamnerin kirjailijaminä toteaaakin lainauksessa, että juuri tämä tekijä kasvattaa länsimaisen nuorison niin ”romanttisen unelmoivaksi”. Ostoskeskusten kuvaston erottamaton osa ympäri urbaania maailmaa ovatkin nuorisojoukot, potentiaaliset kuluttajat, jotka kuitenkin ääni harvoin ostavat mitään, ja joita pyritään karkottamaan esimerkiksi klassisella musiikilla ja linnunlaululla.²⁶

Kamnerin kertojahahmon havainnoinnin siirtyessä suuremmissa määrin kauppakeskuksen tiloihin käy ilmi myös kuinka puolijulkisen tilan ulkopuolelle jää myös kokonaisia ihmisryhmiä. Keromuksessa “Berühmte Persönlichkeiten auf der Schönhauser Allee: Albert Einstein und Niels Bohr” (“Kuuluisuuksia Schönhauser Alleella: Albert Einstein ja Niels Bohr”) kaupunginosaan ja sen kokemusmaailmaan kuuluvat kodittomat ja kerjäläiset on rajattu kauppakeskuksen tilan ulkopuolelle. Kamnerin kertojahahmo toteaa penkillä istuvista viina hörppivistä kerjäläisistä, jotka on “tunnistanut” Albert Einsteiniksi, Niels Bohriksi ja Friedrich Engelsiksi:

Junge Mütter mit Kinderwagen machen einen großen Bogen um Bank. Sie wollen dadurch verhindern, dass ihre Kinder die Wissenschaftler kennen lernen. Werden sie aber trotzdem! Denn solange die Sonne scheint, wird der Kongress weiterlaufen – die Wissenschaft auf der Schönhauser Allee ist nämlich unsterblich, und darauf trinken wir einen. (SA, 53.)

Nuoret äidit lastenvaunuineen kiertävät penkin laajassa kaarella. He haluavat tällä tavalla estää lapsiaan tutustumasta näihin tiedemiehiin. Mutta he tulevat tutustumaan siitä huolimatta! Sillä kongressi jatkuu niin kauan kuin aurinko paistaa – Schönhauser Alleella tiede on nimittäin kuolematonta, ja sen kunniaksi me juomme yhden. (ScA, 40.)

---

²⁶ Esimerkiksi linnunlaulu tai klassinen musiikki ovat yleisiä keinoja pyrkiä tekemään tilasta epävästäänottava epätoivotuille nuorisoujoukoille ja estää näitä muuttamasta tilaa uhkaavaksi toivotuille kuluttajille.

Vaikka nämä “kongressin jäsenet” eivät pääse sisään puolijulkiseen kaupunkitilaan Schönhauser Arcadeniin määrittelee Kaminerin kertojahahmo heidät silti alueen pysyviin osiin. Kauppakeskuksen tila ja vapaa katutila eivät siis ole samanlaista kokemuksellista tilaa, sillä ulkotilaan kuuluvalla ei välttämättä ole oikeutusta sisätilaan. Toki kertomuksissa kuvatut yksityiset liiketilatkin sisältävät oikeuden valita asiakaskuntansa, mutta kauppakeskuksen tilassa olemisen tapa on näistä poikkeava – kauppakeskusten leveät boulevardit ja niitä ympäröivät liiketilat muodostavat pienoismallimaisen simulaation kaupunkitilasta.

Kertomuksessa “Ein Stern namens Larissa” (“Tähti nimeltä Larissa”) Kaminer toistelee perhettä kaipaavalle ystävälleen automaattisesti Schönhauser Arcadenin mainoslauseen: ”Bei uns finden Sie Alles” (SA, 19) (”Meiltä löydät kaiken”, ScA, 15) Kaminer maalaa kauppakeskuksesta suorastaan ylilmaallisen kuvan:

”Bei uns finden Sie Alles” steht aus dem großem Plakat, auf dem ein Mann mit einer zu ihm passenden Frau und zwei Kindern – einem großem Jungen und einer kleiner Tochter – glücklich lächelt. Das Bild lässt vermuten, dass der Mann seine wunderbare Familie, ebenso wie seine ganzes Outfit gerade in den Arcaden erworben hat und deswegen vor Freude strahlt. [--] Dieses Kaufhaus ist die Zaubermuschel des Bezirks. (SA, 19–20.)

”Meiltä löydät kaiken” lukee suuressa julisteessa. Se esittää miestä, joka hymyilee onnellisena itselleen sopivan vaimon ja kahden lapsen – ison pojan ja pienen tytön – seurassa. Kuva antaa olettaa, että mies on juuri hankkinut iki-ihanan perheensä samoin kuin kaikki yllään olevat asusteensa tästä liikkeestä ja säteilee sen vuoksi ilosta. [--] Tämä tavaratalo on kaupunginosan taikasimpukka. (ScA, 15.)

Kauppakeskus saa Kaminerin kerronnassa lähes ylikuonnollisen aseman, mikä on Kaminerin tapa käsitellä huumorin varjolla ostoskeskuksen tilallista merkitystä kaupungissa. Kuten tässä katkelmassa, myös monissa muissa kertomuksissa kauppakeskus tarjoaa usein täysin arkisen Schönhauser Alleen yläpuolelle asettuvan miljöö, joka tuntuu sijaitsevan irrallaan muusta kokemusmaailmasta ja tarjoavan vastauksia elämän erilaisiin tarpeisiin.

Myöhemmin Kaminerin ystävä löytää kuin löytääkin rakkauden kauppakeskuksesta, parfyymipuodin myyjästä. Myyjä vaatii ystävän rakkauden todistukseksi kalliita eleitä ja lahjoja, kunnes lopulta myöntyy lähtemään tämän kanssa katsomaan Star Wars -elokuvaa. Elokuvalinta itsessäänkin viittaa kapitalismiin ja varakkuuden merkitykseen, sillä kyseessä on elokuva *Episodi I*

– *Pimeä uhka*, joka tunnetusti on perinteisen trilogian uudelleenlämmitys uusien kassavirtojen toivossa.

Kaminer maalaillee siis omaan tyyliinsä melko lavealla otteella kuvaa kauppakeskuksesta, josta saa mitä tahansa ilmaiseksi ja kapitalismista, joka tekee nuorisosta unelmoivaa ja loputtomin mahdollisuuksiin uskovaa. Sävy on lähes mytologisoiva, ja Kaminer käsittelee abstraktia kapitalismia ja konkreettisia kauppakeskuksia jonkinlaisina ei-arkisina erityistiloina. Suurentelevan kuvauksen taustalla on kuitenkin kuva muuttuvasta kaupungista, joka on saanut uuden lähtemättömän vaikuttajatahon kaupunkitilan kehitykseen. Ostoskeskukset ovat suuria, jättimäisiä komplekseja ja tarjoavat palveluja niin laajalta alalta, että lähiseudun pienemmät, niin sanotut kivijalkakaupat, kärsivät siitä väistämättä. Kuten kansalaisuuksienkin kuvauksessa, käyttää Kaminer myös kapitalistisen kaupunkitilan esittämiseen kärjistäväää ja ironisoivaa kerrontatapaa, joka saa lukijan kyseenalaistamaan sisällön.

Schönhauser Allee ja Kaminerin Berliini ovat käyneet läpi valtavia muutoksia käsittelemieni teosten ajanjakson aikana samoin kuin Kaminer itsekin. Berliini on koko ajan matkalla joksikin toiseksi ja Kaminerin kertomuksista voi lukea sekä konkretiaa kaupungin paikkojen muutoksista että sitä, kuinka sen muuttuvat ihmiset vaikuttavat muutoksiin omalla panoksellaan. Teoksen *Schönhauser Allee* kirjailijan jälkilauseessa Kaminer toteaa:

Was hat sich aber wirklich verändert? Alles. Und was ist geblieben? Die Menschen verreisen immer noch gern, sie beschäftigen sich gern mit Problemen, die sie überhaupt nichts angehen und die Erde ist immer noch [rund]. Was hat nun das alles mit der Schönhauser Allee zu tun? Ganz einfach: ich wohne dort. (SA, 190.)

Mutta mikä kaikki sitten todella on muuttunut? Kaikki. Ja mitä on jäänyt jäljelle? Ihmiset matkustavat mielellään yhä edelleenkin, he askartelevat mielellään sellaisten ongelmien parissa, jotka eivät ylipäätään kuulu heille tippaakaan, ja maapallo on yhä edelleen [pyöreä]. Mitä tällä kaikella nyt sitten on Schönhauser Alleen kanssa tekemistä? Ihan yksinkertaista: minä asun siellä. (ScA, 151.)

Tässä jälkilauseessa Kaminer pohtii itsekin kaupungin jatkuvaa muutosta ja liittää sen maailman jatkuvaan muutokseen ja globalisaatioon. Kaminer näkee Schönhauser Alleen tapahtumat maailman tapahtumien heijastuksena, mikrokosmoksena, jossa erilaiset ihmiset haluavat kohdata toisiaan ja muuttavat maailmaa toisiaan löytämällä. Berliini muuttuu asukkaidensa mukana, ja koska Kaminer asuu Schönhauser Alleella, hänen kertomuksensa kuvaavat tietyn alueen paikkoja ja näiden

paikkojen muutoksia ja ilmiöitä. Kertomuksista voidaan lukea paikkojen muutos ylirajaisessa kokemusympäristössä, ja Kaminerin kertomukset toimivat yhtenä kirjallisen kaupungin kerroksena.

Kaminerin kertojahahmo arvelee, ettei useitakaan hänen kertomuksiaan Berliinistä ole helppoa uskoa todeksi, mutta vetoaa niiden kirjalliseen muotoon: kirjoitetun kokemuksen on hänen mukaansa oltava totta, joten kirjallisen kaupunginkin on oltava konkreettinen kokemusten kaupunki. Kaminer kirjoittaa: ”Mit diesen Notizen schlage ich also zwei Fliegen mit einer Klappe: Nun wissen alle, was auf der Schönhauser Allee los ist, und meine Realitätswahrnehmung wird gestärkt” (SA, 191) / ”Lyön siis näiden muistiinpanojen avulla kaksi kärpää yhdellä iskulla: nyt kaikki tietävät mitä Schönhauser Alleella tapahtuu ja havaintoni todellisuudesta vahvistuu” (ScA, 152). Kaminerin konstruoima Berliini on siis yhtä todellinen, joskaan ei välttämättä sama, kuin se konkreettinen Berliini, jossa olen kävellyt.

5. LOPUKSI

Analysoin pro gradu -tutkielmassani ylijärjätisen kaupunkitilan tuottamista ja kuvaamista Wladimir Kaminerin teoksissa *Russendisko* ja *Schönhauser Allee*. Teosten lyhyet kertomukset tarkastelevat autofiktiiviseen ja kepeään tyyliin Kaminerin kertojahahmon seikkailuja monikulttuurisessa kaupungissaan, jossa tämä tarkastelee arkipäivässään vastaantulevia ilmiöitä ja asukkaita kotikulmillaan. Kaupunki nousee lukutavassani kertomusten päähenkilöiden joukkoon ja elää jatkuvassa muutoksen tilassa siinä missä Kaminerin kertojahahmokin. Tarkoitukseni oli selvittää, millainen juuri Wladimir Kaminerin Berliini on, ja kuinka sen ylijärjätiset muutosvoimat muokkaavat kaupunkia. Tämän lisäksi kuljetin kirjallisen kaupungin rinnalla konkreettista kaupunkia, jossa samat muutosvoimat muokkaavat identiteettejä ja ympäristöjä. Pysin tuottamaan Kaminerin tekstien analysoinnin kautta yleistä näkökulmaa ylijärjätisyyteen ja kaupunkiin.

Tutkimuksessani olen käynyt läpi niitä lähtökohtia, joilla paikka ja tila muovautuvat kaupungissa ylijärjätisessä yhteisössä. Kuten olen osoittanut, Kaminerin kertomuksien miljööit ja paikat ovat muokkautuneet historiallisten tapahtumien murroksessa ja siirtolaisaaltojen mukanaan tuomat erilaiset kulttuurit ja kielet ovat rakentaneet kerrostuvaa kaupunkia, jossa eri identiteetit ovat rakentaneet paikkoja, mutta paikat ovat myös muokanneet omia yhteisöjään. Kirjallisen ja konkreettisen kaupungin tulkinnassa tärkeintä on ollut tiedostaa kaupungin oman historian ja geografian kerrosten synteesi sen asukkaiden tuomien kerrosten kanssa. Yhdessä eri identiteetit ja konkreettiset tilat muodostavat kaupungille ominaisen hybridisen luonteen.

Tutkielmassani olen osoittanut, että globaalin maailman suurkaupungissa urbaani kokemus on usein lähtökohtaisesti ylijärjätinen, mutta Berliinin erikoinen historia on luonut erityisen ylijärjätisen kaupunkirakenteen, jossa eri kaupunginosilla voi olla keskenään hyvin erilaiset identiteetit. Olen tutkielmassani keskittynyt erityisesti Prenzlauer Bergin alueelle, josta Kaminerin kokemusmaailma suurimmalta osin löytyy. Olen nostanut esiin Kaminerin kaupunginosan monikulttuurisen luonteen ja siihen liittyvät elementit, jotka Kaminerin teksteissä nousevat esiin kuulumisen ja eron kuvauksen kautta. Kaupungin kuvauksen tutkimisen tukena olen hyödyntänyt erityisesti Lieven Ameelin ja Stuart Hallin tutkimuksia.

On tärkeää kohdata kaupunki muuttavana ja dynaamisena entiteettinä käsittelemieni teosten hahmojen seassa, ei vain staattisena miljööinä, jonka edessä juoni tapahtuu. Niin Kaminerin

teoksissa kuin aktuaalisessa Berliinissä – tai missä tahansa kaupungissa – kaupunki muokkaa ihmisten kokemuksia siinä missä ihmisetkin muokkaavat kaupunkia. Esimerkiksi nostalgian kokemus voi kummuta tutun tilan yhdistyessä muistoihin, ja näin ollen tila on aktiivisena vaikuttajana kokemuksellisuudessa. Kaminerin kertomuksissa tämä toteutuu, kun Kaminerin kertojahahmon arkipäivän kotikadun kuvauksen rinnalle nostetaan nostalgian sävyttämät muistot lapsuuden kotikadusta neuvostoliitossa, sen äänet ja tunteet. Kertomuksissa nostalgia voi asettaa nykypäivän kokemuksen päälle muistojen linssin, joiden läpi tuttua koikatua katsoo eri tavalla.

Olen nostanut esiin myös Kaminerin erikoisen kirjailijaidentiteetin ja näennäisen autenttisen omaelämäkerrallisen kertojahahmon yhdistelmän. Kaminerin kertojahahmo toimii teksteissä kaupungin omakohtaisena kokijana, jonka tausta Neuvostoliitossa tuo kertomuksiin ylijärjestyksen näkökulman. Tämän ylijärjestyksen näkökulman kautta olen tarkastellut identiteetin merkitystä kaupungin paikkojen muodostumisessa ja kokemisessa. Kaminerin neuvostoaikojen ja jaettujen Saksojen muistot tuovat kaupungin konstruointiin myös nostalgian kerroksen, joka liittyy historian konkreettiset merkit katukuvassa Kaminerin omakohtaisiin muistojen kerroksiin Berliinistä.

Identiteettien ja monikulttuurisuuden lisäksi tarkastelin kaupunkia myös sen konkreettisen katukuvan muutosvoimien kannalta. Kaminerin teksteistä nousee esiin teosten ajallisen välimatkan vaikutuksesta Berliinin tulevaisuuteen vaikuttavat tekijät. Muutos on Berliinin jatkuva olotila, ja sen tähden kaupungin ei voi olettaa jäävän staattiseen tilaan teoksien sisälläkään. Kertomuksien sisällä Kaminerin kotikadun liiketiloissa etenee nopeitakin muutosliikkeitä, jotka heijastelevat konkreettisen kaupungin muutosvoimia.

Kaminerin Berliini ottaa ensimmäisiä askelia siihen internetin läpikotaisin värittämään kokemusmaailmaan, joka nykypäivänä vaikuttaa kaupungin ja maailman kokemiseen. Kaminer tuo internetin esiin metaforisella tasolla, mutta kuvaa myös konkreettisesti, kuinka internet muuttaa 2000-luvun kokemusta tilasta poistaessaan ajan ja paikan yhteydenpidolle aikaisemmin asettamat rajoitukset. Kertomuksissa internet esimerkiksi tuo yhteyden nuoruudenaikaisiin ystäviin ja linkittää Berliinissä asuvan venäläisen kirjailijan globaaliin maailmaan.

Russendiskon kertomukset alkavat poikkeuksellisesta ajasta. Berliinin kaupunginosien asukasrakenne muuttuu, kun muurin murtuminen on vapauttanut vanhan Itä-Berliinin

kaupunginosista tyhjiä asuntoja, jonne päätyvät asettumaan Kaminerin lisäksi koko joukko ajan kuvassa ”hämärämpää” asukkaistoa: punkkareita, ulkomaalaisia ja taiteilijoita. Tutkin Kaminerin teksteistä sekä tätä erityistä asukasrakenteen muodostumista että myöhemmin samoja alueita muokkaavaa gentrifikaatiota, joka muuttaa koko alueen julkisivua astetta salonkikelpoisemmaksi.

Myös kauppakeskusten nousu ja julkisen tilan muutos ovat Kaminerin teksteistä analysoimiani kaupunkitilan muutosvoimia, jotka muokkaavat sekä konkreettista kaupunkia että sitä tapaa, jolla Kaminer toimii kaupungissa ja suhteessa kaupunkiin. Päämäärättömät flaneeraukset Berliinin kaduilla siirtyvät kauppakeskuksen käytävälle tilaan, joka on samaan aikaan sekä julkinen että kulutukseen perustuva yksityistila. Kauppakeskusten merkityksellinen tila nousee Kaminerin teksteistä kuvaamaan myös konkreettisen kaupungin paikassa olemisen muutosta, avoimen tilan vaihtuessa suljettuun muuttuu kaupunginosan dynamiikkakin. Kauppakeskusten tilojen muuttuminen flaneerauksen paikoiksi vaikuttaa ihmisten kohtaamisen ja kaupungin tilojen oikeutukseen: Kaminerin kertojahahmo on tervetullut Arcadenin kulutusparatiisiin, mutta ulkopuolelle jää esimerkiksi Albert Einsteinin näköinen koditon mies.

Kauppakeskukset vaikuttavat hyvin konkreettisella tavalla Kaminerin kertojahahmon kokemaan kaupunkiin. Kertomuksien kokemusmaailmaan alkaa liukua analysoimieni teosten aikana myös internetin vaikeammin määriteltävä, abstrakti läsnäolo, jota Kaminer käsittelee esimerkiksi kuvallisuuden kautta. Internet tuo jo käsittelemieni teosten aikana globaalin maailman lähemmäs ja muuttaa peruuttamattomasti kokemuksia tilasta ja ajasta. Etäisyyksien merkitykset vähenevät, kun koko maailma tulee käden ulottuville. Kaminerin teksteissä muutos saapuu myös konkreettiseen kaupunkitilaan internet-kahviloiden noustessa kuin tyhjästä katukuvaan.

Analyysini perusteella Kaminerin teokset heijastavat konkreettisen Berliinin rakentumista muurin murtumisen jälkeisestä hämmentyneestä sekasorrosta kerros kerrokselta kohti kokemuksellista ylijärjallista kaupunkia. Tutkielmassani olen eritellyt kuinka Kaminerin tekstit rakentavat kirjallisen kaupungin, jossa historian päälle kohoaa uutta ja kaupunginosa sitoo yhteen eri kielet ja kulttuurit. Kaminerin teksteissä hahmojen ja tilojen identiteetit rakentuvat limittäin ja paikkojen konkretia rakentaa kokemuksellisuutta.

Kaminerin konstruoima kirjallinen Berliini ja aktuaalinen Berliini eivät ole sama kaupunki. Ne ovat kuitenkin heijastumia toisistaan ja selittävät toisiaan. Kaminerin Berliinin avulla voi tulkita

kokemuksellista aktuaalista Berliiniä ja aktuaalisen Berliinin kerrosten ymmärtäminen avaa ikkunan Kaminerin kertomuksien tulkintaan. Kaminerin kertomukset avaavat oven aktuaaliseen paikkaan ja auttavat tulkitsemaan ylijärjennön kaupungin kokemista.

LÄHTEET

Primäärilähteet

KAMINER, WLADIMIR 2005: *Ryssändisko*. Suom. Vesa Suominen. Kustannusosakeyhtiö Sammakko, Turku.

KAMINER, WLADIMIR 2006: *Schönhauser Allee*. Suom. Vesa Suominen. Kustannusosakeyhtiö Sammakko, Turku.

KAMINER, WLADIMIR 2000: *Russendisko*. Random House GmbH, München.

KAMINER, WLADIMIR 2001: *Russendisko*. Random House GmbH, München.

KAMINER, WLADIMIR 2008: *Kolmas krokotiili (Ich mache mir Sorgen, Mama, 2004)* Suom. Vesa Suominen. Kustannusosakeyhtiö Sammakko. Turku.

KAMINE, WLADIMIR, 2006: *Ich mache mir Sorgen, Mama*. Random House GmbH. München.

Sekundäärilähteet

AMEEL, LIEVEN 2013: *Moved by the city: experiences in Helsinki of finnish prose fiction 1889-1941*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.

AMEEL, LIEVEN 2017: The City Novel: Measuring Referential, Spatial, Linguistic, and Temporal Distances. *The Routledge Handbook of Literature and Space*, Toim. Robert Tally. Routledge, Lontoo. 233–241.

AMEEL, LIEVEN 2018: *Mahdollisuuksien maisema*, Helsingin pitkä rantaviiva lumoavana liminaalitulana. *Veteen kirjoitettu: veden merkitykset kirjallisuudessa*. Toim. Markku Lehtimäki, Hanna Meretoja & Arja Rosenholm. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

BOXALL, PETER 2013: *Twenty-first-century fiction: a critical introduction*. Cambridge University press, Cambridge & New York.

BOYM, SVETLANA 2001: *The Future of Nostalgia*. Basic Books, New York.

CARR, WILLIAM 1991: *A History of Germany 1815–1990*. Oxford University press, New York.

COHN, DORRIT 2006: *Fiktio mieli. (The Distinction of Fiction, 1999.)* Suom. Paula Korhonen, Markku Lehtimäki, Kai Mikkonen ja Sanna Palomäki. Gaudeamus, Helsinki.

CRONIN, JOSEPH 2018: Wladimir Kaminer and Jewish identity in ‘Multikulti’ Germany. <https://blogs.kent.ac.uk/skepsi/files/2018/12/article-4-Cronin-3.pdf> Haettu 03.05.2020

GRÖNSTRAND, HEIDI, KAURANEN, RALF, LÖYTTY, OLLI, MELKAS, KUKKU, NISSILÄ, HANNA-LEENA & POLLARI, MIKKO 2016: Johdanto: Ylirajainen kirjallisuudentutkimus ja deterritorisoiva lukutapa. *Kansallisen katveesta : Suomen kirjallisuuden ylirajaisuudesta*. Toim. Heidi Grönstrand, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Kukku Melkas, Hanna-Leena Nissilä & Mikko Pollari. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 7–37.

HAARNI, TUUKKA, KARVINEN, MARKO, KOSKELA, HILLE & TANI, SIRPA 1997: Johdatus nykymaantieteeseen. *Tila, paikka ja maisema : tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino, Tampere. 9-36.

HAKKARAINEN, MARJA-LEENA 2005: *Euroopan taivaan alla. Monikulttuurisuus ja muuttuvat identiteetit uudessa saksalaisessa kirjallisuudessa*. Turun yliopisto, Turku.

HALL, STUART 2005: *Identiteetti (Identity, 1999)* Suom. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Vastapaino, Tampere.

HAPULI, RITVA 2004: *Berliini: kirjailijan kaupunki*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

JAUHAINEN, JUSSI S. 1997: Kaupunki uudistus ja gentrifikaatio. *Tila, paikka ja maisema : tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Toim. Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani. Vastapaino, Tampere. 129–142.

KLAPURI, JOHANNA 2010: Emine Sevgi Özdamar: luovuutta kulttuurien välisessä tilassa. *Muistijälkiä: Esseitä saksalaisesta nykykirjallisuudesta*. Toim. Lotta Kähkönen & Hanna Meretoja. Avain. Helsinki. 369–380.

KOIVISTO, PÄIVI 2011: *Elämästä autofiktioksi: Lajitradition jäljillä Pirkko Saision romaanisarjassa Pienin yhteinen jaettava, Vastavalo ja Punainen erokirja*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki.

KOSKELA, HILLE 1997: Tilapuoli sukupuoli. *Tila, paikka ja maisema : tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Toim. Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani. Vastapaino, Tampere. 73–86.

KÄHKÖNEN, LOTTA & MERETOJA HANNA 2010: Lukijalle. *Muistijälkiä: esseitä saksalaisesta nykykirjallisuudesta*. Toim. Lotta Kähkönen & Hanna Meretoja. Avain. Helsinki. 9-16.

LANTZ, STEPHEN 2014: *Transnationalism and the German city*. Palgrave Macmillan. New York.

MÄKIKALLI, AINO 2010: Wladimir Kaminerin ja muiden berliiniläisten monikulttuuriset sattumukset. *Esseitä saksalaisesta nykykirjallisuudesta*. Toim. Lotta Kähkönen & Hanna Meretoja. Avain, Helsinki. 381–392.

MÜLLER, RENATE 2001: Turkish commercial and business activities in Berlin: a case of organic urban development and contact. *Urban Planning and Cultural Inclusion: Lessons from Belfast and Berlin*. Toim. W. Neill & H. Schwedler. Springer. New York. 121-133.

REISSNER, ALEXANDER 1984: *Berlin 1675–1945*. Tellgate Limited, Shaftesbury.

RICHIE, ALEXANDRA 1998: *Faust's metropolis: a history of Berlin*. Carrol & Graf Publishers, New York.

SIMMEL, GEORG 1997: The metropolis and mental life. *Simmel on culture*. Toim. David Frisby & Mike Featherstone. SAGE publications. Lontoo. 174-186.

WANNER, ADRIAN 2005: "Wladimir Kaminer: A Russian Picaro Conquers Germany". *Russian Review*, Vol. 64, No. 4 (Oct.). 590–604.

Verkkolähteet:

Sächsisch ist wie Gesang "Der russische Autor Wladimir Kaminer über sein Stück „Marina“, *Der Spiegel* 06.01.2003, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-26060125.html> Haettu 03.05.2020.

An Interview with Wladimir Kaminer, Words without borders November/December 2003 issue. <https://www.wordswithoutborders.org/article/an-interview-with-wladimir-kaminer> Haettu 03.05.2020.

Statistischer Bericht: Einwohnerinnen und Einwohner im Land Berlin am 31. Dezember 2012 https://www.statistik-berlin-brandenburg.de/Publikationen/Stat_Berichte/2013/SB_A01-05-00_2012h02_BE.pdf Haettu 15.5.2020.

COLOMB, CLAIRE 2016: Pushing the Urban Frontier: Temporary Uses of Space, City Marketing, and the Creative City Discourse in 2000S Berlin. *Journal of Urban Affairs*, Volume 34. Taylor & Francis online. 132-152. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1111/j.1467-9906.2012.00607.x?casa_token=NxTW450jSywAAAAA%3AaquheRbRPcZOp8tpg0qRBaFtd2nB9eLWdr8adZK7tLlggRaX6hV-ATEfzflF4uos6_GohhbHmzAX

LIIITTEET

Liite 1. : Berliinin hallintoalueet

Liite 2. : Prenzlauer Berg

